

П 615
2539

Legation Royaume de Serbie
à Petersbourg

XXII год.

Ј У Л И

1901. год.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

УРЕДНИК

Влад. М. Спасојевић

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1901.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

САДРЖАЈ

СТРАНА

Службени део

1. Укази Његовога Величанства Краља: <i>Српска Краљевска Академија</i> (одликовање), (одликовања), <i>Министарство просвете и црквених послова</i> (постављење), <i>Средње Школе</i> (постављење), <i>Грађанске Школе</i> (постављење), <i>Народне Школе</i> (постављење)	797
2. Претписи Министра просвете и црквених послова: <i>Државна Штампарија</i> (постављење)	798
3. Расписи и одлуке Министра просвете и црквених послова	799
4. Службене објаве	804
5. Умрли наставници <i>Средњих Школа</i>	806
6. Јавна захвалност	806

Радња Главнога Просветнога Савета

7. Записници редовних састанака: Записник 785 састанка; Записник 786 састанка	676
---	-----

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

8. Извештај референта за основну наставу о испитима учитељских приправника	809
9. Извештај о Народним Школама за град Београд	813

Наука и настава

10. Философски факултет и средње школе, од д-р <i>В. Бакића</i>	831
11. Римска историјографија за време републике, од <i>Јанка Лукића</i> професора (свршетак)	839
12. Стање Математике XIX столећа, од <i>Косте Стојановића</i> , професора (свршетак)	849
13. Принове за флору Краљевине Србије, од <i>Жив. Ј. Јуришића</i> (свршетак)	857
14. Предавање из библијске историје за IV разред основне школе од <i>Мих. П. Станојевића</i> , учитеља	866
15. Узроци душевних мана децјих, од <i>Ј. Капраса</i> , превео <i>Срет. А. Поповић</i>	872
16. Гуенова метода за учење туђих језика од <i>Павла Ј. Мајнера</i>	884
17. <i>Lehrbuch der Zoologie</i> , von D-r <i>Otto Schmeil</i>	893

Оцене и прикази

18. <i>Latinsko-hrvatski rječnik za škole</i> , реферат од д-ра <i>В. Берића</i>	903
--	-----

Белешке

19. Просветни записи	908
20. Из науке	920
21. Преглед листова и књига : <i>Листови</i>	925
<i>Књиге</i>	932

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXII

ЈУЛИ 1901.

БРОЈ 7.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ОДЛИКОВАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Александра I од 4 јуна 1901 године на предлог Министра просвете и црквених послова одликован је:

Орденом Св. Саве првим редом:

Милан Б. Милићевић, академик.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовога Величанства Краља Александра I од 5 јуна 1901 год. на предлог Министра просвете и црквених послова одликовани су:

Орденом Св. Саве четвртим редом:

Василије Анђелковић, председник општине трстеничке и

Орденом Св. Саве петим редом:

Милосав Марић и *Милун Малићанин*, трговци из Трстеника.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Александра I од 5 јуна 1901 године на предлог Министра просвете и црквених послова постављен је:

у Министарству просвете и црквених послова: за ванредног секретара прве класе, а да врши дужност референта за основну наставу у истоме Министарству и прима плату из плате овога, *д-р Никола Вулић*, ванредни професор Велике Школе.

ЛБ 15
2539

УГЛ. В. БИБЛИОТСКА
Л. М. Бр. 2599

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Александра I од 23 јуна 1901 на предлог Министра просвете и црквених послова постављен је:

у гимназији **Кнеза Михаила**: по службеној потреби за професора *Ђорђе С. Стојковић*, управитељ грађанске и девојачке школе у Неготину, у рангу надзорника школског друге класе.

ГРАЂАНСКЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Александра I од 23 јуна 1901 на предлог Министра просвете и црквених послова постављен је:

за управитеља **Грађанске Школе у Великом Градишту** у рангу надзорника народних школа друге класе *Михаило Ивковић*, надзорник исте класе за округ смедеревски, по службеној потреби.

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Александра I од 23 јуна 1901 на предлог Министра просвете и црквених послова постављен је:

за **надзорника Народних Школа** друге класе за округ смедеревски *Коста Ђ. Николић*, управитељ Грађанске Школе у Великом Градишту, у рангу надзорника друге класе, по службеној потреби.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Претписом г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 5230 од 31 маја 1901 године одређен је:

да у **Министарству просвете и црквених послова** врши дужност референта за основну наставу г. *Драгутин Антић*, професор Више Женске Школе Краљице Драге.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 5249 од 1 јуна 1901 године постављен је:

у **Државној Штампарији**: за уредника Српских Новина г. *Јован Докић*, професор гимназије Краља Александра I.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА**Свима школским надзорницима**

Решењем својим од 19 маја ове године ПБр. 4692 г. Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига „Пунољци“ од Дим. Ј. Соколовића, учитеља Грађанске Школе из Београда, може употребити за поклањање ученицима-цама народних школа о годишњим испитима.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења подручним Вам школским одборима.

ПБр. 4692
16 маја 1901 год.
у Београду.

Начелник
Министарства просвете и црк. послова
Ст. Ловчевић

Свима школским надзорницима и свима духовним судовима

Господин Милан Недељковић, професор Велике Школе и директор Метеоролошке Опсерваторије, писмом од 22 овога месеца Бр. 852, доставио ми је, да је за многе потребе метеоролошке, а и зарад научних сврха врло потребно: да у свима нашим местима има тачан часовник. Ради овога г. Недељковић је спремио за штампу Упутство за грађење *сунчаника* (хоризонталног) који ће давати *подне* (а и часове од 10 до 2) тачно на неколико секунда, кад год у то време сија сунце. Само грађење сунчаника је врло лако и може се свуда извршити о маленом трошку, јер ће Опсерваторија послати све што је потребно за његово грађење, а контролисаће и његову тачност и доброту приликом прегледа метеоролошких стација.

Сви школски наставници и сви духовни судови нека обратe пажњу учитељима-цама — свештеницима да сврате у Опсерваторију, кад дођу у Београд, где ће видети и научити како треба сами да направе сунчаник.

ПБр. 4864.
25 маја 1901 г.
Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Љ. Ковачевић с. р.

Свима надзорницима народних школа

Директор Метеоролошке Опсерваторије Велике Школе писмом од 22 овога месеца Бр. 853 известио ме је, да је предузео кораке да поправи и поново развије по нашој отаџбини мрежу метеоролошких стација III и IV реда, које су уређене правилима од 30 новембра 1896 г. ПБр. 22434, и које су доста запуштене.

Да би Опсерваторија овај посао могла успешно извршити препоручујем вам да у почетку инсталисања ових стација поред народних школа у подручном вам школском округу обратите озбиљну пажњу и укажете потребну заштиту, да учините пажљивим посматраче и друга заинтересована лица на културни и научни значај ових стација и да сваком zgodном приликом обавештавате посматраче о савесном раду у њима.

За сва потребна обавештавања по овоме предмету може се сваки обратити непосредно директору опсерваторије.

ПБр. 4865
25 маја 1901 год.
Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Љ. Ковачевић с. р.

Свима школским надзорницима

Директор Метеоролошке Опсерваторије Велике Школе писмом од 22 овога месеца Бр. 855 доставио ми је, да би за успех нашег метеоролошког рада било врло добро, да учитељи и учитељице који су вољни помоћи Опсерваторију у њеном метеоролошком раду, кад буду долазили у Београд — посете Опсерваторију, и ту се обуче у вршењу послова по нашим метеоролошким стацијама.

Препоручујем Вам да наредите свима учитељима и учитељицама да посете Метеоролошку Опсерваторију, кад буду долазили у Београд, јер ови послови нису скончани ни са каквим нарочитим трошковима, а свакоме могу бити од користи.

ПБр. 4866
25 маја 1901 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Љ. Ковачевић с. р.

Свима школским надзорницима

Господин Министар просвете и црквених послова по саслушању Главног Просветног Савета одобрио је, да се књига *Сунцокрет* коју су саставили надзорници београдских народних школа, а уредио г. Мих. Јовић, пр. виши учитељ у Београду, може куповати за поклањање ученицима о овогодишњим испитима. Књига се може поручити преко г. Ђ. Ивковића, учитеља основ. школе у Београду на Теразијама.

Известите о томе све школске одборе у Вашем округу.

ПБр. 5043.
28 маја 1901 год.
у Београду.

По наредби
Министра просвете и црк. послова
Резерват,
Л. Лазаревић

Школским надзорницима

Решењем својим од 28 маја ове год. ПБр. 4693 господин Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига: „Из Школске Хигијене“ од д-ра Ђоке Ј. Николића, школског лекара из Београда, може набавити за књижице народних школа.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења свима школским одборима у Вашем школском округу.

ПБр. 4693

28 маја 1901 год.

у Београду.

Начелник

Министарства просвете и црк. послова

Ст. Ловчевић

Духовним судовина

Било је више случајева, да се свештеници, или пуномоћници њихови, обраћају министру с молбама за поништење епископских решења односно материјалне награде капеланима, што се постављају за заступнике свештеницима. Исто тако дешавало се, да се чланови: 27 тач. 15 и 39 неједнако примењују, те дају маха разноврсном тумачењу и споровима. То ме је побудило да, на основу § 16 тач. 2 закона о устројству судова, учиним питање Касационом Суду: како се могу довести у склад напред поменути законски прописи.

Касациони суд у општој својој сееници од 15 маја ове год. Бр. 4315 одлучио је:

„Прописи тач. 15 чл. 27 и чл. 39 закона о црквеним властима нису у противности један с другим, већ само предвиђају два особена случаја постављања капелана свештенику, регулишући особено све што с тим у вези стоји, као и награду капеланима за сваки посебни случај.

„Тако, тач. 15 § 27 закона о црквеним властима говори о *привременом* заступању свештеника: који је на одсуству, или одређен да врши какав општенародни или званични посао, или *привремено* оболео, и на ове случајеве односе се сва наређења у том §-у, па и на награду капелану у мери у истом пропису изложеној; члан 39 пак предвиђа са свим други случај, а то је случај *сталног* заступања, кад свештеник услед старости или болести постане *стално неспособан* за служење у цркви и парохији, и тада, на начин различан од онога у тач. 15. чл. 27 регулише награду капелану и све остало што је за заступање потребно“.

Нека духовни суд достави свештенству на знање ову одлуку с тим, да се у будуће по њој управља.

ЦБр. 663

29 маја 1901 год.

у Београду.

Министар

просвете и црквених послова,

Љ. Ковачевић с. р.

Свима школским надзорницима

Директор Метеоролошке Опсерваторије писмом од 27 овога месеца Бр. 989, доставио ми је, да је потребно, да основне и грађанске школе, код којих постоје метеоролошке стације, имају *један добар часовник*, који би се дотеривао према сунчанику, када овај буде подигнут.

Тиме би се добио врло важан елеменат и за метеоролошке податке, непогоде и за посматрање земљотреса, метеора и т. д. у метеоролошким стацијама.

Пошто је цена ових часовника иста са ценом оних часовника које школе набављају, препоручујем Вам, да наредите, да све школе у Вашем округу, кад буду набављале часовнике, набављају их у споразуму са метеоролошком Опсерваторијом у Београду.

ПБр. 5070
30 маја 1901 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,

Љ. Ковачевић с. р.

Школским надзорницима

Решењем својим од данашњега, ПБр. 5208 господин министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига „Посебна Педагогика“ од д-ра Војислава Бакића, професора Велике Школе, може препоручити за књижнице народних школа, као и за помоћну књигу наставницима народних школа.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења свима школским одборима и наставницима у Вашем округу.

ПБр. 5208
31 маја 1901 год.
у Београду.

Начелник
Министарства просвете и црк. послова

Ст. Ловчевић

Школским надзорницима

Решењем својим од данашњега, ПБр. 5209, господин министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига „Приче из светог Писма“ од Ђ. Ивковића, учитеља у Београду, може употребљавати за поклањање ученицима виших разреда основних школа о годишњим испитима.

Извештавате се овоме ради знања и потребног саопштења свима школским одборима у Вашем подручју.

ПБр. 5209
31 маја 1901 год.
у Београду.

Начелник
Министарства просвете и црк. послова
Ст. Ловчевић

Школским надзорницима

Решењем својим од данашњега, ПБр. 5210, господин министар просвете и црквених послова одобрио је, да се књига „Љубичица“ од Михаила Јовића, привременог вишег учитеља грађанске школе у Београду, може употребљавати за поклањање ученицима нижих разреда народних школа о годишњим испитима.

Извештавате се о овоме ради знања и потребног саопштења свима школским одборима у Вашем подручју.

ПБр. 5210.
31 маја 1901 год.
у Београду.

Начелник
Министарства просвете и црк. послова
Ст. Ловчевић.

Одлука опште седнице Касационог Суда о разумевању чл. 58, 59 и 60 закона о народним школама

Касациони Суд на питање које му је г. министар просвете учинио преко Министарства правде о разумевању чл. 58, 59 и 60 закона о народним школама донело је у општој седници својој ову одлуку:

Претписом Господина Министра Правде, од 11 маја 1901 год. Бр. 5151, достављен је Касационом Суду акт Министра просвете и црквених послова од 8 маја 1901 год. ПБр. 4340, којим се тражи, да Касациони Суд, на основу тач. 2 § 16 зак. о своме устројству, донесе своју одлуку о разумевању чл. 58, 59 и 60 зак. о народним школама, а на име:

Имају ли право на стан и огрев, односно на накнаду за стан и огрев:

- 1) учитељице, које су се затекле у служби, кад остану удове;
- 2) учитељице у пенсији, оставци или раније отпуштене, кад се као удове враћају у службу;
- 3) учитељице, које су се извршном пресудом духовног суда разведе са својим мужевима, као и оне којима је извршном пресудом досуђен одвојен живот од мужа; и
- 4) учитељице које су удате, али им муж као државни службеник живи у другом месту.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Према овоме тражењу, Касациони Суд у својој општој седници, на основу тач. 2 § 16 закона о своме устројству, донео је следећу одлуку о изложеном питању:

„Из одредбе чл. 58 закона о народним школама, по којој учитељи и учитељице народних школа имају, сем редовне плате, бесплатан стан и огрев од дотичне општине, — односно новчану накнаду, по чл. 59 истог закона, даље из чл. 60 пом. закона, у коме се вели, да ако у једном месту учитељују отац и кћи, мати и кћи, или две неудате сестре, — имају право на један стан, једну накнаду за стан и огрев, као и да удата учитељица нема права на стан, односно на накнаду за стан и огрев, — види се намера законодавчева, да се не плаћају две *квартирине*, односно *накнаде мицима*, која у једном стану, односно месту живе, као и да се не плаћа *квартирина*, односно не даје стан и огрев учитељици, која има мужа у истом месту, који је дужан да своју жену код себе држи.

Али, ако учитељица није код свога мужа, ако је дакле искључена могућност да обоје у једном стану живе, као што је случај код учитељице удове, или одвојено живеће од мужа, по пресуди духовног суда, или за то што муж на другом месту живи, онда учитељици припада *квартирина*, па све једно: наступе ли изложени случајеви у току службовања или по враћању у службу, после отпуштања или пензионисања“.

Бр. 4433. Из опште седнице Касационог Суда у Београду 15 маја 1901 године.

СЛУЖБЕНЕ ОБЈАВЕ

У Великој Школи, у правном факултету, упражњена је катедра за *Римско право*.

Позивају се сви они, који желе компетовати за ову катедру, да се с потребним документима пријаве Министарству просвете и црквених послова најдаље до краја месеца августа ове године.

Компетенти ће, у својим пријавама, означити за коју се врсту наставника јављају (за професора редовног, ванредног или доцента), а према члану X. закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе, од 22. октобра 1896. године.

ПБр. 5039. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 1. јуна, 1901. године, у Београду.

У Великој Школи, у правном факултету, упражњена је катедра за *Административно право*.

Позивају се сви они, који желе компетовати за ову катедру, да се с потребним документима пријаве Министарству просвете и црквених послова најдаље до краја месеца августа, ове године.

Компетентни ће, у својим пријавама, означити за коју се врсту наставника јављају (за професора редовног, ванредног, или за доцента),

а према члану X. закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе од 22. октобра 1896. године.

ПБр. 5263. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 1. јуна, 1901. године у Београду.

У Великој Школи, у техничком факултету, упражњена је катедра за *Архитектуру*.

Позивају се сви они, који желе компетовати за ову катедру, да се с потребним документима пријаве Министарству просвете и црквених послова најдаље до краја месеца августа ове године.

Компетенти ће, у својим пријавама, означити за коју се врсту наставника јављају (за професора редовног, ванредног или за доцента), а према члану X. закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе од 22. октобра 1896. године.

ПБр. 5264. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 1. јуна, 1901. године, у Београду.

У Великој Школи, у техничком факултету упражњена је катедра за *Механичку Технологију*.

Позивају се сви они, који желе компетовати за ову катедру, да се с потребним документима пријаве Министарству просвете и црквених послова најдаље до краја месеца августа ове године.

Компетенти ће, у својим пријавама, означити за коју се врсту наставника јављају (за професора редовног, ванредног или за доцента), а према члану X. закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе од 22. октобра 1896. године.

ПБр. 5265. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 1. јуна, 1901. године у Београду.

У Великој Школи, у правном факултету, упражњена је катедра за *Међународно јавно право*.

Позивају се сви они, који желе компетовати за ову катедру, да се с потребним документима пријаве Министарству просвете и црквених послова најдаље до краја месеца августа ове године.

Компетенти ће, у својим пријавама, означити за коју се врсту наставника јављају (за професора редовног, ванредног или за доцента), а према члану X. закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе, од 22. октобра 1896. године.

ПБр. 5398. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 8. јуна, 1901. године, у Београду.

У Великој Школи, у философском факултету, упражњена је катедра за *Историју Опште* (стари век).

Позивају се сви они, који желе компетовати за ову катедру, да се с потребним документима пријаве Министарству просвете и црквених послова најдаље до краја месеца августа ове године.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Компетенти ће, у својим пријавама, означити за коју се врсту наставника јављају (за професора редовног, ванредног или за доцента), а према члану X. закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе од 22. октобра 1896. године.

ПБр. 5609. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 13. јуна, 1901. године у Београду,

---

УМРЛИ НАСТАВНИЦИ

Јован Видић, учитељ језика у гимназији Кнеза Михаила, преминуо је 21 маја 1901 године.

Даница Дунићева, наставница Више Женске Школе Кнегиње Љубице преминула је у Крушевцу 1 јуна 1901 год.

ПБр. 5340. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, у Београду 5 јуна, 1901 год.

ЈАВНА ЗАХВАЛНОСТ

Г. Филип Ла Ренотјер добротвор кладовске сирочади сваке године о Божићу и Ускрсу шаље прилог сиротним ученицима-цама онд. школа за одело и друге потребе, па и сада, на крају школске године, изволео их је обрадовати, пославши 425 динара.

На овоме племенитоме дару у име сиротних ученика-ца срдачно му благодариме. —

Бр. 153.
25. маја 1901 год.
у Кладову.

Наставници и наставнице
кладовачких основних школа

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

785. САСТАНАК

20. априла 1901. године

Били су: председник д-р В. Бакић, потпредседник Стеван Ловчевић, редовни чланови: д-р Светолик Радовановић, д-р Михаило Петровић, Михаило Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Сретен Пашић, Стеван Веселиновић и д-р Стев. М. Окановић.

Ванредни чланови: Слободан Јовановић, Свет. Видаковић, Љ. Јовановић, Јанко Лукић, П. Аршинов, Драгутин Поповић, Миленко Вукићевић, Павле Поповић, Јаша Продановић, Дим. Путниковић и Јован Максимовић.

Пословом: А. Лазаревић.

I

Прочитан је и претресан је нацрт „Правила о школским књигама и другим наставним средствима за основне, средње и стручне школе“.

Савет је одлучио: да се претрес овога нацрта Правила продужи на састанку, који за овим долази.

Овим је завршен овај састанак.

786. САСТАНАК

2. маја 1901. године

Били су: председник д-р В. Бакић, потпредседник Ст. Ловчевић, редовни чланови: д-р Светолик Радовановић, д-р Михаило Петровић, Мих. Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Стеван Веселиновић и д-р Ст. М. Окановић.

Ванредни чланови: Жив. Перић, Јанко Лукић, Богољуб Тирић, П. Аршинов, Љуб. Јовановић, Павле Поповић, Јаша Продановић, Миленко Вукићевић, Драгољуб Поповић, Димитрије Путниковић и Јов. Максимовић.

Пословом: А. Лазаревић.

Претресан је у начелу Нацрт правила о школским књигама и другим наставним средствима за основне, средње и стручне школе.

Савет је са 10 против 9 гласова одлучио:

1, да се за писање, штампање и издавање уџбеника допусти слободна утакмица, те према томе да може бити за поједини наставни предмет и више уџбеника, ако их одобри Главни Просветни Савет;

2, да у ова правила уђе одељак о другим помоћним књигама, о књигама за поклањање ученицима и о училима;

3, да нацрт правила у овом смислу спреме за први састанак саветски: г.г. Павле Поповић, Јаша Продановић и Димитрије Путниковић, ванредни чланови Главног Просветног Савета.

Тим је завршен овај састанак.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈ Г. РЕФЕРЕНТА ЗА ОСНОВНУ НАСТАВУ О ИСПИТИМА УЧИТЕЉСКИХ ШКОЛА

Господину министру просвете и црквених послова

По наредби Вашој од 2 овога месеца ПБр. 2215 испити учитељских приправника отпочети су 12, а завршени су 23 овог месеца. Част ми је, Господине Министре, поднети Вам извештај о овим испитима.

За испит пријавило се до 1 марта свега 64 кандидата, и то: 59 приправница и 5 приправника. Нису испунили погодбе, које се траже законом о народним школама и Правилима за полагање учитељских испита, 9 приправница и 2 приправника. Од оних, којима је признато право на испит, нису дошле на испит две приправнице. Према томе било је на испиту: 48 приправница и 3 приправника.

За писмени испит кандидати су били подељени у две групе: прва група имала је испит 12, а друга 13 ов. м. Прва група расправљала је питање: *Задатак гимнастике и деџјих игара у основној школи*. Друга група имала је за задатак: да обради једну причу (по слободном избору) у облику предавања.

По прегледаним писменим радовима, испитни је одбор признао право на усмени испит: тројици приправника и 39 приправница. Пало је на овом испиту 9 приправница. При изради првога питања — Задатак гимнастике и т. д. — кандидати су показали слабији успех од оних у другој групи. Неке приправнице једва су се и дотакле теме, па и то врло површно, местимце нејасно и погрешно. Једна тврди: да је здраво и снажно дете мање опасно другој деци; друга каже: „Кад је тело болесно, онда не може ни један развитак правилно да се развија“; код треће: „Дете које је болесно не може другом желети добро“ итд.

За доказ површности и несређенога знања код кандидата и слабога знања матерњег језика слободан сам навести неке детаље:

Телесни развитак развија друге развике... Гимнастика и деџје игре развијају тело, а тим потпомажу морални, интелектуални, религијски и естетички развитак... Гимнастици и деџјим играма задатак је да развија физички развитак... Гимнастике су онајбоља средства да се дете креће... Гимнастике треба вршити у највећој тишини и реду, а то ће само тако бити, ако је под надзорништву наставника или наставнице... У гимна-

стици спадају и дечије игре... Дете кад је у друштву развијају му се заједничка помагања... Свако дете које иде у школу зове се ђак... Није доста у школи само гледати на умну или интелектуалну страну него треба обраћати пажњу и на душу дечију... У основној школи деца се развијају и умно, но у овоме не треба претеривати, јер је ово доба најбујнијега дечијега развитка... Гимнастика је предмет за развијање телеснога васпитања, којим се једино и помаже да се сва претходна васпитања боље развију... Код нас је доста занемарен тај предмет (гимнастика), но ипак не у великој мери, те се опет код нас не осећа велика штетност од занемарености тога предмета... Наставник мора обратити пажњу како на душевном тако и на телесном развоју деце... Ученик се још из малена навикне на том реду и честоти... Стара школа највише је грешила у овоме, што је деци пунила главу разним знањима, а није обраћала пажњу на здравље и уметничку страну код деце. Доказ су за то многа села, у којима постоји школа пре 40—50 година, па ипак у њима нема писмена човека... Треба одредити распоред дечијих игара, кад ће се која игра играти, кога одморо, и кога дана... Док су деца мала теже за нерадом... При игрању може бити и телесне погрде... Да би могао свестрано утицати на образовању наше омладине, итд.

Интерпункција је сасвим погрешна, без обзира и на каква правила: Доста пута почиње се једна алинеја зависном реченицом, иза које дође тачка. Главна се реченица јавља тек у другој алинеји.

Поједине речи пишу се неправилно: дужнос, несме, дечије, хрђаво, не развијени, срества, преставе, неподпуно, оће, дали волемо, оћетели, итд.

При изради другог задатка — Обрада какве приче у облику предавања — понеки су се кандидати губили у дијалозима, неки су само написали какву причу, заборавивши другу половину питања: да то буде обрађено у облику предавања. Али пошто се за израду овога задатка тражи само вештина у обради, и могао је овај задатак бити израђен боље од првога.

Узимајући у одакшину све што је кандидатима могло сметати да покажу повољан успех — испитни је одбор одлучио: да од 48 приправника њих 9 нису положили писмени испит; да сва три приправника могу бити пуштени на усмени испит.

На усменом испиту кандидати су испитивани из оних предмета који се уче у основној школи, а у обиму нешто друкчем, него што је онај на испиту по свршеној Учитељској Школи и по свршеној пређашњој Вишој Женској Школи. Неке су кандидаткиње мислиле — што су саме признале пред испитним одбором — да се за овај испит не тражи више од онога што има у уџбеницима за основну школу. И одиста било их је, које су мало шта више и знале. Једна не зна на колико се врта деле речи српскога језика; друга вели да Топчидерска Река утиче у Мораву; трећа не зна где је Скопље. Могло се на овом испиту чути и оваквих ствари: да је у Срем. Карловцима столица католичког патријарха; да је $7 \times 8 = 45$; да је цар Душан владао у XIII веку; да Кладово има 10.000, а Цетиње 30.000 становника итд.

На усменом испиту члан испитнога одбора г. д-р Стеван Окановић испитивао је из познавања закона о народним школама и школске администрације; г. Мих. Јовић испитивао је: из Науке Хришћанске, Српске Историје и Земљописа; г. Јован Максимовић: из Српскога Језика Природних Наука и Пољске Привреде; г. Петар Јовановић: из Рачуна с

геометријом, Цртања, Лепогa Писања и Ручногa Рада; г-ђа Савка Радончевићева: из Женскогa ручногa рада, Певања и Поука за домаћице.

Кандидати су испитивани по пет у групи; последња два дана било је у групи по шест кандидата.

За израду практичногa предавања кандидати су имали најмање по пола дана. Предавања су држана у основним школама код Саборне Цркве, на Теразијама, на Западном Врачару и у Дунавској школи.

Неки су кандидати боље извели своје предавање, него што су га написали, а код већине је било обрнуто. Биће томе узрок она успахиреност која наступа код младих кандидата на испитима, а може бити и то да се кандидати не припреме довољно за извођење предавања, које су могли написати уочи тогa дана уз сурадњу каквогa познаника.

По правилима о учитељским испитима, усмени испит и предавање оцењује се једном оценом. Испитни одбор нашао је: да три приправнице нису положиле испит.

Према томе положили су учитељски испит: 3 приправника и 36 приправница.

У прилогу $\frac{1}{4}$ част ми је поднети вам списак кандидата којима је признато право на испит; $\frac{2}{4}$ списак оних који су пали на писменом испиту; $\frac{3}{4}$ списак кандидата који су пали на усменом испиту; $\frac{4}{4}$ списак кандидата који су положили учитељски испит.

Допустите ми, Господине Министре, да за тренутак, скренем Вашу пажњу на факат, који одмах пада у очи: да су испит положили сви приправници, дакле 100%; а од 48 приправница је положило испит 36, дакле 75%. Узрок је овако неједнаком успеху, по мом мишљењу, школа, у којој су се кандидати спремали за учитељску службу. Од три приправника који су се јавили за учитељски испит, двојица су свршили гимнасију и положили матуру, а један је свршио Учитељску Школу; готово све приправнице свршиле су Вишу Женску Школу, неке и без испита. А већ познато је да Виша Женска Школа није могла дати својим ученицама довољно стручногa знања, које би им требало као потоњим учитељцима народних школа. Отварањем Женске Учитељске Школе потоње приправнице учитељске изједначиће се са приправницима.

Молим Вас, Господине Министре, за допуштење да напоменем да на учитељским испитима, који су држани у октобру прошле године, није било ни једногa кандидата који је положио с одличним успехом; сада је била једна приправница која се одликовала и писменим радом и на усменом испиту, а и предавање јој је било ваљано. Њено је име: Даринка Петронијевићева.

Част ми је умолити Вас за наредбу: да се сви кандидати који су положили учитељски испит поставе за сталне учитеље.

Захвалан на поверењу, остајем

24 марта 1901 год.

Господину Министру
поздрав

Л. Лазаревић

референт за основну наставу

СПИСАК

УЧИТЕЉСКИХ КАНДИДАТА, КОЈИМА ЈЕ ПРИЗНАТО ПРАВО НА ПОЛАГАЊЕ УЧИТЕЉСКИХ ИСПИТА
У МАРТУ 1901. ГОД.

- 1 Даринка В. Мутавчићка, учитељ. заступница у В. Дренови (круш.).
- 2 Катарина Гоцићева, учитељ. заступница у Трнавцима (круш.).

- 3 Јулијана Кр. Славковићка, учитељ. заступница у Нишевцима (нишки).
- 4 Анка Аранђеловићева, учитељ. заступница у Породину (пожарев).
- 5 Драгиња Митровићева, учитељ. заступница у Бел. Води (крушев.).
- 6 Даница Поповићева, приправница Београд.
- 7 Живка Угричићева, учитељ. заступница у Вл. Долу (пожар.)
- 8 Јелисавета Вучковићева, учитељ. заступница у М. Плани (смедерев.).
- 9 Даринка Јовановићева, учитељ. заступница у В. Поповићу (морав.).
- 10 Љубица Јанковићева, учитељ. заступница у Враповцу (морав.).
- 11 Даринка Петронијевићева, приправница у Београду.
- 12 Драгутин Кутлешић, учитељски заступник у Каменцу (краг.).
- 13 Магдалена Бутковићева, заст. учитељска у заводу глуво-неме деце.
- 14 Наталија Борђевићева, учит. заступница у Св. Аранђелу (нишки).
- 15 Надежда Поповићева, учитељ. заступница у Добрујевцу (нишки).
- 16 Наталија Димитријевићева, приправница у Београду.
- 17 Тереза Милерова, приправница у Београду.
- 18 Даница Милићевићка, учитељ. заступница у Грејачу (нишки).
- 19 Љубица Јовановићева, учитељ. заступница у Планиници (тимоч.).
- 20 Спасенија Буквићева, учит. заступница у Петки (пожарев.)
- 21 Ружица Јаковљевићка, учитељ. заступница у Борчу (крагујев.).
- 22 Јелена Голубовићева, учитељ. заступница у Вигреници (морав.).
- 23 Даница Милошевићева, учитељ. заступница у Медвеђи (крушев.).
- 24 Анка Савићева, учитељ. заступница у Глободеру (крушев.).
- 25 Стана Милосављевићева, учит. заступница у Г. Матејевцима (нишки)
- 26 Милица Д. Милићевићева, учитељ. заступница у Главинцима (морав.).
- 27 Достана Вилимоновићева, учитељ. заступница у Течићу (морав.).
- 28 Љубица Пешићева, учитељ. заступница у Гамзиграду (тим.).
- 29 Лепосава Мајсторовићева, учитељ. заступница у Атеници (рудн.).
- 30 Никола С. Јокић, учитељ. заступник у Грабовици (крајин.).
- 31 Јеллица Х. Поповићева приправница у Крагујевцу.
- 32 Михаило Марковић, учитељ. заступник у Зубетинцу (тим.).
- 33 Милица Отроковићева, учитељ. заступница у Комарицама (краг.)
- 34 Марија Д. Недићка, учитељ. заступница у Царини (подрин.).
- 35 Љубица Вуловићева, учитељ. заступница у Бадовинцима (подр.).
- 36 Драгиња Ристићева, учитељ. заступница у Шарбановцима (тим.).
- 37 Евгенија Суботићева, приправница у Београду.
- 38 Даница Ж. Симићка, учитељ. заступница у Чумићу (краг.).
- 39 Милева Лазићева, учитељ. заступница у Годачици (краг.).
- 40 Ружица Суботићева, учитељ. заступница у Остружници (београд.).
- 41 Драгиња Мишићева, приправница у Крагујевцу.
- 42 Милева Борђевићева, учитељ. заступница у Бањи (краг.).
- 43 Катарина Кнежевићева, учитељ. заступница у Друговцу (смедерев.).
- 44 Милева Красојевићева, приправница у Крагујевцу.
- 45 Зорка Антовићева, учитељ. заступница у Бел. Цркви (подрин.).
- 46 Марија Телебаковићка, учитељ. заступница у Кобишници (крајин.).
- 47 Милева Димовићева, учитељ. заступница у Душановцу (крајин.).
- 48 Милева Божидарчева, учитељ. заступница у Нишу.
- 49 Катарина Јовићева, учитељ. заступница у Рајцу (крајин.).
- 50 Босиљка Стевановићева, учитељ. заступница у В. Бољинцу (пирот.).
- 51 Персида Срегеновићева, учитељ. заступница у Бањанима (рудн.).

ИЗВЕШТАЈ О НАРОДНИМ ШКОЛАМА ЗА ГРАД БЕОГРАД

Господину Министру Просвете и Црквених Послова

Част ми је, господине министре, у понизности доставити Вам овим свој други извештај о београдским народ. школама за школску 1900—1901. годину.

І. Настава

У своме првом извештају ја сам се намерно уздржао да говорим о раду и успеху у београдским народним школама с тога, што за три месеца нисам могао довољно проучити и проценити тај рад. И ако тај разлог није потпуно обеснажен ни сада, ипак ћу бити слободан, на основу свога досадашњег надзорничког искуства, позабавити се у овом извештају поглавито спремом и радом наших наставника народних школа у Београду и успехом, што су га ти наставници давали и што га могу дати.

Спрема наставника народних школа у Београду је веома разнолика. Тако наставници основних школа у Београду имају овакво школовање:

1. Учитељску школу с испитом	13
2. В. Ж. Школу с испитом	40
3. Богословију	6
4. В. Ж. Школу без испита	5
5. В. Ж. Школу с практичним испитом	2
6. Жен. гимназију с учитељ. испитом	1
7. Целу гимназију и 1 год. философије	1
8. Шест разреда реалке с прак. учит. испитом	1
9. Два разреда Више Женске Школе	1
10. Један разред Богословије	1

Свега 71

Та је разнородност још већма увећана тиме, што је свако (свака) од њих позније по свршеној школи имао нарочити пут свога развитка, имао друкчију лектиру, бавио се друкчијим споредним пословима, бавио се особеном врстом и рада у литератури и т. д. Та разноликост је тако велика, до се слободно може рећи, да учитеље у Београду једно с другим духовно још свезује једно и исто занимање т. ј. учитељевање, а не пак каква заједничка духовна имаовина, какви заједнички погледи на школу и рад у њој. И где је било чега заједничкога, то је у појединостима, без обзира на укупно схватање целине школскога посла, без обзира на један задатак васколикога васпитавања.

Данас је опште призната истина у педагошкој науци, да није задатак школе предавање извесног квантума знања, већ развијање *духовне активности*, ојачавање и усавршавање *духовне радне снаге*; на кратко: *људи снажне и моралне воље* јесу идеал данашње педагогије. Овакво схватање је потпуно оправдано. И ако није место у оваквом извештају за расправљање оваквих педагошких питања, ипак нека ми је допуштено, да у корист горњег тврђења кажем и неколико разлога. Човек живи у

друштвеној заједници, те се школом (васпитањем) мора спремати за тај друштвени живот. У друштвеном пак животу човек долази у додир с другим човеком *својом вољом, својим хотењем*. Јасно је, да је та воља предмет васпитавања. Шта би за друштвени живот вредео човек високе интелигенције, који ту своју интелигенцију не би стављао у службу своје моралне воље, који не би радљивошћу својом своју умну претежност употребљавао у корист човечанства? Или, какве би вредности имао човек дубоких осећања, ако га та осећања не би побуђивала на радљивост, на стварање, на извесну активност буди које врсте у корист човечанске заједнице.

Не извештаван квантум интелигенције (разума), не извесна дубина осећања, већ *духовна активност*, већ *воља човекова* јесте задатак свеколиког васпитачког рада. Све остало мора да служи као средство томе највишем задатку свега духовнога култивисања.

Ну и ако је воља човекова — етички узевши — понајважнија душевна функција човекова, ипак је — психолошки узев — само производ знања и осећања. Кад бисмо психички анализовали, шта у души човечјој бива пре одлуке на какав посао, пре онога „ја хоћу то да учиним“, то бисмо увидели, да пре тога човек мора имати знање о томе, чему воља тежи и знање о средствима, које човек употребљава за постизавање циљева своје воље. Али ако је то знање мртво знање, ако с тим знањем није скопчано осећање (чувство) вредности његове за нас, ако смо равнодушни према њему, то се из тога знања и у кругу тога знања никако не може појавити духовна активност. Тада задобивено знање остаје мртав капитал, који не даје никаквих побуда, да се све више и више допуњава, проширава и примењује. За то потребну духовну живост може увести у мртав круг знања — *осећање*, и то осећање, које би било скопчано, како са знањем циљева за позније учениково поступање, кад ученик постане човек, тако и са знањем средстава, која су потребна за извођење тих циљева.

Настава у школи има задатак да образује у ученику ту духовну подлогу за појаву воље, а та подлога не сме бити само знање, већ *знање и осећање*. То осећање нам непосредно каже, да дотично знање има за нас извесне — субјективне — вредности, те нас с тога и гони на даље деловање у започетом правцу. Јасно је, дакле, да задатак наставе није знање, већ гореописано *душевно стање, погодно за појаву воље ученикове*.

Само знање се може предавати и задобијати помоћу спољашњих утицаја. Очигледном наставом се могу ученици довести у додир с предметима, који се проучавају, да их деца сама својим чулима проуче; раније задобивене представе се могу употребљавати за нове комбинације представа, за стварање новог знања анализом; саставних делова и проналажењем заједничких ознака на многим представама могу се стварати појмови, од појмова се може прелазити на све компликованије мисаоне творевине и т. д. А све то руководи реч учитељева; говор је скуп заједничких симбола за једне и исте представе, за једне и исте мисли, и код учитеља и код ученика, те с тога и служи као средство за узајмично изазивање представа у свест.

Међутим осећања се не могу казивати и с поља наметати. Осећања постају у духу ученикову, ако се знање обрађује под нарочитим погодбама, под којима је могућна појава осећања. Осећања су производ одно-

шаја представа; она сачињавају свест о томе, да ли нас знанствени иметак духовно подиже на виши ступањ или не, да ли се дотичном духовном радњом правилно задовољава потреба човекова духа за непрекидном променом, за непрекидним занимањем. С тога настаје потреба, да се проуче оне погодбе, под којима је могућна појава осећања.

Осећања се могу у ученику развити онаквим обрађивањем наставног градива, онаквим предавањем знања, каквим се највећма може да примени духовна саморадња ученикова. Сваки комплекс душевних појава се може поделити у 1. *духовну садржину* и 2. *духовну радљивост*, коју човек на тој садржини употребљава. Немогућна је појава духовне садржине без извесне духовне радљивости, нити обратно. Те две ствари јесу само две стране једног духовног процеса и изолирано се могу замишљати само као апстракције. Али, може да буде духовна садржина шира и обилатија или ужа и оскуднија, а тако исто и духовна радљивост може да буде силнија или слабија. По духовној садржини могу људи бити квалитативно сродни. Тако н. пр. сви људи једне струке имају по садржини сличне представе. Оно што их разликује, јесте *духовна дубина*, јер је код једних духовна живост, духовна радљивост јака, њихово знање их гони на нове комбинације, на проширавање и примену тога знања, на стварање нових проблема, за стављање нових мета за рад у својој струци и т. д., а код других пак постоји извесна количина знања, мртва, без васпитне снаге и иницијативе, док је какве спољашње принуде не крену.

Што је већа и силнија духовна радљивост у толико се и интензивнија осећања појављују с дотичним духовним радом; најјача је пак духовна радљивост у духовној саморадњи. Човеку је најмилије и од највеће вредности оно, што сам створи, па макар то за друге и не имало толике вредности. Највеће је осећање код деце у игри, јер је ту највећма примењена духовна саморадња децја.

Да би се, дакле, обрадом знања у школи појавила и осећања, треба да је ученик *духовно саморадан* т. ј. треба духовно да *суделује* у ономе раду, што се зове настава. Ако се знање просто предаје, ако се просто казују представе и мисли, тада ученик пасивно прима, па упитан, и репродукује дотично градиво, али му је то градиво нешто туђе, без топлине, без живота. То није *његова* духовна својина, већ нешто с поља наметнуто, прилепљено. Педагошка наука је испитивала оне услове, под којима је могућна што већа духовна саморадња па према томе и појава што јачих осећања вредности обрађиваног знања за нас, и све их груписала у три велике групе, које ћу, овде, у кратко само напоменути. 1. Ново знање, које се предаје наставом, мора да је асимлиовано суделовањем онога знања, што га ученик већ има. С тога ново знање не сме бити потпуно ново, већ да има једним делом својим сродности с оним, што ученици у духу своме већ имају. Тада та сродност новог знања изазива у духу ученикову оне представе, које примају ново знање, те се тако ново знање сљуби са старим, и тако ново знање постане права духовна својина ученикова. И то ново знање тада ученик не сматра као нешто туђе, јер га је задобио суделовањем и оних представа, које је он већ имао. Из свега овога излази правило, да наставно градиво мора да одговара дотичном ступњу дејег развитка и да се у предавању увек ново градиво ослања на већ добивени круг знања дејег и усваја помоћу тог знања, што га ученик већ има. Генетичка је психологија успела да

одреди ступњење децјег психолошког развитка и ти ступњеви морају бити меродавни за распоред наставног градива на разреде. Какво пак знање ученик већ има, треба учитељ да испита и да га изазове у свест пре излагања новог знања, како би се створило извесно очекивање, да се за дух учеников нешто ново задобија, а кад се то задобије, тада се осећа, да је ученик у неку руку сам творац тога свога новог иметка, јер је духовно суделовао у томе раду, јер је био духовно саморадач.

2. Духовне активности не може да буде без лаког прелаза с једне представе на другу, с једне мисли на другу мисао. Психички узевши, окретност, досетљивост и духовитост једнога човека се у томе и садржи, што може лако с једне мисли да пређе на другу, једну ствар да доведе у везу с другом ствари, за последицу да пронађе брзо узрок и за узрок последицу, да из извесних узрока предвиди оно, што ће се догодити, да за какав смер свој брзо пронађе, проучи и употреби средства, или да извесним средствима, извесној ситуацији постави какав задатак, да их стави у службу каквог смера и т. д. и т. д. Таква духовна живост мора да произведе осећање пријатности, оно осећање, које је задатак укупног наставног рада у васпитној школи. Али такве духовне живости не може да буде, ако једна представа (или мисао) не изазива другу представу (или мисао). Тог узајамног изазивања (посредне репродукције) не може да буде, ако су мисли ученикове распарчане, подвојене, ако је свака група мисли за себе, те се у школи и може изазвати тек тако, ако се и за најмању ситницу претходно постави питање. Такво знање није свезана компактна маса мисли, која представља духовну снагу човекову, већ је неуређена гомила ситница, које никако не могу чинити интелигенцију ученичку. С тога се свеколико градиво у васпитној школи мора тако обрађивати, да се мисли међусобно везују и тиме у снази потенцирају. У колико је једна мисао у духу свезана (асоцирана) са што више других мисли, у толико је њен ослонац на друге мисли чврћији, у толико се лакше може репродуковати. Свака од оних мисли, с којом је она свезана, може је повући за собом, те се на тај начин у цео преплет мисли уноси живост.

3. Најпосле трећа група услова за појаву духовне соморадње, па према томе и осећања, тиче се обраде наставног градива. Два су психичка процеса меродавна за предавање и духовну обраду наставног градива: аперцепција и апстракција, јер се психичком анализом у свакој правилној обради градива мора разликовати 1. примање масе емпиричних чињеница, и 2. уређивање те масе емпиричког знања тиме, што ће се из ње стварати у духу ученикову појмови и на тај начин одређивати та маса знања. Први део ове наставне обраде се дели у два дела: прво морамо изазвати све познате представе о дотичном предмету, који се обрађује, морамо их припремити, да дочекају ново градиво, и тада се даје ново градиво. Ну то ново градиво често пута није ново по саставним деловима својим (представама) већ само по комбинацији тих делова (представа). Примера ради да узмемо једну причицу, која се радо обрађује у нижим разредима основне школе, „о голубу и пчели“. Све представе од којих је комбинована та причица, као: голуб, пчела, шума, поток, ловац, пушка, пуцањ, летети, пити, листак, чунић, таласић и т. д. деца су делом потпуно познате, а делом их треба на примерима само разјаснити, па тада учитељ може само руководити разговор, а деца *сама из себе развијају* комбинацију тих представа: саму причу. Таква настава је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

могућна у свима предметима. Ученици, који том *развијном наставом* дођу до извесних творевина својих, сматрају себе као творце, као ауторе тих творевина, јер је њихова саморадња била у томе раду у довољној мери примењена. — Када се на тај начин састави комбинација представа, тада је ученици понављају, исправљају и допуњавају, док цела та маса мисли не постане својина целог разреда. У место таквог рада, наши учитељи све свршавају на врло угодан начин: испричају сами ствар и тада пропитивањем ценкају масу мисли, која мора да је целина, те се тако деца систематски онеспособљавају да могу самостално излагати веће масе мисли, без оног досадног учитељевог запиткивања, као да ће том детету позније у животу увек неко стајати иза леђа и стављати му питања за управљање. Ну овом описаном обрадом градива учињена је само једна половина рада: задобили смо ново знање. Велика већина учитеља ту и остаје. Ако дете приповетку може да исприча, ако може опис какве природне појаве да обнови и т. д. то учитељи веле, да су свршили све, што треба да сврше. Међутим, досадањим радом је задобивена само једна маса још *неуређеног* знања из разноликих предмета, која се лако може расплунути и која заиста и ишчезава великим делом својим чак и после тако мале паузе у времену као што је школски одмор за неколико недеља. А ми се обмањујемо, да спремамо некакву сталну духовну својину у ученику за познији живот његов у друштву!! Знање, овако задобивено, мора да се кристалише у појмове, оно мора да се уреди. У ову разнородност, што, како нам се чини, влада у маси емпиричких чињеница нашег знања, мора да се унесе извесно јединство. Уједињилачка пак гледишта за то јесу *појмови и закони*. С тога сада настаје тек дубоко духовно занимање, кад почне тај унутрашњи покрет сређивања масе распарчаног и појединачног знања. Па и у томе, као и до сада, може да буде извесне саморадње. И у колико је већа саморадња, у толико се већа осећа, да је створени појам *у нама постојао*, да је наша својина, да је снага. Ако се појмови просто казују, па макар и с таквим објашњењем, што ће се за сваки појам дати по неколико примера, то је дух учеников пасиван, он може примити те појмове и исказати их, кад се упита, али с њима није везана она топлина, која је везана с оним појмовима, које саморадњом својом у себи изведе сам ученик. Учитељ и овде има само да руководи радом, а ученици сами прво асоцирају и срањују сличне случајеве и у њима проналазе заједничке ознаке и те заједничке ознаке многих појединих чињеница апстрахују, те чине садржину дотичнога појма. Тако одвајањем једнаких ознака од многих предмета постају *појмови*, од многих бивања — *закони*, од многих људских поступања, што их излаже литература и повесница, — *правила (максиме) за владање* човеково и т. д.

Овом мисаоном обрадом смо из масе појединих чињеница извели појмове. Ишли смо од појединачких случајева к појмовима. Сада је потребно да пођемо обратно: од појмова к појединим случајевима. Тек тако ће бити од вредности те духовне творевине у нама, ако се могу примењивати на нове случајеве. Појмови постају из масе појединих чињеница стварности, али, пошто су већ постали, морају господарити том стварношћу, морају се ти појмови примењивати на нове чињенице. С тога се обрада градива завршава тим разноликим вежбањем у примењивању задобивених појмова, закона, правила и т. д. на нове случајеве, који под њих потпадају. На тај начин ученик се навикава, да свој скуп општих

погледа преноси на спољашњи свет, да се по своме убеђењу креће у друштвеном животу и да мисаоно господари стварношћу, која га окружава.

Завршујући овај летимични поглед на најкрупније ствари из модерне педагогике као науке, молим господина министра да ми не замери, што сам то учинио на челу једног извештаја о раду учитеља једнога школскога округа, јер у овом извештају желим да дам општу оцену спреме, рада и успеха престоничких учитеља, а за то је, по моме држању, било потребно, да прво изнесем оне погледе педагошке науке, који су ми служили као *мерило* за то оцењивање. Ја сам те своје погледе саопштио и учитељима у почетку школске године на једном учитељском већу, мало у другојачијем — разумљивијем — облику, формулишући своје захтеве у ових 5. тачака:

1. Знање, које се деца предаје, мора да је *оисежно*; програм се мора цео свршити; задобивено знање мора да је *знање* разреда а не појединачно т.ј. само знање бољих ученика.

2. Знање мора да је *утврђена, стална духовна својина децја*. Деца треба да су у стању да *самостално* излажу веће партије мисли *без помагана и честог заштитивана* учитељева. То излагање мора да је природно и да се види, да није само знање речи (вербализам) већ да деца имају јасних представа о ономе, што речима казују. Да би се то увидело, то ће се тражити сравњивање представа, о којима дете има само речи, са другим сродним и сличним представама, које дете несумњиво има.

3. Знање мора да је *еластично, иокретљиво*. Ученици морају знати да одговарају и са *других гледишта, другим редом*, прелазом с мисли из једног предмета на мисао из другог предмета и т. д.

4. Задобивено знање не сме бити збир појединих чињеница, већ мора да је *логички уређено*, нарочито у старијим разредима. Знање је логички уређено, ако су образовани најпотребнији појмови, који обухватају масу појединачних чињеница у мисаоне целине. Сем тога мора да је могућно и лако кретање од појединих чињеница (примера) к појмовима и од појмова к појединим случајевима. Нарочито ученици морају бити способни, да под *моралне појмове*, који се задобијају проучавањем многих конкретних одношаја, што нам их излаже историско градиво у најширем смислу, могу потчињавати поједине случајеве свога замишљеног (будућег) понашања и рада. Међу појмовима самим мора да је утврђена такође извесна уређеност (виши и нижи појмови), извешан *систем*. Настава је само тако васпитана настава, ако је образовала *чврсту умну подлогу* (у систему оних појмова, који се наставом обрађују), по којој ће се ученик владати у своме кретању, из које ће се појављивати активност његова, воља његова.

И најпосле

5., да би се из исте мисаоне подлоге могла појавити воља, треба с њоме да је скопчано *осећање вредности* тога духовног рада за нас. То осећање се назива *заинтересованост* и развија се правилном, психолошки оправданом обрадом градива. *Заинтересованост* се може појављивати: 1. као занимљивост (пажња) произведена самом наставом, а не дисциплинском принудом; и 2. као *заузетост* за оно, што се предаје. Овај други облик заинтересованости је од особите важности по појављивање воље из мисаоне подлоге, која се наставом мора образовати, јер та заузетост, по-

буђује ученике, да из умне својине, створене ранијом наставом, постављају сами нове задатке за размишљање и поступање; та заузетост се јавља као жеља и тежња, да се задобивено знање исправи, допуни, прошири и примени; кратко: таква заузетост од знања ствара у духу ученикову ону стваралачку моћ, ону активност, које тако мало има у редовима наших суграђана.

После саопштења ових својих погледа, ја сам отпочео свестране прегледе школа на начин, како сам га изложио у прошлом извештају. Ну брзо сам увидео, да је стварно стање у школама — школска пракса — не само далеко, већ *предалеко* од ових захтева педагошке науке. Велика већина наставника београдских народних школа није разумела ове моје захтеве нити их је могла разумети, а у њој опет један део није показивао ни тежње да их разуме, а камо ли примени. Изгледа ми, да београдски наставници-ице хоће трпељиво да саслушају захтеве својих претпостављених старешина, али неће да покажу довољно воље за примењивање тих захтева. Наше је учитеље већ определила прошлост наше просвете, која је својим званичним прописима од када постоји па до данас захтевала само масу неуређеног знања и они се у томе правцу заиста и крећу, у колико су уопште покретљиви. Из њихова рада у школи не може се увидети, да они представљају некакву засебну — педагошку — струку у земљи. Они великом већином поступају с децом као са стварима, које се могу премазивати различним шарама и о које се могу вештати и привезивати различни украси, а које противу тога не протестирају. Редак је учитељ у моме школском округу, који би за сваки свој посао тражио психолошког оправдања; сваки ради по својој годинама утврђеној рутини не кидајући се много, да ли тај његов посао одговара захтевима науке или не. Тако је, као што напоменух и с учитељима, а што се тиче учитељица за њих се просто може рећи, да свој положај и не сматрају као какво на педагошкој науци засновано занимање, које има да изазове морални друштвени препоруђај у нашој отаџбини.

Јасно је, да сам, после таквог горког искуства, морао оставити на страну ону претпоставку, с којом сам пошао на рад, а то је: да београдски учитељи-ице основних школа имају какво било педагошко убеђење, да схватају свој посао као целину и да имају тачно опредељени смер, коме теже, и план, по коме раде, па сам прегао, да у појединостама спасавам од неправилности оно, што се још снасти може. С тога сам при прегледима отпочео обраћати пажњу на *методичке захтеве*, јер држим да бих тим путем могао из саме праксе позније у току свога надзорничког рада да створим код учитеља једну *целину погледа* један *систем мисли* о томе, шта се хоће васпитном наставом у целини и како се изводи васпитна настава. А да бих и с друге стране томе усавршавању изашао на сусрет, ја сам наредио свима наставницима-ама београдских народних школа, те од 9. ов. месеца посећују три пута недељно моја *предавања из опште педагогике*, која држим у дворници основне школе у Палилули. Тек после тога рада, ја бих могао од учитеља-ица београдских народних школа тражити рад по напред изложеном погодабама педагошке науке и тек тада бих их у правом смислу могао чинити одговорним за неправилности њихове у извођењу тих погодаба. Иначе за сада би било од веће вредности истраживати узроке тој појави, што су нам учитељи такви, него ли их осуђивати за то. И ја се ни мало нећу огрешити, ако за то окривим истина у извесној мери и њих саме

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

али у још већој мери школе, које су нам их спремиле, и организацију народних школа, која и данас захтева давање знања неподеснога за поједине ступњеве дечјег душевног живота, и слабо старање меродавних просветних фактора за усавршавање учитеља, као што би било старање по плану о здравој литератури за учитеље, побуђивање на литерарну утакмицу, давање опсежнијих инструкција из централне просветне управе и т. д.

Једна нас пак околност може још тешити, ако се у опште смеомо за неуспехе на једноме пољу тешити неуспесима на другим пољима, а то је, што су нам и друге струке у земљи далеко од свога савршенства, па није чудо, што нам је у тој општој примитивности и учитељ примитиван.

Као што сам напоменуо, инструктивни део мога надзора морао се при оваким околностима ограничити на исправљање појединих грубих методичких неправилности у самоме послу. Био би одвећ опширан овај извештај, када бих све те неправилности овде изложио, те ћу се с тога ограничити само на оне неправилности, које су битне по карактер дотичне наставе, а које међу тим чини велика већина учитеља и (нарочито) учитељица. Ну, ја не кријем, а био бих и неправедан, кад бих то крио у овом извештају, који за учитеље и учитељице повереног ми школског округа није ни мало ласкав, да у тим појединачним радњама школским има и светлих страна.

У томе прегледу, који желим овде да изнесем господину министру, држаћу се онога реда, који сам изложио у уводном делу овога извештаја.

Настава треба да образује и обради мисаони круг у ученику оним психичким условима, под којима је могућно, да се појави осећање вредности тога мисаонога круга за ученика, т.ј. заинтересованост (мар, заузетост). Како се све то обрађује да буде подлога за појаву духовне активности из те подлоге, за појаву воље, то и то знање, које се предаје наставом, мора да има два дела: 1. знање о циљевима будућег поступања и рада учениковог и 2. знање о средствима, која се употребљавају за то поступање, за тај рад. Прво знање пружа нам оно градиво, које излаже друштвени живот човечији, а у то градиво спадају поред историје (библиске, црквене и профане) још и историска предања и друге творевине народнога духа као и производи књижевности. У основној школи ово градиво представљају причице у читанкама, наука хришћанска, историја српског народа и лектира децја, у колико се учитељи и за то старају. Да се прво задржимо на томе градиву. Огромна већана учитеља испричава то градиво деци у контури и тражи по том, да га деца препричају оним истим редом, којим су га редом и учитељи причали. Ако дете зна све то да исприча, то је учитељ задовољан, мислећи да је свршио све, што му је дужност. Па и у томе учитељ се задржава на спољашњем шаренилу у приповедању, а битна основа историскога градива (односно историских догађаја) се готово и не помисли. Тако н. пр. из српске историје о боју на Иванковцу деца приповедају о црвеним кашама и другом шаренилу, али се не уочава, да је то први српски бој са царском војском; тако у разговору о узроцима првог устанка деца наводе једино мучења српска, а кад сам упитао, зашто су јаничари убили Мустафа дашу, кад је и он био Турчин, одговорише ми деца, да су то учинили с тога, што је Мустафа волео Србе и т. д. О правим узроцима, о свима оним чињеницама, које један

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

историски догађај испуњавају и без које се не може ни разумети, нема ни помена. Што се саме обраде историскога градива тиче, као што сам напоменуо, деца пасивно примају, што им учитељ приповеда, па онда то и сама излажу. Истина ја сам наодио на веома течно препричавање тога градива, али то није довољно. Кад би задатак наставе био давање голога знања, онда би се то можда и могло бранити, али како се овде увек мора поставити питање, шта је постигнуто у души учениковој за образовање воље његове тим градивом, то находимо, да је овакав поступак не само недовољан, већ и неоправдан. Већ само предавање историскога градива оваквим чистим излагањем је неправилно, ако је чисто учитељево излагање свагдашња и једина духовна храна ученикова, јер се ученици навикавају на извесну пасивност. Ред мисли, опис појава, узрочни одношај чињеница и све остало, што један догађај чини догађајем, јесте у овом случају учителева духовна творевина, а цела ученикова духовна радљивост се своди на духовно подражавање учитељу и ништа више. Код такве обраде ученик не може себе пренашати у оне одношаје људског живота, који се у градиву описују, те да и сам духовно суделује с личностима приповетке и историје, да и он саосећа тугу и жалост тих личности, да дели страховање и надање, које прати сваки рад људски и да ужива у радости њиховој после постигнутога успеха. Историским градивом се износи, шта су кад људи желели, хтели, покушавали и постизавали, и упознавањем с тим чињеницама, замишљеним духовним дружењем с дотичним личностима и духовним суделовањем у њиховоме раду, ученик тече богат избор циљева и за своју иницијативу, кад позније постане човек. Разуме се да тог идеалног пренашања не може да буде, ако ученици само пасивно слушају, што им учитељ приповеда, јер у том случају могу само научити градиво, могу само замислити догађаје, али не и проживети их. Стога је потребно, да се историја обрађује *развијним методом*, онако, како сам напред изнео. Ну сем те стране историског градива од превелике је важности и она њена страна, са које је називамо *моралном учитељском човечанства*. Међу циљевима учениковога поступања у познијем животу, кад ученик постане равноправан члан друштвене заједнице, има таквих, који су за све људе обавезни и неопходни, а има и таквих, који су само *могући* т. ј. по којима ће се ученик управљати само тако, ако се буде бавио извесним позивом, ако се буде наодио у извесним специјалним околностима и т. д. Први циљеви јесу *морални циљеви*, а други се тичу човековог стручног занимања. Моралне циљеве, као унутрашње захтеве, ствара само дружење, а замишљеног дружења може да буде у школи само помоћу историског градива. Сви морални захтеви (императиви) пак јесу појмови. Појмови могу имати снагу убеђења тек тако, ако су у нама *постали*. Ако су с поља предани, ако су нам просто казани, тада их и ми можемо понова казати, можемо их знати, али се нећемо по њима и владати. С тога је потребно, да из масе појединих моралних одношаја, које нам излаже историско градиво, у духу ученикову, суделовањем његовим, одвојимо заједничке ознаке и те ће нам заједничке ознаке тада сачињавати садржину појма. Такво обрађивање историског градива је могућно тек после моралне процене појединих одношаја, које нам оно излаже. Према томе, обрађивање историског градива мора да буде у *светлости моралног расуђавања* и стварања моралних појмова апстракцијом онога, што је заједничко, код целе групе појединачних одношаја. Кад на тај начин *постане* морални појам у детету, то ће он у исто време да буде

и моралан захтев, јер ће се тада под тај појам подводити сви нови случајеви те врсте, на које ученик може да наиђе у свом животу. — Из целог овог излагања изводим своју општу оцену о обради историског градива у престоичким школама: да је у већини случајева деци предавано — чистим излагањем — знање историских догађаја, али то знање није обрађивано и уређивано у духу ученикову по овим захтевима које овде изложих.

У вези с историским градивом стоји језик. Историја нам пружа одношаје друштвеног живота једнога народа; језик је пак средство не само за излагање самих тих догађаја, већ и за изражавање целе духовности једнога народа, средство, којим се исказује начин његова мишљења, осећања и хотења. Због тога је настава у језику тесно свезана с историским градивом и јавља се према њему као облик према садржини. Због тога, што је језик само одећа мисли, то се у предавању језика може pazити 1.) на поклапање језичних облика с мислима, које ти језични облици означавају; 2.) на правилност облика и међусобних одношаја њихових; и 3.) на лепоту тих одношаја. Према томе се у настави језика могу и морају разликовати три стране: 1.) *логичка*, 2.) *граматичка*, и 3.) *естетичка*. А како се пак језик служи и *писменим* и *усменим* облицима за испољавање мисли, то и све ове главне стране наставе у језику имају двојну поделу. Тако у погледу *логичке* стране имамо: а) *усмено* исказивање својих мисли, или схватање и исказивање туђих — асимилираних — мисли (из наставе или штива); и б.) *писмено* излагање својих или туђих мисли. У погледу *граматичке* стране имамо: а.) *усмено* проналажење језичних закона у говору или на штиву, и б.) правилну употребу тих закона у својим *писменим* саставима. Најпосле у погледу *естетичке* стране имамо: а.) *усмено*: лепо читање, беседе и декламовање, и б.) *писмено*: лепо писање.

Ученик се у опште мора оспособити, да може брзо, потпуно, правилно и лепо исказивати или писмено излагати своје мисли, а тако исто да може на свој индивидуални начин исказивања репродуковати мисли, које му други (писмено или усмено) пружи. Способност прве врсте јесте *способност за употребу језика*, а способност друге врсте јесте *способност за разумевање језика*. — Ја немам намере да се даље упуштам у методу овога предмета, али сам сматрао као потребно да изложим ово, колико да се може имати на уму задатак ове врсте наставнога рада. Када сам с тиме упоредио фактично стање наше школске праксе у престоичким основним школама, нашао сам, да се у њима не негују све те стране наставе у језику. Из српског језика се у њима учи читање са, услед честог заниткивања, непрекиданим испривањем прочитаног градива; нешто граматичких појмова, преданих на неприродан начин, те с тога и без унутрашње снаге да регулишу употребу писмености; и најпосле, преписивање ученог градива, и, у врло малом броју случајева, нешто самосталног писменог састављања. Ја ћу радо признати, да је за задобијање способности за потпуну употребу и разумевање језика потребно и више времена, но што га наша основна школа има, али да се и при садашњим приликама може постићи повољнији успех, јесте неоспорна истина, разуме се, ако се само уме и хоће. Тако н. пр. и ако је сваком учитељу теориски познато, да се у читању разликује механичко, логичко и естетичко читање, ипак се у огромној већини школа негује

само механичко читање. Ако је дете задобило способности, да брзо укупно схвата све писмене симболе и њихове комбинације и да их изражава симболима говорним, то се сматра, као да је тиме и читање свладано. Још се у понеким школама иде који корак даље, те се тражи и нека мелодија гласа, (која, услед вечитог спуштања гласа код знакова интерпункције, постаје монотона и досадна) као и разумевање и препричавање прочитаног градива, па макар и не на индивидуални начин дејег исказивања, којим се тек и може увидети, да ли се прочитано градиво разуме, или је празно знање речи (вербализам). Али, на жалост има школа, где и у последњим разредима није савладан ни механизам читања, а што је и у томе погледу учињено, то је учињено само на штиву у прописаним читанкама; читање других књига, разуме се, да би било много горе, кад се ни то свакодневно градиво не може да чита без вечите учитељеве коректуре, без замуцкивања и застајкивања, без непотребног понављања речи, извртања или изостављања појединих гласова или чак и целих речи!

Са граматичком страном наставе у језику ствар стоји још лошије. Многи учитељи-ице држе, да граматика нема други — практичнији — задатак, до да буде гимнастика мисли, те с тога врше ту гимнастику на свој начин: предају дефиниције о појединим врстама речи и њиховим облицима и по том пружају деци примере за то или и сами од деце захтевају примере. Међутим, када се дете остави само да напише какав састав, оно чини најгрубље граматичке погрешке баш о ономе, о чему је најбоље знало да излаже дефиниције и да према њима налази и мења облике. Моје је тврдо убеђење, да се граматичка правила тога ради не уче у школи: она морају да имају своју функцију у употреби језика, она морају да регулисавају правилност те употребе. Разуме се, да тога бити не може, докле год се буду граматички појмови обрађивали оваквим предавањем са по нешто примера. Ти појмови морају да постану на онај природни начин, што смо га, приликом говора о постанку моралних појмова, изнели у овом извештају. Из живог језика се проналазе појмови и правила, која нам после служе као регулатор правилности у практичној употреби језика.

Најпосле, што се тиче *писмених састава*, напоменућу, да је њих било само где-где, у мањини. Код других је било само почетака и то тек у најстаријем разреду; али се на тим почецима и остало. Редак је ђак у основној школи, па макар и на крају последњег — четвртог — разреда, који би био у стању да опише какав догађај, у коме је и сам суделовао, па према томе и имао масу утисака, као што су: излет, светковина, башар, литија, слава и т. д. Пре свега, граматичка страна састава увек испада наопако; али то би се могло и прежалити, али оно, што је најглавније, *логичка страна*, која се огледа у реду мисли, у опширности, анализи комплексних чињеница, узрочној вези њиховој и т. д. испада још горе. Чак и просто исказивање мисли, које су прочитане у читанци, или које је учитељ предавао, иде сувише несигурно и већином или везао за књигу или за начин изражавања учитељева. Просто подражавање и ништа више.

Ну, на крају свога извештаја морам ипак одати хвалу престоничким учитељима за један део наставе у језику, а то је: прво или почетно писање и читање. У већини случајева у првој настави је правилно упо-

требљавана гласовна метода, која је за учење гласовних симбола нашег језика најподеснија.

Трећа група предмета из ове прве — хуманистичке групе — јесу *школске уметности*. Задатак ове наставе јесте развијање естетичких осећања. То развијање естетичких осећања може да буде двојак: или се та осећања појављују у *поимању* или у *стварању* лепих предмета. И у једном и у другом случају можемо имати наизменичну примену и наших осећања и нашег разума. Естетичка се осећања јављају у вези са опажајима спољашњих предмета или појава, ако разнородност и множина тих опажаја дође у извесна јединства: хармонију, ритмику, симетрију и т. д. Само раширљавање онога комплекса опажаја, који се назива лепим предметом, као и састављање делова његових у целину — јесте посао нашег ума. Али сем тога умнога рада, човек се подаје укупном упечатку те целине и тада то јединство у множини појединих опажаја изазива осећање пријатности, које називамо естетичким осећањем. Васпитна важност овог осећања је у томе, што се оно слива с осталим осећањима и тиме их појачава. У стварању естетичких предмета имамо још једну страну: техничку страну уметности. Да се дође до потребне техничке извезбаности у стварању естетичких предмета, мора се ићи поступно, и тешкоће, које се на томе путу могу појавити, не смеју никако помутити чистоћу естетичких осећања. С тога је боље, ако се у настави ове врсте постигне и мање савршенство у стварању, али јаче осећање, него ли обратно.

Наставници-ице у повереном ми школском округу нису схватили задатак уметничког градива у школи овако, како сам овде изложио, или се бар то не може видети из успеха, што су га постигли у појединим уметностима. У основној школи се уче ове уметности: певање и декламовање, цртање, лепо писање, и гимнастика. Тежња учитеља је била, да се у свима тим уметностима дође до извесне извезбаности, до извесног објективног успеха па макар било или не било притом појаве естетичких осећања. Па и с тога гледишта је успех повољан само у певању. У осталим уметностима у већини случајева је успех недовољан, а то долази једно с тога, што није било правилног и поступног избора градива, а друго с тога, што је извођење било неправилно. С тога, што се до сада придавала највећа вредност предметима, који поглавито развијају интелект учеников, као што су рачун, граматика и т. д., јер се знање сматрало као циљ васколикног наставног посла, учитељи су често занемаривали уметности у своје раду, сматрајући их често као споредну ствар у настави, па чак и као луксуз. У колико се могло, потписати је утицао, да се ти погледи о томе измене и да се у томе пође на боље.

Друга половина наставног градива у народној школи, јесте она група, која се назива реалистичком. Она има да упозна ученике са поприштем његовога будућег кретања, његове воље. Градиво за ову групу предмета се позајмљује из природних наука и математике. Градиво из природних наука се бави стварном страном природе, испитујући природне предмете и појаве, а градиво из математике се бави формалном страном њиховом. С тога је потребно да се математика у народној школи проучава на предметима, што нам их пружа природњачко градиво, те се на тај начин успоставља јединство мисли у овој групи предмета. Ну, сем тога јединства, потребно је, да ова група предмета буде у вези и са хуманистичком групом предмета. То се јединство постизава помоћу

WWW.UNILIB.RS

земљописа. Земља је носилац и друштвеног и природног живота, те се с тога као историска географија, политичка географија и етнографија рачуна у прву групу предмета, а као физичка и математичка географија пак у другу. — Према овој подели слободан ћу бити да се позабавим прво земљописом, потом познавањем природе и најпосле рачуницом и геометријом, као предметима, који у основној школи представљају ову — реалистичку — групу наставног градива.

Земљопис се у већини случајева предавао вербалистички. Деца су учили по извесном утврђеном реду да именују оне симболе, којим се на мапи представљају планине, реке и др. географски објекти. При томе се није замишљало, шта ти знаци представљају. То се могло увидети одмах, чим би се у испитивању ученика мало одступило од оног реда читања географских знакова, како је то наставник радио у једном сливу (III разред) и једном округу (IV разред), или чим би се затражило од деце не само да именују поједине планине, реке, равнице и др. већ и да их опишу како их замишљају својом фантазијом. Тако н. пр. у једној школи су ученици врло добро излагали градиво из земљописа о подринском округу и то по уобичајеном реду: границе, планине, равнице и т. д. Али када сам од њих затражио, да пођу од Митровице на југ и да опишу тај пут, да кажу, докле ће ићи равницом, за тим кад ће уз планину или низ планину, где ће прећи какву реку и т. д. то сам одмах увидео, да ученици не могу да замисле ред географских објеката у томе правцу. Још један пример. Ученици врло добро знају о извесној реци: где извире, колико кракова има, на коју страну тече и где се улива. Али кад сам им почео стављати ова питања: „Где има више воде, у горњем или доњем току те реке? — Где вода јури брже у горњем — планинском — крају или доњем (у равници)? — Где су обале више — у горњем или доњем току? — Где је вода бистрија? — Где је земљиште више — или код извора или код ушћа?“ — онда сам на таква питања добијао наопаке одговоре, из којих се јасно видело, да је дотадање знање било само знање речи, а не и знање ствари. — Велику живост и заинтересованост у земљописно градиво уноси веза тога градива са историским градивом. А тако исто и историски догађаји постају у толико јаснији, у колико је познатије земљиште, на коме се дотични догађаји одигравали. Те везе у настави или никако није ни било или је било само за име дотичног места, али не и за замишљену пластику земљишта, пошто, као што сам напоменуо, ње није ни било у духу ученикову.

Познавање природе обухвата у нар. школи свеколико градиво из природних наука. С обзиром на највиши васпитни задатак ово градиво у нар. школи се мора тако обрађивати, како би се упознавањем природних предмета и појава ученик заинтересовао за околинду, што га окружава, као *средину*, у којој ће се кретати његова воља и — *извор*, одакле ће црпсти средства за своје поступање кад постане човек. Према томе све чињенице прир. живота у народној школи се проучавају са гледишта човековог културног рада. Природни предмети и појави у служби човековој сачињавају градиво ове врсте. Ну, да би се ово практично становиште у природњачкој настави могло извести, потребно је претходно проучити ону узајамност, која влада у животу извесних група природних предмета и појава. И из наставног програма наших народних школа види се покушај, да се природњачко благо расподелу по зајед-

ницама живота, како би се ученици могли пренети у ту узајамност, што међу природним створовима влада, и тиме развила у њима извесна наклоност према природи као склопу и преплету оних чињеница, што се скупа називају природом. — Ну у пракси београдских школа како прво тако и друго гледиште се изметнуло у сасвим друге ствари. Пре свега што се тиче практичног становишта, изузимајући грађанску школу, нигде нисам увидео, да је било заступљено. Истина код појединих предмета су деца питана н. пр. какву корист може човек од њих имати или за што се употребљавају, како се негују и т. д. али се из свега тога распарчаног и појединачног знања о користи, употреби, произвођењу и т. д. не може увидети, у колико то знање може да послужи ученику као средство за кретање његово у познијем животу, за разумевање, заинтересовање и суделовање у стварању културних добара у садашњости. — Код већине наставника и наставница познавање природе је предавано простим спољашњим описивањем, често непотпуним и испрекиданом. Испитивање је било на напред изложени начин: постављањем множине питања, на што су деца одговарала у појединим реченицама, које нису стајале у органској вези. Поједине чињенице једне природне заједнице биле су само спољашње повезане, јер се с једне ствари прелазило на другу на једном и истом часу, али везе по одношајима живота, по узајамној зависности и т. д. било је врло мало или ни мало. — Из свега догде изложенога јасно је, да у пракси београдских учитеља и учитељица ново гледиште, које је унето у нов наставни програм, није уродило бољим плодом но што га је било и пре новог програма, када су се у народ. школама проучавале само поједине одабране јединке из свих природних царстава. Тај неуспех је последица простог нераздевања принципа, на којима почива настава познавања природе у садашњости, као и непознавања путева, којим се иде у извођењу тих принципа. Да бих то отклонио, ја сам побудио једног учитеља (г. Мих. Станојевића, учитеља IV разреда основне мушке школе на Источном Врачару), који се тим питањима бавио више но остали учитељи, да о томе држи једно предавање, што је овај и учинио. Јако ми је, што морам утврдити, да предавање, ма колико да је иначе било недовољно за разумевање саме ствари, није примљено с оном љубављу, с којом га је предавач спремно, што доказује, да један део учитељства у престоници не само што не разуме новије тежње у области методике појединих предмета, већ не показује ни довољно наклоности да их упозна. — Да би се очигледније увидели у пракси ти принципи, други учитељ (г. Светислав Поповић, учитељ III разреда основне мушке школе у Палидули) узео је на се дужност, да изнесе обраду једне целине градива са гледишта заједница живота, али се то предавање морало због других редовних послова одложити.

Најпосле, да пређемо на наставу из рачуна и геометрије. — У рачунској настави је недостајала често логичка страна. Сваки рачун јесте одношај двеју или више количина и када се тај одношај схвати, тада само израчунавање иде по утврђеном реду. Ја сам нарочиту пажњу обраћао учитељима на ту страну, јер држим, да је она понајважнија у рачунској настави. Схватити одношај количина и извести начин, којим се из тог одношаја изводи трећа количина, јесте оно, што сачињава најбитнију страну у овој врсти наставе. Само израчунавање јесте, када се већ утврди, мање више механички посао. Увидео сам, да се учитељи у рачунској настави често обмањују, држећи, да дете увиђа одношај бројева

из самог задатка, док међутим дете везује рачунску радњу само за извесне изражаје из задатака. Тако н. пр. кад дете у задатку чује ове речи: добије, још, свега, за све време, скупи и т. д. то одмах казује, да се те радње врше сабирањем. Или речи: изгуби, прода, да другоме, потроши и т. д. везује са одузимањем. Тако исто и код осталих радња. Ја сам могао врло лако такве обмане откривати на тај начин, што сам сам задавао деци задатке, у којима има изражаја везаних за сабирање, али се сам задатак израђује одузимањем или другом којом основном рачунском радњом. У таквим случајевима се увиђало одмах, у колико је та — логичка — страна рачунске наставе сигурна. — Исто тако, ја сам побуђивао наставнике, да избегавају задатке, који немају везе са стварним животом и који, према томе, неће моћи да послуже као средство за лакше кретање, лакшу примену воље ученикове у позивијем животу, када почне у њему самостално живети.

Геометрија у народној школи такође има вредности само тако, ако је у служби практичних циљева. С тога поједине геометриске облике не треба проучавати независно од ствари и независно од њене практичне функције у животу човекову. С тога је било оправдано настојавање потписаног, да се основни геометриски облици не уче одмах као апстрактне фигуре, већ на самим предметима. А када је с тиме свршено, т. ј. када су упознати основни облици, тада се прелазило на практичну страну, као што је: израчунавање површине, запремине, употреба тих облика у животу и т. д.

Најпосле у нар. школи није довољно, ако се поједини облици апстрахују са ствари и проуче, већ је потребно, да ученици пођу и обратним путем, т. ј. да замишљене облике из своје духовности дају мртвој материји. Тај задатак имају ручни радови у народној школи. У овој години су се ручни радови с успехом предавали само у женским школама и грађанској школи. У основним мушким школама ручни радови се нису предавали с тога, што није било ни правилно образованих наставника за то, ни потребних просторија, ни довољно алата и материјала.

На крају овога свога разматрања о раду београдских основних школа, држим, да би мој извештај био непотпун, ако не бих предложио начин, како да се поради на отклањању ових неправилности у школском раду наших учитеља. Јер треба имати на уму, да сам се ја овде задржао само на стварима понајзначајнијим, а сем њих има још безброј ситнијих неправилности, које нису ни могле стати у обиму оваквог извештаја. Тај начин је, да министарство просвете и црквених послова изради детаљне инструкције, по којима се мора кретати настава у основ. школи. Овако пак свакојако, до извесног степена, је неоправдано тражити од учитеља правилан посао, када га за то у свему није спремила ни школа, ни досадашња пракса, и када нема могућности ни за самосталан рад због одвећ сиромашне литературе педагошке.

II. Здравље ученика

По ранијем предлогу потписаног београдска општина је поставила још једног школског лекара, те тако ће од сада бити два школска лекара у Београду и они ће моћи да врше сталан санитарски надзор над

школама. Ја сам послао распис свима школама о томе, како ће се вршити тај надзор, споразумевши се претходно с г. г. школским лекарима. У исто време наредио сам, да се у свакој школи заведе нарочита књига, у коју ће г. г. лекари записивати резултате својих прегледа, те тако ће те књиге моћи да послуже у свако доба као извори за констатовање стања здравља ученика и ученица дотичне школе.

Здравље ученика и ученица београдских основних школа у овом времену је било у главном повољно. Било је само појединачних побољвања. У опаснијим случајевима су и школе, у које су ишли такви ученици, биле распуштане на по који дан ради дезинфекције, па су потом продужавана предавања даље. О свима таквим случајевима ја сам извештавао министарство за сваки случај понаособ.

III. Школске свечаности

У овоме времену је била свето-савска прослава. Као и сваке, тако и ове године је ова школска слава прослављена свечано. Ну, ове године је у вези са том славом уведена и једна новина: децје представе у српском Народном Позоришту. Одмах по Св. Сави даване су две дневне представе за децу. Оба пута је игран Растко Неманић од Бранислава Нушића. Ове представе су јасно оживеле цео онај део историје, који се бави Немањом и његовим сином Растком, потоњим првим архиепископом српским, и биле су права децја радост. Потписати је ступио у споразум с Управом Српског Народног Позоришта, да се до краја школске године приреди још која представа за децу.

IV. Кретање учитеља

У току овог времена народна школа у Београду је изгубила два вредна наставника: Милоша Величког, вишег учитеља и управитеља грађанске школе, и Драгољуба Петровића, учитеља III₂ основ. м. школе на Дунавском Крају. Први се одликовао као дугогодишњи наставник својим савесним радом и управом школе, која му је била поверена; други је својом музичком спремом био од велике користи за предавање певања како својим ученицима тако и ученицима осталих разреда за светосавску прославу, школске забаве и друге свечаности.

На место М. Величког наименован је за привременог управитеља грађанске школе г. Илија Миљковић, виши учитељ, и за хонорарног учитеља цртања г. Војислав Стефановић, свршени ученик уметничко-занатске школе у Минхену. На место покојног Драгољуба Петровића постављена је г-ђа Персида Ценићка, учитељица на Убу. — Како је г. Лазар Обрадовић, учитељ III₁ разр. осн. мушке школе постављен за вишег учитеља грађанске школе у Лозници, то је на његово место постављен г. Љубомир Марковић, учитељ из Шапца.

V. Зграде и дворишта

Општина београдска је намерна ускоро да зида две нове школске зграде: једну код Саборне Цркве, а другу на Зеленом Венцу за потребу

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

Савског и Теразиског Краја. Од потписаног је грађевинско одељење београдске општине тражило број и распоред просторија за прву грађевину. О другој пак грађевини урађено је само толико, што је састављена комисија изабрала „Зелени Венац“ као најпогодније земљиште за зидање школске зграде.

За другу половину грађанске школе, која је неко време била у згради палилудске основне школе, узета је од 1 маја ове године нарочита угодна зграда, где је некада била палилудска основна мушка школа.

У пролеће ове године потписани је наредио, да управитељи добаве цвећа и др. што је потребно, те да уреде и засаде школска дворишта, што су они и извршили, где је за то било могућности.

VI. Нередовности

На крају овога извештаја слободан сам изложити нередовности, које су у многоме ометале школски рад. Пре свега потписани је у јануару боловао месец дана од инфлуенце, а по том је био спречен 3 недеље да врши своју редовну дужност, пошто је као члан одбора за испитивање учитељских приправника и приправница морао за то време да ради други посао. — Као нередован мора се сматрати и рад у овим одељењима: у III₁ и III₂ мушке основне школе на Дунавском Крају, у III раз. муш. основ. школе на Савинцу и у IV разреду женске осн. школе на Савинцу. Та нередовност потиче са промене наставничког особља. У III₁ раз. осн. мушке школе на Дунавском Крају наставник се једнако надао да ће бити премештен, те с тога и није уложио онолико труда, колико би иначе уложио. Кад је он премештен, тада су у разреду за неко време радиле приправнице, које већ и као почетнице нису у стању да раде онако, као што раде редовни наставници. — У III₂ разреду осн. мушке школе на Дунаву радио је пок. Драгољуб Петровић, који је одавно почео побољсавати и одсуствовати, док није сасвим пао у постељу. За све то време у његовом су разреду радиле приправнице. Па и после његове смрти тај је разред дуго остао без редовног наставника. — У III разреду мушке основне школе на Савинцу радио је г. Драгољуб Ђорђевић, који је био болестон, па ипак није хтео примити понуђено му одсуство. Кад је већ сасвим изнемогао, изгубивши чак и глас, онда је примио одсуство, а у његовом разреду отпочела је да ради најпре једна, а после и друга приправница. — Најпосле наставница IV. разреда основне женске школе на Савинцу г-ђа Савка Ђурићева је одсуствовала више од половине ове школске године, и за то време су је заступале две приправнице. Из ових узрока и успех у овим одељењима је до сада био онакав, како не би требао да буде.

Завршујући овај извештај понизно молим Господина Министра Просвете и Црквених Послова за извињење, што сам у првом делу његовом био опширнији, но што то допушта обим оваквог извештаја. То сам учинио поглавито из два разлога: прво да би Господину Министру у најкраћим потезима изложио своје гледиште, те да оцени потребу примене његове у школском раду престоничких школа, и друго, да би (ако би се овај извештај објављивао преко службеног листа Министарства Просвете

и Црквених Послова) послужио наставницима повереног ми школског округа као извор, одакле ће се моћи да упознају с погледима њиховога школског надзорника на рад у школи, а ја сам се трудио, да ти погледи буду истоветни с погледима педагошке науке.

Господину Министру Просвете и Црквених Послова

Одани

Надзорник

Народних Школа за град Београд,

Д-р Стев. М. Окановић

НАУКА И НАСТАВА

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Философски факултет и средње школе стоје у *зависности* једно од другог. Напредак *философскога факултета* зависи од ваљаности претходне спреме, коју дају средње школе слушаоцима овога факултета; а напредак *средњих школа* зависи од солидне научне спреме наставника средњих школа, коју даје философски факултет. Што зрелији ученици, у интелектуалном и моралном погледу, улазе у Велику Школу, тим се више може радити с њима у наукама и вештинама, које они изберу, и тим се боље могу спремити и извежбати за доцнији рад у школама и у другим државним заводима. С тога су за довољан или недовољан успех средње и више наставе одговорни и наставници средњих школа и професори Велике Школе, и ако та одговорност може бити неједнака на једној и другој страни.

Али има случајева, где за недовољан успех нису криви професори; јер они се у свом раду крећу у границама *закона*, које држава прописује. Напредак школа зависи у многом од њихова *уређења*, које је законом утврђено. Тако н. п. учење у нашим средњим школама трајало је раније шест и седам година, а сад траје осам година; учење у философском факултету трајало је три године, а сад траје четири године; — а то је, на сваки начин, напредак, јер се за дуже време може више научити и урадити, и млад човек излази сад зрелији из дотичне школе и способнији за оне радове, које врши после свршене школе. После, пређе је у средњим школама превлађивало учење наставних предмета од речи до речи на памет, а сад превлађује самостално размишљање; тако је и факултетско образовање раније било само слушање и примање непрекидних предавања, а сад уз то иде и самосталан рад у академијским семинарима, кабинетима, лабораторијама и другим научним заводима; — а оваквим се учењем постизава најбољи успех, како у средњој школи, тако и у философском факултету.

Ну колико је средња и виша настава у том погледу напредовала, толико је с друге стране назадовала за последње три године. Услед измене закона о средњим школама 1898 г., појавила се опасност, да ће *филозофски факултет* остати без ученика, а *средње школе без наставника*. Пре овога новог закона било је у целом факултету сваке године око 130 до 140 редовних слушалаца; а од 1898. г. почео се тај број нагло смањивати, тако да ће 1901—902. школске године бити једва 30 редовних ученика у целом факултету, ако се још овога лета не измени закон о средњим школама.

До пре неколико година технички је факултет стајао најгоре у бројном погледу, а сад најгоре стоји филозофски факултет. Ну правнички је факултет стајао увек добро, и стоји и сад најбоље. Њему није нашкодило примање великога броја гимназиста у Војну Академију; а неки мисле, да је ово општетило филозофски факултет. То би било идеално стање, кад би сви ученици, који су свршили средње школе, бирали у великим школама оне струке, за које су најспособнији, и које највише воле. Али ми смо далеко од тога идеалнога стања; јер матуранти бирају сад понајвише оне струке, за које предвиђају највећа *унапређења* у доцнијој служби, оне струке којима ће најбоље обезбедити свој доцнији породични живот, и које ће им, у исто време, допуштати што више *слободе* у њиховом раду.

А како стоји у том погледу *служба наставника средњих школа*? — Пре свега, претходна је *спрема* за ову службу новим законима седмороструко *отежана*: 1) заведени су у Великој Школи, поред годишњих испита из појединих наука, *стручни* (дипломски) *испити* из одређених научних група; 2) заведено је *приправништво* за свршене филозофе у средњим школама, које траје најмање две године, и ове се године не урачунавају у године професорске службе, као што је то пре било с предавачким годинама; 3) смањена је пређашња предавачка *плата* садашњим приправницима, те се ови не могу тим ни издржавати, а камо ли да набављају књиге, које су им потребне ради спремања за професорски испит; 4) поштрени су *професорски испити*, и увећан је број предмета на тим испитима; 5) заведена је велика испитна *такса*, због које се сиромашнији приправници доцније јављају за испит, и због које се и задужују; 6) уведена је трогодишња *суилентура*, док су пређе они кандидати, који су одлично положили професорски испит, могли бити одмах постављени за професоре; 7) наставници средњих школа, кад постану чиновници, морају плаћати и *ванредан улог* у удовнички фонд; јер сад нико не може постати професор гимназије пре своје 29. или 30. године живота, а пре је то могло бити већ у 24. години. — Ових и оваквих тешкоћа нема у другим службама, које врше свршени правници и техничари, или ако их има, оне су знатно мање. С тога је природно, да ће

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

магуранти, знајући за ово унапред, бирати оне струке и оне службе, које су за њих лакше и боље.

После, професори немају у својој служби оне слободе, коју имају други чиновници. Свршени правници могу бити полицијски, судски, војно-судски и други чиновници, а свршени философи немају таквог избора. Свршени техничар може бити у државној служби, а може добро живети и без ње; док професор код нас не може бити без државне службе. — Ну и у самом вршењу своје службе професори нису, по новом закону, тако слободни, као што су били под пређашњим законом; други чиновници стоје и у том погледу боље од професора.

Затим, наставничка је служба врло тешка; свакојако је тежа од службе оних чиновника, који су свршили друге факултете. При предавањима мора наставник непрекидно *напрезати* своју умну снагу у највећој мери. Колико то напрезање *замара*, види се по том, што је редак наставник, који може два или три часа узастопце држати предавања, и по том, што професор не може држати више од три часа предавања на дан; док други чиновници могу радити по више часова једно за другим и по два и три пута толико часова на дан. — Наставник се мора још и сваки дан *спремати* за предавања, и мора непрестано *пратити* своју науку; а и ту има доста умнога напрезања, чега нема у толикој мери у раду других чиновника.

Међутим, *плата* је наставника средњих школа мања него плата других чиновника с једнаком спремом, као што се то види из „Наставника“ бр. 1. од 1901. г.¹⁾

После, кад је према новом закону о средњим школама, 1898. г. укинута од једанпут једанаест државних гимназија и реалака, остало је доста наставника *без службе*. И то је утицало на гимназијску омладину, те је радије ишла и у Војну Академију, него у философски факултет; јер тамо се брзо спреми, после брзо напредује у служби, и официр се не боји, да ће изненада остати без службе.

Најпосле, наставници су ваљда једини тако несрећни, да за њих закон има *повратне силе*. Тако су, према ранијем закону, већ утврђени професори морали накнадно полагати професорски испит, и тако су, по новом закону, предавачи изгубили право урачунавања предавачких година у професорске године службе. —

Према оваквом стању, може ли се онда замерити свршеним гимназистама, што се не посвећују наставничкој служби? Могу ли се осудити њихови родитељи, што им не допуштају упис у философски факултет? А може ли се очекивати, да ће се, с временом, ово стање само собом поправити?

Овој се случајној поправци не можемо никако надати, него је потребно, да надлежни фактори предузму што треба за поправку; јер ће,

¹⁾ „О платама чиновника с вишом спремом“ од д-ра П. Л. Вукићевића.

у противном случају, ускоро доћи време, да ће се за наставнике средњих школа морати узимати људи без факултетске спреме. Већ сад се опажа *оскудица* у неким струкама: нема довољно професора за српски језик, за старе класичне језике, за живе језике, за математику, физику и др.; а међу слушаоцима философскога факултета нема за те предмете довољна броја кандидата. Има група предмета, које не слуша ни један ученик, и других, које слушају само по двојица, тројица. Тако н. п. ове године свршују факултет само два слависте, само један природњак (биолог); а до године неће бити ни једнога слависте, ни једнога математичара, ни једнога природњака. Класичну филологију учи у целом факултету само један ученик. — Према томе, за најважније наставне предмете у гимназијама ускоро неће бити довољна броја стручних професора.

Још је важно и ово. За овај садашњи број средњих школа треба сваке године *приваљати* десет до петнаест наставника, јер толико наставника, од прилике, помире, одлази у пензију, и прелази у друге службе. Ове године биће ваљда довољан број нових наставника, јер сад из Велике Школе излазе 15 мушких и 4 женска кандидата. Ну ови су се кандидати уписали пре новога закона о средњим школама (1897. г.). До године ће се овај број преполовити, јер тада ће свршити философски факултет само 7 ученика и 2 ученице; а доцнијих година и овај ће се број смањити. — А шта ће бити, ако се број средњих школа увећа?

Средње ће се школе свакојако *умножавати*, јер садашње гимназије не могу подмиривати све потребе у државном и друштвеном животу. Средње школе дају опште образовање не само будућим чиновницима, нижим и вишим, него и будућим трговцима, занатлијама, учитељима, свештеницима, официрима и т. д. Њих мора бити у сваком округу, а биће их, с временом, и у сваком срезу. — Крљевина *Виртембершка*, која је 1890. г. имала нешто више од два милиона становника (као и краљевина Србија у то време), имала је у почетку 1893. г. 4 нижа еванђеличка семинара са 193 ученика, 14 гимназија и реалних гимназија са 4.595 ђака, 6 лицеја и реалних лицеја са 1.022 ђака, 68 нижих латинских школа и реално-латинских школа са 2.328 ђака, 14 реалака с вишим разредима са 5.105 ђака, 65 нижих реалака с 3.859 ђака, — свега 171 *средњу школу* са 17.102 ученика; а ми сад имамо само 11 државних и неколико приватних средњих школа за мушку омладину, и већ се бојимо, да ће се код нас умножити умни пролетаријат! Како је у Виртембершкој, која је по броју становника једнака са Србијом, тако је од прилике и у другим северозападним државама европским, и тако је у Здруженим Државама америчким.¹⁾

¹⁾ Види: Dr. A. Baumeister, Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen, I. Band, 2. Abteilung: Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nord-Amerika. München, 1897.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

С умножавањем средњих школа мора се увећати и број наставника у њима. С тога је потребно, да се увећа и број слушалаца у философском факултету. Како се нико не може натерати, да се спрема за наставника, то се онда морају изнаћи друга средства, којима ће се свршене гимназисте *приволети*, да се уписују у *философски* факултет. Та су *средства*: 1) нарочите стипендије за оне струке, које су недовољно заступљене у средњим школама; 2) укидање приправништва; 3) свођење су-плентуре на једну или две године; 4) завођење практичнога професорскога испита место садашњег стручнога или научнога испита; 5) смањење испитних такса; 6) повишење професорске плате; 7) сталност у служби; 8) самосталност у школском раду; 9) подизање угледа и чување ауторитета професора; 10) обезбеђење стечених права наставничких.

1) Док је у нашем техничком факултету било мало слушалаца, они су добивали веће *благодeјање* него правници и философи. То је заведено још 1864. г., и тако се још и сад практикује. Ну сад има техничара знатно више него философа, и с тога је потребно, да се сад философима повећа *благодeјање*. Поред тога, за неке науке, нарочито за *туђе језике*, требало би установити засебне *стипендије* ради учења тих језика у иностранству, као што то чине други народи, нарочито Руси и Французи. Чудновато је, да је наше министарство просвете, неких година, давало стипендије за учење у туђим земљама само правницима, а философима готово никако: међутим правника имамо и сувише, а стручних наставника за туђе језике немамо довољно. Тако су и прошле године послани на париску изложбу људи, који нису изабрани према потребама наше више, средње и ниже наставе; и зато од њих не добисмо до сад ни једнога стручнога извештаја с париске изложбе.

2) *Приправништво* је код нас заведено нарочито по угледу на средње школе у Пруској. Ну при том је заборављено, да у Пруској и у другим немачким државама беше пре толико наставничких кандидата, да су они морали чекати на службу по 10 до 13 година, пошто су свршили философски факултет; а код нас и приправници морају држати редовна предавања већ прве године, и ако би, по закону, требало да се они само вежбају у школском раду, под надзором старијих професора, пуне две године (као што је то у Пруској). После, немачки универзитети већином немају педагошких семинара, у којима би се философи вежбали и у предавањима у средњим школама; а код нас академијски педагошки семинар ради већ пет година. Овај се семинар може боље усавршити, тако да се слушаоци IV године могу још више вежбати у предавањима у гимназији и у вишој женској школи, те им се, после тога, слободно може поверити и самостално настављање у тим школама. За ово је потребно, да се постави још један професор за педагошке предмете у Великој Школи.

3) *Суиленти* треба да замене пређашње предаваче, ну с тим да им се све ове, указне, године службе урачунају у сталну службу, кад по-

ложе професорски испит. Нема опасности по наставу, ако они и подуже остану у том положају, јер су они већ положили главни део професорског испита, положили су стручни испит из групе наука, које предају у школи; а поред тога су слушали општу педагогику и гимназијску методологију, и вежбали су се у школском раду, као чланови педагошкога семинара. — Сулентска плата треба да остане као што је и сад (2100 динара на годину).

4) Пошто млади наставници проведу у гимназији једну или две године, треба им допустити полагање *практичнога професорскога испита*. Овај би испит обухватио нарочито : а) познавање наставне грађе из дотичне групе наука у нижој и вишој гимназији, како је прописана наставним програмима ; б) два предавања из једнога или два предмета у нижем и вишем разреду, заједно с писменом припремом за та предавања. Ова би се припрема могла изградити под надзором испитне комисије, те би се онда могла сматрати као писмен испит. Ко нема дипломскога испита с Велике Школе или с универзитета (докторат), тај би морао положити нарочити испит још из дотичних наука. — Садашњи је професорски испит отежан поглавито многим предметима општега или претходнога испита, где се траже : 1. српска граматика, 2. српска књижевност, 3. српска историја, 4. немачки или француски језик, 5. психологија, 6. логика, 7. општа педагогика, 8. методика, 9. школска администрација. Међутим, потребну спрему из прва четири предмета даје гимназија, и без довољнога знања тих предмета не пуштају се ученици у Велику Школу; друга четири предмета уче философи у Великој Школи, где треба да полагају посебне испите из њих, као што је то било по пређашњој уредби философскога факултета (све до ове године); а испит из 9. предмета сасвим је непотребан, јер школску администрацију треба да познају директори, који је редовно и врше, а професори је никад не врше самостално. Чудно је да се за испитивање из школске администрације одређују нарочити испитачи (директори гимназија), који готово немају шта да испитују из ње младе наставнике.

5) За овакав практични професорски испит била би довољна *три члана* у испитној комисији, и онда би се самим тим *смањили издаци* испитаникови за испит. За ове три године, откад је заведен нов начин испитивања, било је редовно по 7—8, а често и по 9 чланова у испитној комисији за једнога кандидата; а по ранијем закону о професорским испитима било је 5 чланова у комисији, и они су вршили те послове без награде, док сад испитаник плаћа свакоме члану по 20 динара, а председнику (који и не испитује кандидате) 30 динара. Поред толиких чланова, који 5—6 пута морају долазити на испит, долази још и нарочити пословођа, коме је министарство требало давати награду, али то није чинило. Колики је то само губитак за наставу у Великој Школи и у средњим школама београдским, кад толики наставници остављају своја

предавања због професорских испита! Ови се испити држе сад преко целе школске године, место да се држе само један пут или два пут у години, и то у оно време, кад испитачи немају предавања.

6) *Плата* професора средњих школа мора се *повисити*, како би се изједначила с платом других чиновника с факултетском спремом. Кад би се садашње петогодишње повишице замениле трогодишњим мало мањим повишицама, и кад би се место садашњих пет повишица одредило осам повишица (последња да буде у 25. години службе), онда би основна плата од 2500 динара с повишицама по 500 динара порасла на послетку на 6.500 динара; а сад је основна плата 2400 динара, поједине повишице по 600 динара, а последња плата 5400 динара. То није тако велика разлика, али то би био велик добитак за професоре, јер би раније добијали повишене плате него сад (у 4., 7., 10., 13., 16., 19., 22. и 25. години службе, место у 6., 11., 16., 21. 26. години.) — Што се боље награде наставници, то ће се више они моћи посветити својој служби, и тим ће бољи успех постизавати у настави.

7) Наставницима се мора обезбедити и *сталност* у њиховој служби. Често је *премештање* штетно и за њих и за наставу. У напреднијим државама, кад се наставник постави у једној школи, он се никако и не креће из ње; он може остати у истом месту за цело време своје службе. Тако су и његови лични и породични интереси везани за оно место где служи, и онда мора имати и већи утицај на васпитавање гимназијске омладине, јер он има ближих веза и с породицама својих ученика, које за дуже време може и боље упознати. Тамо не страхује професор, да ће због партијских или других сличних узрока изгубити службу, или да ће пре времена бити стављен у пензију, или да ће бити премештен у друго, горе место; а код нас је пре три године, скоро половина наставника пострадао због непотребнога затварања великога броја средњих школа. Да су они наставници, који су уклоњени из тих школа, добијли места бар у западњим школама, које је требало, према закону о тим школама од 1892. г., основати на место укинутих нижих гимназија, мање би се осетила она неправда, која је толиким наставницима учињена, а која ће се најпосле осветити на народној просвети.

8) Наставници средњих школа долазе у ред најобразованијих и најученијих људи у држави; зато им треба дати потпуну *слободу* у њиховом раду у школи. Њих не треба сувише ограничавати ни програмима, ни наредбама, ни упутствима, нити непрекидним надзиравањем, које би било знак неповерења према њима. Довољно је овде обично, колегијално, узајамно обавештавање у конференцијама и заједничко претресање важних школских, педагошких и научних питања. Сувише оштро поступање према наставницима убија њихово одушевљење за школски рад, а без овога не може бити потпуна успеха у васпитању. Онај надзор, који се не види и не чује, него се само осећа, има најповољнији успех. Онај директор, који

своју власт не показује и не намеће силом свога положаја, најпре ће задобити своје колеге, и онда ће и најлакше управљати у школи.

9) Ако хоћемо да подигнемо средње школе на виши ступањ, онда морамо подићи и *услед* наставницима тих школа и морамо чувати њихов ауторитет. Професори морају заузети у опште *виши положај* у државној служби, но што га сад имају, и њихова се права морају изједначити с правима виших чиновника у другим државним службама. Они то и за-служују, јер долазе у ред најинтелигентнијих људи у земљи, а њихов рад спада међу најважније радове у држави. Њима треба нарочито олакшати *путовање* по нашој отаџбини, по другим српским земљама и по туђим земљама, за време школских ферија; јер то доноси користи школи и народу. Кад се многим другим чиновницима дају бесплатне карте на државним железницама, нека се наставницима свих школа допусти путовање бар у пола цене, као што се то чини у другим образованијим државама. Тако би се и *Професорско Друштво* лакше и чешће састајало, и на тај би начин и *Главни Просветни Савет* могао бар један пут у години држати главни збор, а овако се не држи готово никако (овај савет постоји 21 годину, а за то је време држао само један пут главни збор). Код нас има разних савета при другим министарствима, који су од прилике онако уређени као и Главни Просветни Савет. Чланови свију тих савета примају нарочите *награде* за саветске послове, а само чланови Главнога Просветнога Савета не добивају никакве награде за те послове. Неколико су пута његови чланови добили бесплатне карте на државним железницама, а сад им се ни то не да. После, друга министарства потпомажу обилато стручне листове појединих дружина или лица, а министарство просвете је свега један пут или два пут дало малу помоћ „*Наставнику*“, органу професорскога Друштва, који ће, без такве помоћи, морати престати излазити.

10) Једном стечена *права* не би смео ни један чиновник изгубити без своје кривице, а нарочито професор, који, према својој спреми, не може лако наћи другога занимања осим наставничкога. Кад стручан човек ступи у државну службу, онда између њега и државе има уговор, који је регулисан законом, и овај се уговор после не може изменити једнострано, на штету чиновника. То је једно правно начело, о које су се наши законодавци више пута огрешили, и то је учињено нарочито према просветним радницима, а највише према наставницима средњих школа и према учитељима основних школа. Па шта је добивено тим за државу и за народ? Све државне установе и све народне тековине зависе највише од *просвете*; а међутим према њој се, у последње време, мађијски поступао. — С тога је неопходно потребно, да се учињене погрешке што скорије поправе, а нарочито да се *предавачима* и другим привременим наставницима, који су положили професорски испит, урачунају године привремене службе у сталну службу, и да им се, према том, из-

дају повишице и накнади штета, коју су претрпели услед измене закона, само ако су остали верни наставничкоме позиву.

Сад се чује свуда жалба на неповољно финансијско стање наше државе, па се захтева, да се рационалном привредом и паметном штедњом то стање поправи. Али за ово је потребна већа *просвећеност* у народу, а њу дају поглавито школе: ниже, средње и више. Жртве, које се чине за просвету, стоструко се наплаћују; јер само *образован* народ може доћи до већег, сталнога *богатства*, као што се то види код народа у Француској, Белгији, Данској, Енглеској, Немачкој и т. д.

С тога и ми морамо просвећивати српски народ, и морамо тога ради умножавати и усавршивати наше школе. Највиши је просветни завод у нашој држави и једини у целом Српству — Велика Школа. Она се мора усавршити тако, да се ускоро може претворити у српски *универзитет*. Нарочито *философски* факултет треба усавршити, те да он буде главно средиште за неговање *науке*. У њему има сад приличан број наставника, али нема доста слушалаца. Зато треба поправити стање у средњим школама, па ће онда бити и довољно слушалаца у том факултету. А како треба поправити то стање, изложено је у главном напред у оних десет тачака. Надајмо се, да ће се ово *што скорије* учинити!

У Београду, на Видов-дан, 1901. г.

Д-р В. Бакић.

РИМСКА ИСТОРИЈОГРАФИЈА ЗА ВРЕМЕ РЕПУБЛИКЕ.

(од 510.—30. год. пре Христа).

(СВРШЕТАК)

2. Корнелије Непот

1. *Живот*. Корнелије Непот (предиме непознато) био је родом из горње Италије, из тако зване *Gallia citerior*. Био је сусед реке Пада¹⁾ и из истог града, из којег је био и Инсубранин Тит Катије,²⁾ присталица Епикурове философије.³⁾ Како је од четири инсубарска града (*Novaria, Mediolanum, Comum* и *Ticinum*) само *Ticinum* на реци Паду, то је вероватно да је Тицин место рођења Непотова. Године 44. пре Христа

¹⁾ Plin. nat. hist. 3, 18, 127 Nepos... Padi accola.

²⁾ Plin. ep. 4, 28, 1 Вибију Северу: Herennius Severus... magni aestimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis et T. Cati.

³⁾ Cic. ad. fam. 15, 16, 1 Catius Insuber, Epicureus, qui nuper etc. и Quint. 10, 1, 124 in Epicureis levis quidem sed non in iucundus tamen auctor est Catius.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

умре му један син као *puer*.¹⁾ Како је био готово једних година са Атиком²⁾ (рођ. 109. године пре Христа) и 40. године пре Христа био већ познат као славан историчар,³⁾ то се може узети да се је Непот родно око 99. године пре Христа. Надживео је Катула и Атика²⁾ (умро 32. године пре Христа) и умро у дубокој старости за владе Аугустове⁴⁾ око 24. године пре Христа. Живео је у пријатељству с Цицероном, Катулom и Атиком и живео највише у Риму. Осим тога познавао се је он и са најзнатнијим људима свих друштвених редова. По друштву, у којем је живео, и по његову литерарном раду може се узети да није био сиромашан. Сенатор није био. И он се по свој прилици, као и пријатељ му Атик, није хтео мешати у политику, али је ипак желео да се одржи републиканска слобода. Са Атиком се спријатељио свакако после Атикова повратка из Атине (64. године пре Христа). Са Цицероном је се Непот упознао по свој прилици код Атика. Са Цицероном је се дописивао о политичким, државним и литерарним предметима. Са Катулom је се познавао може бити још у отаџбини својој. Катул (из Вероне) посветио му је и своје песме.⁵⁾

Непот је био средњег духа и дара, али је био човек добра срца и при том честит, као што се види из његових дела.

2. *Непотови изгубљени списи*. Непотов књижевни рад је историјско-антикварски и вероватно географски, а уз то и опсежан. Дела су му много читана и растурана тако, да му је с тога било име познато. Од изгубљених Непотових списа осим *љубавних песама*⁶⁾ помињу се још:

а) *Chronica*⁷⁾ у 3 књиге, први Непотов спис, који је издат пре 54. године и који је управо хронолошки нацрт целокупне римске историје од митских времена. По очуваним одломцима⁸⁾ види се да је Непот писао не само о догађајима римске историје, већ и догађајима туђе историје. Образац је Непоту за хронику могла бити Аполодорова хроника, која је била у стиховима.

1) Cic. ad Att. 16, 14, 4.

2) Corn. Nep. Att. 19, 1. quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit.

3) Hieron. ad Eus. a. Abr. 1977 (40. године пре Христа) Cornelius Nepos scriptor historicus clarus habetur.

4) Plin. n. h. 9, 137. Nepos Cornelius, qui divi Augusti principatu obiit.

5) Catull. 1 Quoi dono lepidum novum libellum arida modo pumice expoliturum? Corneli, tibi...

1) Plin. ep. 5, 3, 6... a bonis, inter quos vel praecipue numerandus est P. Vergilius, Cornelius Nepos... non quidem hi senatores sed sanctitas morum non distat ordinibus.

2) Catull. 1, 5—7 iam tum, cum ausus es unus Italarum omne aevum tribus explicare chartis, doctis, Juppiter, et laboriosis.

3) Peter, Histor. Roman. fragm. p. 218.

b) *Exempla* у најмање 5 књига,¹⁾ у којима је историја обичаја римског народа. По очуваним одломцима²⁾ види се, да се Непот дотицао и културне историје. Тако се у једном одломку говори о променљиву укусу у пурпурним бојама, а у једном о употреби мрамора.

c) *Vita Catonis*, опширна и засебна биографија Катона старијег, коју је Непот, као што сам каже,³⁾ написао на молбу Атикову.

d) *Vita Ciceronis*, Цицеронова биографија, коју је Непот написао без сумње после Цицеронове смрти.⁴⁾

e) *Географско дело*, које је по свој прилици писао Непот, као што се то види и по наводима из Непота. У њему је испричан и један догађај из проконзулства Квинта Метла Целера у Галији 59. године пре Христа. Дело је истина некритично, али и поред тога је занимљиво Непотово описивање брођења Кизичанина Еудокса око Африке.

3. *De viris illustribus*. Највеће и последње Непотово дело је *de viris illustribus* (о славним људима) најмање у 16 књига. То је једино Непотово дело, од којег нам је се у књизи *de excellentibus ducibus exterarum gentium* очувало 20 биографија грчких војсковођа (међу њима 14. Каранин Датам). Та је књига о грчким војсковођама посвећена Атику⁵⁾ и издана за живота Атикова. После кратког прегледа о грчким краљевима⁶⁾ долазе биографије Картагињанина Хамилкара Барке и Ханибала, које су написане тек после смрти Атикове (32. године пре Христа). На послетку су биографије Катонова и Атикова, узете из књиге *de Latinis historicis*. Атиковој је биографији додао Непот и један додаток, који је написао после смрти Атикове.⁷⁾ Из исте се књиге наводе и два одломка⁸⁾ из једног писма Корнелије, матере браће Граха. Ти су одломци по свој прилици Непотови.

У делу *de viris illustribus* описан је живот славних људи по реду у засебним књигама тако, да су у сваком реду описани прво туђинци

1) Gellius 6, 18, 11. Cornelius Nepos in libro exemplorum quinto... litteris mandavit.

2) Peter, Hist. Roman. fragm. p. 224.

3) Corn. Nep. Cato 3, 5 Huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim deo eo fecimus rogatu T. Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus.

4) Gellius 15, 28, 2 Cornelius Nepos et rerum memoriae non indiligens et M. Ciceronis ut qui maxime amicus familiaris fuit. Atque is tamen in librorum primo, quos de vita illius composuit, errare videtur.

5) Corn. Nep. praef. 1, 1. Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve et non satis dignum summorum virorum personis iudicent...

6) Corn. Nep. 21, 1, 1 Hi fere fuerunt Graecae gentis duces, qui memoria digni videantur, praeter reges. Namque eos attingere nolimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae.

7) Corn. Nep. 25, 19, 1 Hactenus Attico vivo edita a nobis sunt. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur et, quantum potuerimus,....

8) H. Peter, Histor. Roman. fragm. p. 219.

(Грци), па онда Римљани. Тешко је само одредити ред животима славних људи. Из кратког прегледа *de regibus*¹⁾ види се да је био један ред о „краљевима“, који је стајао пред редом (категијом) о војсковођама.²⁾ Одломци показују књиге *de poetis* и *de grammaticis*.³⁾ Тако имамо 5 редова (категија): краљеви, војсковође, историчари, песници, граматичари, укупно 10 књига. Како је дело било од 16 књига, то још нема 3 реда (категије). Вероватно је да се у тим редовима говори о државницима, говорницима и филозофима. Ред се категоријама не може поуздано одредити. Вероватно је да је био овај ред: 1) краљеви у 2 књиге: а) *de regibus exterrarum gentium* и б) *de regibus Romanorum*. 2) војсковође у 2 књиге: а) *de excellentibus ducibus exterrarum gentium* и б) *de excellentibus ducibus Romanorum*. 3) правници (управо: државници) у 2 књиге: а) *de iuris consultis Graecis* и б) *de iuris consultis Romanis*. 4) говорници у 2 књиге: а) *de oratoribus Graecis* и б) *de oratoribus Romanis*. 5) песници у 2 књиге: а) *de poetis Graecis* и б) *de poetis Latinis*. 6) филозофи у 2 књиге: а) *de philosophis Graecis* и б) *de philosophis Latinis*. 7) историчари у 2 књиге: а) *de historicis Graecis* и б) *de historicis Latinis*. 8) граматичари у 2 књиге: а) *de grammaticis Graecis* и б) *de grammaticis Latinis*.⁴⁾ Такав је распоред славних људи употребио Непот може бити с тога да би олакшао преглед и поређење Грка и Римљана.⁵⁾ Како је то Непот извршио, из онога, што је остало, не може се знати. Намера је Непоту била да своје читаоце поучи о славним људима грчким и римским и да тако утиче на њих и прахтично и морално.⁶⁾ Радује се свему, што је добро и ваљано, а мрзи све, што је неваљало и рђаво. Своје је дело наменио римским читаоцима без грчке образованости.

Књига *de excellentibus ducibus exterrarum gentium*⁷⁾ обухвата грчке и варварске војсковође од времена персијских ратова до времена Алек-

¹⁾ Corn. Nep. 21, 1, 1.

²⁾ Corn. Nep. 10, 9, 5 *Hic, sicut ante saepe dictum est, quam invisam sit singularis potentia et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt.*

³⁾ Suet. vit. Ter. 1, 3; *ibid.* de gramm. 4. Diomed. I p. 410, 9 K.

⁴⁾ Corn. Nep. von Nipperdey, *Der gröss. Ausgabe zweite Aufl.* von Lupus. Berlin 1879. Einleitung XXII.

⁵⁾ Corn. Nep. Hann. 13, 4. *Sed nos tempus est huius libri facere finem et Romanorum explicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praefereendi sint, possit iudicari.*

⁶⁾ Corn. Nep. Thrasyb. 2, 3. *Quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet, nihil in bello oportere contemni, neque sine causa dici matrem timidi flere non solere.*

⁷⁾ У рђавом српском преводу од Сипре Калика, проф. (Корнелице Непот, живот славних војсковођа. Београд 1897). Види и реферат о том преводу од д-ра Н. Вулића („Дело“ за април 1898. године). Cf. и одговор Каликов („Српски Завет“ бр. 72.—75. 1898. године) Вулићу и Вулићев одговор („Одјек“, бр. 98. и 99. 1898. године) на тај Каликов одговор.

сандрових наследника. Описао је незнатније војсковође (на пр. Датама, Еумена и друге), а знатније није (на пр. Формијона, Никију, Демостена, Бразиду, Филопемена и спартанског краља Клеомена III). Поједине су биографије несразмерне према знатности појединих славних људи. Тако Аристидов живот има 3 с., а Еуменов 13 с. У историји и географији има погрешака. Карактеристика о ком војсковођи често је некритична. У описивању поједине људе више пута прецењује и хвали тако, да се читаоцима чини да је онај најбољи, о ком читају. О тим људима радије говори добро него зло. Главне догађаје, које често и не спомиње, не одваја од споредних, а у описивање уноси многе приче. Као изворе помиње сам Непот Тукидида, Ксенофонта, Платона, Теопомпа, Динона, Тимеја, Силена, Сосила, Полибија, Сулпиција Блитона и Атика, приче, што су му причали поједини људи, Ханибалове списе, Катонове говоре и *origines*, Цицеронове списе, особито Цицеронова писма Атику.¹⁾ И у изворима је некритичан. Многе главне изворе не помиње (на пр. Херодота) или од извора узима оне, који су мање значајни. На неким местима наводи више извора, од којих је употребио само један.

Непотов је стил прост, без великих уметничких периода, али са реторским украсом и сентенцијама. У кратким је реченицама стил правилан, а у периодима су честе анаколутије. Поједини су одељци без везе тако, да стоје више као засебне појединости него као целина. С тога се одељци почињу често заменицама и адвербима *hic* и *idem*. У реду речи често су речи, што стоје заједно (супстантив и његов атрибут), растављени реченицом, а глагол је померен често с краја и метнут напред, али опет ближе крају. Краће речи, као прономен *is*, често стоје иза глагола на крају реченице. Због таквог је реда речи Непотов стил монотон, а према Цицеронову стилу је и погрешан. У речима је језик сиромашан. Поједине су речи према класичком језику застареле. У главном Непотов стил показује особине говорног језика, које се обично налазе у писаца, који се нису нарочито поучавали у реторици.

Како се у рукопису очувало 23 биографије неримских војсковођа (заједно са прегледом краљева) под именом *Емилија Проба*, то се стане мислити да писац ових биографија није Корнелије Непот, већ Емилије Проб. У рукопису се иза тих биографија налази и један епиграм од 6 дистиха, у којем се говори да је неки Емилије Проб посветио једно дело једном цару Теодосију, вероватно Теодосију II. Како се у епиграму казује и то, да се Теодосије радује песмама, то се може узети да је Проб послао цару само *carmina*, да, дакле, Проб нема ништа са биографијама великих људи. Проб, дакле, хоће да каже да шаље цару књигу, којој је

¹⁾ Corn. Nep. Att. 16, 3 *Ei rei sunt indicio praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sedecim volumina epistularum ab consuiatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum.*

додан carmen, то јест један епиграм. Да није писац тога дела Емилије Проб, већ Корнелије Непот показује нам то, што се на више места¹⁾ упућује на побуну римских ветерана против Јулија Цезара, Антонија, сената и (36. године пре Христа) Октавијана. У то је време живео Тит Помпоније Атик и Корнелије Непот, који је написао једну књигу о славним људима и био у пријатељству са Атиком. Књига о славним људима је посвећена неком Атику, а то може бити само Титу Помпонију Атику. Биографије Катонова и Атикова по предању су Непотове. Да је Корнелије Непот писао и животе великих људи, види се и по том, што се биографије великих људи са биографијом Катоновом и Атиковом подударају у стилу, композицији и мислима тако, да се не може порећи да их је писао све један исти писац.

3. Гај Салустије Крисп

1. *Живот*. Г. Салустије Крисп родио је се од плебејског рода 86. године пре Христа у сабинском граду Амитерну. Тако је доживео крваве догађаје првог грађанског рата између Марија и Суле, диктатуру и смрт Сулину, уништење Маријевих присталица у Шпанији, рат с робовима, Помпејеве ратове са поморским разбојницима и Митридатом и Катилинину заверу. Где је за време тих догађаја био и кад је у Рим дошао, не зна се. Политички живот отпочео је квестуром, али се не зна, кад је то било. Не зна се ни то, да ли је пре квестуре био у каквој служби. Био је народни трибун 55. године пре Христа, када није било конзула и када је владала анархија. Те године убије Милон Клодија и Помпеј дође за конзула без друга. Међу противницима и тужиоцима Милоновим и Цицероновим, који је Милона бранио, био је Салустије. Године 50. пре Христа истерају из сената Салустија цензори Апије Клаудије Пулхер и Л. Пизон због рђавог владања. Узрок је том изгоњењу из сената био свакако политички, јер је Салустије био присталица Г. Јулија Цезара и демократије, а велики противник аристократије и Гн. Помпеја. Кад је настао грађански рат између Цезара и Помпеја, Цезар му 49. године пре Христа да квестуру и поврати га у сенат.²⁾ Године 48. управљао је једном легијом у Илирији, где је са Базилом ратовао против Октавијана и Либона, али буде побеђен. Кад је 47. године пре Христа Цезар постао диктатором, пошаље он Салустија у Кампанију, да угуши војничку буну. Ту би Салустије погинуо, да није побегао у Рим. При

¹⁾ Corn. Nep. Eumen. 8, 2 Namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragrarat deviceratque Persas, ... non parere se ducibus, sed imperare postulabat, ut nunc veterani faciunt nostri.

²⁾ C. Sall. Crispi Catilina, Iugurtha... Henricus Jordan tertium recognovit. M. Tullii in Sallustium invectiva 17 at idem Sallustius, qui in pace ne senator quidem manserat, posteaquam res publica oppressa est, idem a victore, qui exsules reduxit, in senatum per quaesturam reductus est.

крају 47. године настане афрички рат. У том је рату Салустије био претор (46. године). С једним одељењем флоте пошао га Цезар на острво Керкину, да од противника његових, који су то острво били заузели, одузме храну. То Салустије срећно изврши, непријатеље отера и донесе доста хране у Цезаров табор. Пошто Цезар у бици код Тапеа (46. године пре Христа) победи Помпеја, освоји он велики део краљевине Нумидије, западно од реке Амисага, начини од ње покрајину *Africa nova* и у њој постави Салустија за проконзула и управника (*pro consule cum imperio*). Управљајући том покрајином обогати се тако, да је после свога повратка у Рим (45. године пре Христа) могао купити тибуртинску вилу Г. Цезара¹⁾ и на Квириналу подићи вртове, који су по његову имену названи *horti Sallustiani*. Доцније је то било имање римских царева, од којих су неки, као Веспасијан и Аурелије, ту и становали. Мисли се да је се у Африци обогатио глобљењем народа, али се то није могло доказати. Кад се вратио у Рим, противници га оптуже због *repetundarum*, али га судије пусте као права. Кад су после убиства Цезара настали нови заплети у држави, остави се Салустије јавних послова и ода на писање историје.²⁾ Монархију није доживео, јер је умро 4 године пре актијске битке,³⁾ дакле, 35. година пре Христа. Посинио је свога нећака.⁴⁾

2. *Салустијеви саиси*. Своје историјске списе написао је Салустије после Цезарове смрти.⁵⁾ Салустијеви су списи:

а) *Монографија о Катилициној завери (bellum Catilinae или bellum Catilinarium или de coniuratione Catilinae)*, која је била 63. године пре Христа. О завери пише, као што сам вели, „због новог злочинства и опасности“.⁶⁾ И поред тежње за непристрасношћу из саме се монографије види његова намера. Хтео је да оправда Цезара и да одбије сваку сумњу да је и Цезар био у завери. Значај и вредност монографије је у

¹⁾ Henric. Jordan, C. Gall. Crisp. Cic. in Sallustium 7, 21 Quod si quippiam eorum falsum est, his palam refelle, unde, qui modo ne paternam quidem domum redimere potueris, repente tamquam somnio beatus hortos preciosissimos, villam (Tiburti) C. Caesaris, reliquas possessiones paraveris.

²⁾ C. Sall. Bellum Catilinae 4, 1 Igitur ubi animus ex multis miseriis atque periculis requievit et mihi reliquam aetatem a re publica procul habendam decrevi, non fuit consilium socordia atque desidia bonum otium conterere... statui res gestas populi Romani carptim, ut quaeque memoria digna videbantur, perscribere.

³⁾ Hieronym. 2. p. 139. Sch. Sallustius diem obiit quadriennio ante Actiacum bellum.

⁴⁾ Tac. ann. 3, 30 Crispum, equestri ortum loco, C. Sallustus, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit.

⁵⁾ Sall. Bellum Catilinae 53, 6 sed memoria mea ingenti virtute divorsis moribus fuere viri duo, M. Cato et C. Cesar. Cf. и 54, 1—4.

⁶⁾ Sall. b. Cat. 4, 4 sceleris atque periculi novitate.

говору Цезара и Катона¹⁾ (cf. с. 51. и 52.), који су говорили у сенату, када се одлучивало, како да се казне похватани завереници. Ти су говори верна слика тих знаменитих људи (cf. с. 53. и 54.). Изврени су и говори Катилинини (v. с. 20. и говор војсци с. 56.). Увод (с. 1.—4.) и опис Катилине (с. 5. и 15.) и Семпроније (v. с. 15.) освајају читаоца. Као изворе могао је употребити Цицеронове говоре (orationes in Catilinam), сенатске записнице и одлуке, Атикове и Цицеронове списе о Цицеронову конзулству, а уз то и оно, што је сам доживео и видео, и што су му његови савременици причали.

b) *Монографија о рату с Југуртом (bellum Jugurthinum)*, који су Римљани од 111—105. године пре Христа водили са нумидским краљем Југуртом. После увода о општим приликама казује нам, зашто хоће да опише тај велики и љути рат, који је вођен 6 година са променљивом победом, и догађај, кад је први пут поведена борба против племства.²⁾ Салустију је била намера, да покаже, да је за неуспехе првих година у том рату криво покварено племство, које је после угушене буне браће Граха имало сву власт до доласка Маријева. Та се намера најбоље показује у говору народног трибуна Мемија (v. с. 31.) и Марија (с. 85). Племства се дотиче на више места. О великашкој странци и њену вођу Сули и другима говори непристрасно. Да је непристрастан, види се и по том, што казује и Маријеве мане (cf. с. 92, 6 и 94, 7). Изврени су му и говори Миципсин (с. 10.) и Адхербалов у римском сенату (с. 14.). У монографији има и један географско-етнографски одељак о Африци (с. 17., 18. и 19.), један одељак о партијским борбама у Риму (с. 41. и 42.) и лепа прича о родољубљу браће Филена из Картагине и о њиховој смрти (с. 79.). Како је Салустије у „новој Африци“ био proconsul cum imperio, то је он добро познавао и земљиште, на ком је вођен рат с Југуртом. Као изворе употребио је Сизенине³⁾ и вероватно Сулине коментаре, а и неке картагинске књиге краља Хијемпсала⁴⁾ II, сина нумидског краља Гауде (v. с. 65, 1), који се са Сулом борио против Марија.

c) *Historiae* у 5 књига, главно и највеће Салустијево дело, које обухвата време од 78.—67. године пре Христа, то јест време од Сулине смрти до развита Помпејеве моћи у поморском рату. Салустијева је историја наставак изгубљене историје Луција Корнелија Сизене (119 до

¹⁾ Оба та говора превео је др. Јован Туроман (у »Српским илустрованим поџинама«, Нови Сад 1882. год.).

²⁾ Sall. bell. Jugurth. 5, 1 Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Jugurtha, rege Numidarum gessit, primum quia magnum et atrox variaque victoria fuit, dehinc quia tunc primum superbiae nobilitatis obviam itum est.

³⁾ Sall. b. Jugurth. 95, 2 et L. Sisenna optume et diligentissime omnium, qui eas res dixere, perse cutus parum mihi libero ore locutus videtur.

⁴⁾ Sall. b. Jugurth. 17, 7 Sed qui mortales initio Africam habuerint,... tamen, uti ex libris Punicis, qui regis Hiempsalis dicebantur, interpretatum nobis est.

67. године пре Христа), као што је већ стари обичај био настављати историју претходних историчара. То се дело, које је врло знатно за унутрашњу историју тога времена, изгубило. Очувало је се од њега, поред неколико мањих одломака, 4 говора и 2 писма. Говори су:

α) говор конзула *М. Емилија Лепида*, оца тријумвира, римском народу године 78. У говору саветује римском народу да уништи Сулине установе и себи поврати слободу.

β) говор *М. Филипа* (конзул 91., цензор 87. године пре Христа) у сенату против Лепида. На његов предлог буде Лепид проглашен за непријатеља отаџбине.

γ) говор конзула *Г. Аурелија Коте* римском народу 75. године, да одврати народ од устанка због тешког притиска. У Шпанији је ратовао Помпеј са Серторијем и због тога је рата Помпеј тражио новаца, хране за војску и појачавање. У Азији и Киликији морала је се издржавати велика војска због рата са Митридатом. У Македонији проконзул Г. Скрибоније Куријон ратовао са Дарданцима. Због тих ратова били су приходи из покрајина све мањи и мањи, а због тога прилике у граду све теже и теже.

δ) говор народног трибуна *Г. Лицинија Мацера*, оца Г. Лицинија, песника, народу 73. године пре Христа, да се бори за повратак својих права. Лициније својим говором није постигао оно, што је желео. Тек три године доцније буде повраћена трибунска власт.

Писма су:

α) писмо *Гнеја Помпеја*, из Шпаније, сенату, од којег је тражио издржавање и појачавање војске. Писмо је писано 75. године, а сенат је добио тек 74. године пре Христа. Писмо је врло непотпуно.

β) писмо понтеког краља *Митридата* парћанском краљу Арсаку године 69. или 68. пре Христа. У писму га позива, да зарати на Римљане.

Историју као извор употребили су Ливије, Валерије Максим и други, Плутарх у Серторијеву, Помпејеву и Красову животу. Око 400. године после Христа описао је Јулије Експедијанције по Салустију Маријево, Сулине и Серторијеве грађанске ратове. У Хадријаново доба превео је Зенобије Салустијеве списе на грчки језик.

δ) *Pseudosalustiana*. Под Салустијевим именом остале су нам још две *suasoriae* (sc. orationes), од којих је прва у облику беседе *ad Caesarem senem de re publica oratio*, а друга у облику писма *ad Caesarem senem de re publica epistula*. У тим списима су предлози о новом уређењу државе. Под Салустијевим именом остале су нам и две *invectivae* (sc. controversiae), од којих је једна *Sallustii in M. Tullium invectiva* као Салустијев напад на Цицерона, а друга *M. Tulli in Sallustium invectiva* као подругљив Цицеронов одговор Салустију.

Ови списи ни по језику ни по стилу нису Салустијеви. Они су по свој прилици из неке доцније реторске школе.

3. *Характеристика Салустијевих дела.* Салустије је први уметнички историчар римски. Римска историографија била је до Салустија само ређање догађаја без праве обраде грађе и без историјског стила. Таквог се писања ранијих римских историчара остави Салустије. Познат добро с грчком литературом, особито с беседницима и историчарима, поведе се у историји нарочито за славним грчким историчарем Тукидидом. И у избору грађе историјске угледа се он на свог великог учитеља Тукидида, описујући у својим историјским делима своје време и оно што је доживео и видео. И ако није могао достићи свој узор у критици, ипак је тежио за истином,¹⁾ ма да је био народни човек, као што се из свих списа његових види. И он, као и Тукидид, уноси у описивање историјских догађаја говоре и писма, а то с тога да боље нацрта поједине личности и прилике у држави. Он је први унео у римску историографију психолошки моменат, без којег се карактер појединих личности не може тачно оценити. У том цртању карактера и описивању прилика и јест главна снага Салустијева тако, да се с њим од Римљана не може нико поредити осим Тацита. Да би појединости, одвојене временом, могао склопити у целину, занемарује он више пута хронологију, па и историјску грађу.

4. *Салустијев језик.* Салустијев језик одступа много од класичног језика, особито од Цезарева и Цицеронова језика. Док Цезар и Цицерон избегавају сваку необичну реч, било стару било народну, Салустије намерно узима речи и изразе из списа ранијих писаца латинских, особито из дела старог М. Порција Катона и Л. Корнелија Сизене. Као народни човек узима он и изразе народног говора. Архаизми су у Салустија речи, у којима је вокал *o* место *u* (на пр. *volnus*), *o* место *e* (на пр. *vortere, divorsis*), *u* место *i* (на пр. *existumo*), *gerundivum* и *gerundium* на *-undus* и *-undi* место на *-endus* и *-endi* (на пр. *puniundus* etc), суперлатив на *-umus* (на пр. *maximus*), облици: *nequitur*, gen. 4. деклинације на *-i* (на пр. *senati, tumulti*) и на *-us* (на пр. *tumultus, senatus* etc.), acc. plur. masc. и fem. generis на *-is* у оних речи, које у gen. plur. имају *-ium*, dat и abl. *quibus* место *quibus* (Iug. 7, 7), каткад гради нове речи као *discordiosus* (Iugurth. b. 66, 2), *tumulosus* (Iug. 91, 3), а особито радо употребљава *infinitivus historicus*. У почетку реченице употребљава врло често *igitur*, само га не употребљава у почетку упитних реченица (v. b. Cat. 2, 9). Врло ретко има украса као *hac tempestate* место *hoc tempore* (b. Cat. 7, 1. Iug. 3, 1) или *paucis tempestatibus* (Iug. 96, 1) место *brevi tempore*. Од великог су утицаја на Салустијев стил били грчки писци, као Демостен, Платон и други, а нарочито његов узор Тукидид. Као у Тукидида, тако је и у њега описивање кратко и снажно. Отуда је то, да он

¹⁾ Sall. b. Cat. 4, 3. Igitur de Catiline coniuratione quam verissime potero paucis absolvam.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

често више каже, него што се обично чини и много се што шта мора између редова читати. У изразима употребљава врло радо *variatio*, то јест једнаке реченичне чланове казује неједнако. Због тога његов језик нема оног концинитета, који има класични језик, али читаоца осваја како облик тако и садржина.

5. *Салустијев значај*. Салустије је имао међу савременицима и доцнијим нараштајима много кудилаца због свог живота и због језика. Како се у језику угледао на Катона, то се говорило и о крађи. Квинтилијан (inst. orat. 8, 3, 29) наводи о тој крађи овај епиграм: *verba antiqui multum furate Catonis, Crispe*. Штовалаца је Салустијевих било ипак више. Тацит га (ann. 3, 30) назива „*florentissimus rerum Romanarum auctor*“, Гелије „*subtilissimum brevitatis artificem*“, Аугустин (de civitate dei 7, 3) „*vir disertissimus*“, Квинтилијан (int. orat. 10, 1, 32) вели за њ „*illa Sallustiana brevitatis, qua nihil apud aures vacuas atque eruditatis potest esse perfectius*“, ibid. 101. *nec opponere Thucydidi Sallustium verear*“, ibid. 102 „*illa immortalis Sallusti velocitas*“; Марцијал слави Салустија у једном епиграму (14, 191) „*hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum, Primus Romana Crispus in historia*“. Историјска дела Салустијева била су од великог утицаја на потоње римске историчаре, па и на Тацита. Салустије је и раније и доцније корисно употребљаван и за реторску наставу. Поједини га ретори и нису држали за историчара, већ за беседника. Један је ретор саставио и збирку говора и писама из свих Салустијевих дела, а од 4. се века после Христа служе његовим делима историчари, особито историчари средњих векова.

Јанко Лукић

МАТЕМАТИКА XIX-ог СТОЛЕЋА

од

КОСТЕ СТОЈАНОВИЋА

ПРОФЕСОРА

(СВРШЕТАК)

Диференцијалне једначине. Обичне диференцијалне једначине веза су између једне или више функција непознате форме једне непознате реда n и променљивих. За оваке је једначине од вредности Кошијева теорема, да за њих постоји општи интеграл. Сваки систем једначина диференцијалних првога реда, који се може решити по изводима непознате функције, има општи интеграл, решење, где је свака непозната функција изражена као функција независно променљиве и толико произвољних

констаната, колико има непознатих функција. То је смисао Кошијеве теореме и он се пружа и на једначине вишега реда, јер се ове своде на једначине првога реда, ако се изводи узму за непознате.

Ако је број констаната у интегралу мањи од броја непознатих функција онда се добивена решења називају сингуларним интегралима.

Раније су познати били интегрални извесних само типова и то најпростијих. Гледишта се на решавања једначина у прошлом веку јасно изменила; с једне стране што се број одређених типова повећао, увођењем нових функција, а с друге што се је пришло изучавању особина интеграла и функција из природе самих једначина.

Теорија је линеарних једначина понајкомплектнија. За случај кад су коефицијенти извода стални бројеви, онда су решења дата у облику функције e (основице природног логаритамског система) и тај је случај потпуно решен. Решени су случајеви: 1) кад су коефицијенти нарочитог облика — Лежандровог типа; 2) кад су коефицијенти двојубо периодичне функције (Шварц); 3) кад су коефицијенти алгебарски полиноми (Халфен); 4) кад су полиноми Фуксове функције (Поенкаре). У последњем се случају, линеарне једначине ма кога реда своде увек на други ред, јер се инверзијом интеграла тих једначина другог реда и долази до Фуксових функција.

Нађено је да се из природе коефицијената диференцијалне једначине могу читати сингуларне тачке интеграла и наћи облик реда, у који се интеграл може развити. Ово је важно откриће јер се тим методом, и кад је немогуће тачно наћи интеграл, (решити квадратуром) могу знати његове најважније особине.

Са линеарних диференцијалних једначина прелазим на једначине првога реда, ма кога степена првога извода.

Важан је метод за горње једначине Брио-Букеа испитивања аналитичке природе интеграла и сингуларитета. Споменим да је овде примењен метод одредбе реда у који се интеграл може развити. Фуке је тражио услове да су критичке тачке интеграла независне од интегралних констаната. Поенкаре је показао за једначине које задовољавају Фуксове услове, да се интеграле или помоћу алгебарских функција или се своде алгебарским трансформацијама на једначине облика Рикатијева и интеграле са квадратуром. Под интегрални знак, у последњем случају, решења једначине ће улазе нове функције сем оних које се јављају у коефицијентима једначина. Пенлеве је проширио метод Фуке-Поенкаре узев покретне критичке тачке са ограничењем да интеграл добија коначни број вредности око тих тачака. Пенлеве је нашао да интеграл општи не може имати покретних есенцијалних или трансцендентних критичких тачака.

За једначине ма кога реда и степена важна је теорема Пенлевеа да општи интегрални њихови могу имати покретних есенцијалних и транс-

цендентних критичких тачака, под нарочитим условом, које је он прецизирао.

Од вредности је за ову врсту једначина Пикаров метод узастопних ароксимација, који може наћи увек примене ради приближне одредбе интеграла.

Поред горњих важних теорема долази безброј радова, који се одnose на разне трансформације обичних диференцијалних једначина и проучавање специјалних типова и теорема за специјалне случајеве.

На горње се једначине свODE обичне симултане једначине за које онде све споменуте теореме вреде.

Тоталне диференцијалне једначине су веза између функција, њихових тоталних извода и непознатих. Ове једначине имају интеграл под извесним само условима. За њих је од вредности теорема Пфафова (1814) о свођењу броја променљивих на број, који је за јединицу мањи. Јакоби је пошао од Пфафове теореме и нашао њене примене код парцијалних једначина.

Парцијалне диференцијалне једначине су однос између функција непознатих и извода функција по непознатим. Изводи могу бити ма кога реда. У науци су од највећег значаја по примени парцијалне једначине, по на жалост и ма да се о њима доста зна ипак њихова партија ни из далека није свршена, нити ће се скоро свршити.

Коши и Ковалеvsка су показали egзистенцију интеграла парцијалних једначина под извесним условима. Кад се један систем једначина парцијалних да решити по изводима једне променљиве t , овај систем има једно решење или општи интеграл, где се непознате функције свODE на арбитрарну за $t = 0$.

Једначине су првога реда, са једном функцијом свршене. Раније методе Лагранжа, Кошиа, Јакобиа и Мајера обухваћене су методом Софуса Ли-а. Овај последњи са гледишта додирних трансформација, дајући смисао интегралима геометријски, полазећи аналогijом од геометрије n димензионалне, нашао је опште методе.

Теорија парцијалних једначина вишега реда са више непознатих има да се обради. Знају се интегрални линеарних једначина односно непознате функције и њених извода, кад су њихови коефицијенти стални. Решења су ова дата у облику редова или одређеним интегралима.

Лаплас и Ампер су дали методе за парцијалне једначине другогa реда једне функције са две непознате у специјалним случајевима.

Општи случајеви ни дирнути нису јер нисмо у стању експлицитно наћи начин зависности симултаних количина од променљивих

Кад имамо две или више парцијалних једначина са једном непознатом функцијом (симултане парцијалне једначине), обично су оне независне (incompatible) и за решење је њихово нужан извесан број услова.

Сем побројаних облика диференцијалних једначина има још: једначина коначних диференција, разних диференција и функционалних. Прве су односи између функција једне или више променљивих, тих променљивих и њихових диференција. Друге су веза између непознатих функција, њихових извода и диференција њихових. Треће су веза између непознатих функција. За последње нема никаквих општих правила. Прве се и друге могу само у специјалним случајевима решити, кад су линеарне и коефицијената константних и решења су им дата или одређеним интегралима или у облику редова.

Нова геометрија (Не-Евклидова). Геометрија је наука особина простирања и изучавање облика и величине материјалних предмета (Даламбер). Полазне су тачке извесне аксиоме које се не доказују због своје очевидности. Такви су јој постулати: о једнакости количина, које су једнаке трећој из које излазе пропозиције: једнакост свих правих углова, постулат паралелних, коенциденција правих, кад имају две тачке заједничке и т. д.

У прошлости се веку почело сумњати у истинитост постулата, нарочито пак у став о паралелним линијама. Тражио се доказ за збир углова у троуглу независно од става о паралелним линијама (Лежандер, Гаус, Швајкерт). Кад се директни доказ није могао наћи онда се изменила дефиниција правих и усвојило да се из једне тачке ван праве линије могу повући две праве, које се са правом секу у бесконачности. На овај начин има бесконачно много правих паралелних из извесне тачке према датој правој, и све те праве леже у нарочитом углу званом угао паралелизма (Лобочевски, Бољај). Овај је угао паралелизма зависан од одстојања тачке од праве и ако се то одстојање означи са a , онда је угао паралелизма означен са u дат једначином:

$$e^{a/k} - e^{-a/k} = 2 \coty u$$

За сваку вредност k има се онда геометрија нарочите природе; за $k = \infty$ добија се обична Евклидова геометрија. Нова је геометрија названа пангеометрија, имаженерна, не-Евклидова, апсолутна. Могућношћу да се постулати геометријски мењају геометрија постаје емпиричка (индуктивна) наука.

Са стварањем нове геометрије у вези је измена дефиниције праве. То више није линија истог правца између две тачке, већ најкраће одстојање између две тачке, на ма каквој површини (геодешки влак). За дефиницију праве се уносе кинематички појмови. Кад се две тачке каквога тела утврде, па се тело помера да заузме све могуће просторе сходно свом положају, онда је место свих тачака овога тела, које се не креће права линија.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Риман уводи n — координата за једну тачку и налази да је дужина линијска $ds = \frac{\sqrt{\sum dx^2}}{1 + \alpha/4 \sum x^2}$ где се $\sum$ има узети од 1 до n за dx и x .

Ова многостручност ствара n — димензионалну геометрију из које се долази на обичну Евклидову, за случај $\alpha = 0$. (α је константа многостручности). Кад је α негативно имамо не-Евклидову, α позитивно Риманову геометрију. Ова последња везује постулат о паралелним линијама не за раван већ за сверичку површину и онда излази да на таквим површинама и нема паралелних линија.

Белтрами је унео полупречник кривина и помоћу њих изнео однос између три врсте геометрија. За Евклидову геометрију површина је полупречника кривине нула, за Риманову сталне позитивне кривине а за не-Евклидову је сталне негативне кривине (псевдо-сфера).

Клајн и Софус-Ли су разне геометрије свезали са теоријом форама (група) и нашли које трансформационе групе којој геометрији одговарају. Изнели су везу између појединих група и прелазе с једне на другу геометрију.

Разним овим гледиштима геометрија је добила у општости својих истина. Од једне само гране њене, каква је била Евклидова, начињено је безброј, али је у исто време изнета и веза између свих делова и показано које су од којих општије и како се специјално из њих изводе.

Примена је ових нових геометрија знатна по свима гранама математичких наука. Чињени су огледи са утврђивањем вредности механичких принципа за разноврсне геометријске системе и објашњена одступања где их је било. Смисао је n — димензионалне геометрије аналогijом протумачен из начина како би се и биће, које би појам имало само о димензионалним фигурама, могло попети до појмова о тродимензионалним облицима (Хелмхолц).

Општа аритметика (теорија бројева). Ова је грана науке највише обрађивана у прошлости веку. Конструкција целих бројева рачунским операцијама: сабирањем, одузимањем и множењем налази се у VII и IX књизи Евклида и придодата је као метод геометрији. Познате су неке теореме и раније биле али без икаква доказа и органске целине. Најдаље је отишао у старо доба Диофант (III век по Хр.) проблемима неодређених једначина и теоријом полигоналних бројева, што је једино дело било за цео средњи век и са геометријом и астрономијом чинило квадривијум схоластички. Још спомена заслужују дела Леонарда из Пизе и Истифела о аритметици, која се не удаљују од Диофанта, али су представници ове науке тога времена (XIII век). После ренесанса (XVII век) појављују се величине значајне у нашој науци: Ферма, Валис и Њутн и откривају многе важне теореме од којих су већим делом без доказа икаквих. На ове ћемо теореме доцније доћи. У XVIII-ом и XIX-ом веку

падају прави почeci теорије бројева као науке и једне од најважнијих грана математичких.

Теорија се бројева развила из проблема неодређених једначина. Наћи целе и позитивне корене тих једначина био је главни повод стварања нове науке. Од овога је става пошао Ферма а и Ајлер (1773). До Ајлера се све сводило на специјалне случајеве, а он је решењем два проблема: о потенцијама бројева односно остатака, што се при њиховој деоби датим бројем јављају; и о бројевима, који се дају представити сумом два броја, од којих је један квадрат а други производ из једног квадрата и датог каквога броја, отворио нове гране науке. Из првога се проблема развила доцније теорија индекса, биномних конгруенаца у опште а специјално квадратичних остатака; други је пак проблем повод теорије квадратичних форма. У Ајлерове се радове значајно помиње истраживање општих услова о томе да је један број прост, које још није потпуно решено, јер су све методе и сувише заметне и дуге. Са коначних је форма Ајлер прешао на бесконачне редове и показао како се преко њих може доћи до теорема теорије бројева.

Лагранж је дао општије методе од Ајлерових. Он је потврдио став Ајлеров о горњој граници броја решења биномних конгруенаца и нашао да вреди иста граница за произвољне полиноме; нашао је методе за број решења биномних конгруенаца; став о егзистенцији примитивних корена свих простих бројева; општу теорију квадратичних форма, коју је Ајлер знао за специјалне случајеве. Последњу, понајзначајнију теорему у теорији бројева, применио је Лагранж на одредбу делитеља датих бројева.

То је било стање опште или трансцендентне (Чебишев) аритметике у XVIII века до појаве Лежандра и Гауса, који радовима својим чине везу између прошлога и XVIII-ог века.

Лежандар је открио закон реципроцитета два проста броја из теорије квадратичких остатака и доказао исти став полазећи од једначине $ax^2 + by^2 = cz^2$. Применио је нађени став на квадратичне форме другог степена и одредбу целих квадратичних форма. По Лежандру је улаз у теорију бројева после изучавања неодређених једначина другог степена. У делу своме (*théorie des nombres*) Лежандар је изнео потпуно теорију конгруенције, квадратичних остатака и квадратичних форма.

Гаус (*Disquisitiones arithmeticae*) је пошао од става конгруенције при извођењу закона реципроцитета. Он је напустио метод Лежандров и ранијих математичара, и омогућио изучавање неодређених једначина другог степена преко теорије конгруенаца. Његова је данашња и симболизација у главном сва у теорији бројева.

Гаус је увођењем комплексних бројева $x_0 = x + iy$ проширио постанак целих и рационалних бројева. У обичној се теорији бројева радило са целим позитивним и негативним бројевима $0, \pm 1, \pm 2, \pm 3...$

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

који постају рачунским радњама: сабирањем, одузимањем и дељењем. Овим су бројевима додати бројеви, који се јављају деобом и називају се рационалним. За разлику од ових бројева, који дају бројно тело (Дирешле) првога реда уводи Гаус бројеве који су облика комплексних количина. Рачунске радње су и код ових бројева исте и називају се добивена бројна тела другог реда или квадратна тела.

Са појмом се броја отишло и даље. Алгебарски је број свака количина α , која је корен једначине: $\alpha^r + a_1 \alpha^{r-1} + a_2 \alpha^{r-2} + \dots + a_r = 0$. Овде је r коначно а $a_1, a_2, \dots, a_r$ су рационални бројеви. Цео је алгебарски број или цео број кад су $a_1, a_2, \dots, a_r$ цели рационални бројеви иначе су бројеви разломљени.

Класификација је бројева још на апсолутне и релативно просте бројеве. У прве спадају они, који су само јединицом и самим собом дељиви а у друге два броја A и B , који нису ни са собом ни са трећим дељиви.

Као што рекосмо задатак је теорије бројева решење неодређених једначина у целим бројевима. Те једначине могу имати више непознатих и бити разних степена и најзначајније су оне у којих је бар једна непозната првога степена. Једначине последњег облика чине проблеме најосновнијег и важнијег дела ове партије, који је познат под именом конгруенције.

Општи је проблем конгруенције испитати оне неодређене једначине, које се дају свести на облик $F(xyz\dots) = Au + B$. A и B су одређени бројеви, F је позната функција. Горњој се једначини даје и овај облик $\frac{F(xyz) - B}{A} = u$ и значи наћи вредност за $x, y, z, \dots$ да је разлика $F(xyz) - B$ увек дељива са A . Смисао се овог задатка по Гаусу изражава и оваком формулом $F(xyz) \equiv B \pmod{A}$.

Конгруенцијом се првога степена облика $ax - b \equiv 0 \pmod{p}$ може лако доћи до теореме Фермат-ове $a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$ где је a недељиво са p , а p је прост број. Конгруенцијом се вишега степена налазе границе броја решења и општи услови да решења постоје. У овом се делу долази до чувене Вилзонове, важне теореме: $(-1)^{p-1} 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot (p-1) \cdot + 1 \equiv 0 \pmod{p}$.

Са конгруенцама другог степена лако се долази до споменутога закона реципроцитета. Ако је дата конгруенца $ax^2 + bx + c \equiv 0 \pmod{p}$ услов је да се сведе на конгруенцу првога степена или да је $p = 2$ или a дељиво са p .

Конгруенца $z^2 \equiv q \pmod{p}$ а ако $q \not\equiv 0 \pmod{p}$ ($\not\equiv$ значи не постоји конгруенца) или нема решења или има два. Два решења има ако постоји: $q^{\frac{p-1}{2}} \equiv 1 \pmod{p}$ иначе не и q се зове квадратични остатак од p .

Последњи се услов означава са $\left(\frac{q}{p}\right) = 1$ (Лежандар, Гаус). Кад се ово означење употреби онда је закон реципроцитета исказан односом:

$$\left(\frac{\nu}{s}\right) = \left(\frac{s}{\nu}\right) (-1)^{\frac{\nu-1}{2} \cdot \frac{s-1}{2}}$$

где су ν и s непарни разни бројеви прости. Фактори облика $\left(\frac{q}{p}\right)$, којима смо се послужили за изражавање закона реципроцитета простих бројева важних су особина и чине важан део наше науке.

Специјалне су конгруенције $x^m - 1 \equiv 0 \pmod{p}$ познате под именом биномних и конгруенције $a^x \equiv A \pmod{p}$ за чије се решење полази од простијих, облика $a^x \equiv 1 \pmod{p}$. Из последњих се, тражењем вредности за x , које задовољавају споменуте конгруенције долази до теорије индекса.

Проучавање су многе конгруенције другога степена са две непознате облика: $x^2 + Ay^2 + B \equiv 0 \pmod{p}$, од којих су најпростије две $x^2 + y^2 + 1 \equiv 0 \pmod{p}$, за које постоји једно решење кад је p прост број. Из квадратичних форма $x^2 \pm Ay^2 \equiv 0 \pmod{M}$ долази се до израза $au^2 + zbuv + cv^2$, где су a b c дати бројеви a и u и v променљиви. Овим се изразима дају изразити бројеви изузимајући за u и v разне вредности. Посматрањем детерминанте $D = b^2 - ac$ горње квадратичне форме, и форма сличног облика, нарочито званих идентичних (које заменом u и v zgodним вредностима дају исте бројеве као и горња) долази се до важних ставова и термина, нарочито пак одредбе услова трансформације једне форме у другу.

Најважнија је употреба конгруенције на разлагање бројева у просте чиниоце. Број је познатих простих бројева одређен извесним условима и дат нарочитим изразима. Највећи је познат прост број био одређен раније по Ајлеру $2^{31} - 1 = 2147483647$ и вредио до половине прошлога века (1849) доцније су и други нађени. Методима општим за одредбу простих бројева конструишу се нарочите таблице, којима се служило, јер су ови методи сувише дуги и непрактични.

Примена је теорије бројева велика. Њене теореме нам служе као услови збирљивости неких аритметичких редова (Диршиле), као што се и из редова може до теорема из теорије бројева доћи. Тако, свака аритметичка прогресија $kx + m$, где је m први члан а разлика k садржи неколико простих позитивних бројева q , ако су k и m релативни прости бројеви. Ова грана математике даје нам простије методе за решавање неодређених једначина; начине за разлагање бројева и т. д.

Са теоријом бројева, коју сам у главнијим само тачкама додирнуо, завршујем преглед појединих грана математичких наука XIX-ог века и надам се да ће се читалац из ових принципијелних излагања моћи упознати са предметом наше науке и методима њеним прошлога века. Уви-

WWW.UNIB.GR

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

деће се прелази са једне на другу грану, њихова веза и главна садржина прогреса, која га одликује од пређашњих векова, где математика још није била издвојена у строго засебну дисциплину.

При изради сам се овога дела служио многим писцима, а главни ми је и повод и основ изради био чланак г. Умберта о математичким наукама прошлога столећа, у делу *Un siècle, mouvement du mond de 1800—1900*. Расправа ми је споменута била полазна с тога, што се иста не односи на све гране, које сам ја у својој расправи додирнуо.

ПРИНОВЕ ЗА ФЛОРУ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

од

ЖИВ Ј. ЈУРИШИЋА

(СВРШЕТАК)

ПЛЕМЕ: *Orobanchæ* Juss.

к 357 роду: *Orobanche* L.

53. *O. Pančićii* Beck (G. Beck: Monographie der Gatt. *Orobanche* p. 223. Tab. 4 сл. 68; Fl. Südbosn. p. 148 t. 7.) — Основом задебљало стабло усправљено. Лишће љуспасто, жућкасто морасто ређе црвенкасто, обрасло загаситим црвеним длакама завршеним жућкастом жлездом; доње љуспе црепасте, горње размакнуте. Многоцветни клас дугуљаст, обично збивен, ређе рехав. Цветови усправљени седе и на ниже су накривљени. Ланцетасти приперци од дужине цветова, густо обрасли жлезданим длакама. Чашичини листићи спред примакнути, ређе срасли, јајасто ланцетасти, двозуби ретко цели, зупци вишенервни, љубичасти и у пола краћи од крунице. Круница цестава (18—26 м.м. дуга) од половине на више нешто надута, обично жућкасто беличаста, ређе у гротлу црвенкаста а споља обрасла жлезданим, загасито црвеним длакама; горња усна крња, жлебовита, при врху ситно рецкаста, доња тродела, средњи режањ већи од бочних. Прашнице (2—2,5 м. м.) скоро при дну круничине цеви нарасли, прашни кончићи при основи длакави, испод прашница оретко жлездано длакави; прашнице кад се осуше поцрне. Стубић жлездано длакав, жиг жут, скоро дводел. Цвета у јулу и августу. Расте на Ртњу и Звезди као паразит на корену *Scabiosa* и *Ligustrum*.

Ова водњача расте и у Босни.

ПЛЕМЕ: *Rhinanthaceæ* DC.

к 360 роду: *Melampyrum* L.

54. *M. angustissimum* Beck. (Verh. Zool. Bot. Geselsch. 1882 p. 187; Tab. 14 сл. 6). — Јако разгранато стабло усправљено, обрасло длакама

на ниже окренутим. Лишће наспрамно, линеарно, с обе стране дуго зашиљасто, хоризонтално, око средине стабла највеће, на више све мање. Приперци у доњем делу нешто проширени, неједнако и слабо зупчасти, у кратку дршчицу сужени; вршни плаветникасти, дуго зашиљести, много дужи од ширине, при основи слабо зупчасти и длакави. По један цвет на краткој, оретко длакавој петељци у пазуху лишћа. Чашица јајаста, угловита, оретко длакава, подељена у четири ланцетасти врхом осата зупца, дужа ($1\frac{1}{2}$ пута) од чашичине цеви. Круница усправљена, доња усна тродела са полу-елипастим режњима; горња усна слабо сведена, закружена, ободом длакава. Чаура краћа од чашичних зубаца. Једногодишња биљка цвета у јулу. Расте по шумама и шумарцима између Лебана и Пусте Реке, у топличком округу.

Наша се биљка разликује од типске врсте тиме: што је разгранатија, малоцветнија и већа, ужег лишћа и приперака.

Расте и у Доњој Аустрији.

55. *M. saxosum* Bmg. (Rchb. Icon. Fl. Germ. et. Н. 20, У 113, сл. 1). — Стабло длакаво, доле обличасто, између чланака четвртасто. Лишће наспрамно, линеарно ланцетасто, при основи шире и у кратку дршку сужено. Залисци љуспасти. Цветови беличасто жућкасти ситни, у пазуху лишћа двореди, на једну страну окренути. Чашица глатка са зупцима усправљеним, после раширеним, круничиној цеви једнаким или дужим. Горња круничина усна беличаста, крајком посувраћена, густо маљава; доња тродела, жућкаста са три пурпурне пруге. Чаура равна чашичним зупцима. Једногодишња биљка, цвета у августу. Расте по омари на Голији у ужичком округу.

Доста личи на *M. silvatica* L. од кога се разликује мањим растом, приперцима и круницом.

Расте у Буковини, Угарској и Ердељу.

к 362 роду: *Euphrasia* L.

56. *E. minima* Jaquin (Rchb. Icon Fl. Germ. et Helv. vol. 20 Tab. 111, сл. 8). — Ситна, 6—10 см. висока биљка. Стабло усправљено, у доњем делу слабо гранато, гранчице ситне, првенкасто мрке, од сковрчених а беличастих длака кудраве. Лишће затубасто, ободом ситно чекињаво; доње објајасто са по једним зупцем с обе стране, горње објајасто или јајасто, с обе стране са по 2—4 зупца. Јајаста приперци усправљени, ободом зупчасти. Ситни а жути цветови на врло кратким петељкама у збивен клас сложени. Чашичини зупци зашиљести, глатки или само у доњем делу ређе свуд чекињави. Круница сићушна (5—6 мм. дуга), горња усна кратко дво-дела, доња тро-дела са крњим режњима; горња усна плаветна или ружаста, доња жута, те и цела купца, овлаш гледана, изгледа жута. Чаура објајаста, ободом трепљава, зрела од дужине

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

чашице или је надмаша. Једногодишња биљчица, цвета од јула до септембра. Расте између боровнице по подалнијским травњацима на северној страни Стрепера, у врањском округу.

Од осталих врста овога рода лако се разликује жутом круницом. Биљка високих планина расте на Пиринејама, Алпима и Карпатима.

ПЛЕМЕ: **Labiatae** Juss.

к 380 роду: **Lamium** L.

57. *L. Bithynicum* Benth. (Boiss. Fl. Or. IV, p. 756).. — Дуговечна, глатка биљка. Стабла устајућа, проста или граната. Лишће троугласто јајасто, при основи срцасто, ободом дубоко ровашено, доње на дугим дршкама, подцветно на дршкама кратким дуже од чашице. Пршљени приближени 6 до 4 цветни. Чашица глатка или зеленкастим маљама обрасла са зупцима од основе троугласто ланцетастим, зашиљастим зупци два пут краћи од цеви. Круница ружаста са правом цеви два пут дужом од чашице, гротло раширено, горња усна цела, по површини дугим чекињама обрасла, бочни режњи кратки. Цвета у јуну, а пренета у Ботаничку Башту цвета у априлу. Расте на Облику и Плачковици у врањском округу.

Распростире се по Банату, Бугарској и Битинији.

58. *L. molle* Boiss. et Orph. (Fl. Or. t. IV, p. 756). — Дуговечна и маљава биљка. Подебела, усправљена стабла обрасла кратким полеглим длакама, у доњем делу су без лишћа. Лишће срцасто, јајасто, од кратких маља сиво зелено, наборано, ровашено, подцветно на дршкама дужим од чашице. Пршљени много-цветни, приближени и густо чекињави. Чашичине зупци пошироки, троугласто ланцетастим, завршкастим, од чашичине цеви 2 до 3 пута краћи. Круница ружаста са цеви изнутра нагом, правом, од чашице дупло дужом а од основе је постепено раширена; горња усна куса, чекињава, бочни режњеви кратки.

До 30 см. висока биљка сродна са *L. Garganicum* L. од које се разликује маљавим и набраним лишћем, маљавом чашицом и зупцима ширим и краћим.

Цвета у августу. Расте на Мркоњу у топличком округу.

Распростире се по Македонији и Бугарској.

к 383 роду: **Stachys** L.

59. *St. cassia* Boiss. (Boissier Ed.: Fl. Orient. vol. IV, p. 721). — Стабло повисоко од простих ретко гранатих длака руњаво. Лишће нешто наборано, озго зелено а оздо од ситних и полеглих длака беличасто, доње дугуљасто на дуге дршке насађено при дну кусо срцасто, горње дугуљасто јајасто на кратким дршкама а подцветно је дугуљасто лан-

петасто и дуже од доњих пршљенова. Цветови у многоцветним пршљенима, доњи рехави а остали збијени. Приперци линеарно завршкасти скоро краћи од чашице. Чашица од вунастих длака рутава, беличаста, чашичини зупци пошироки, зашиљасте и бацком завршени, од чашичине цеви краћи или њој једнаки. Круница црвенкаста, горња усна длакава и цела, гротло круничине цеви затворено. — Дуговечна биљка цвета у јулу. Расте по парлосима и ливадама око Ниша и Прокупља.

Личи на *St. germanica* L. од које се разликује одећом, обликом лишћа, горњим пршљенима збијеним, дужим чашичиним зупцима.

Распростире се по Маћедонији и Сирији.

ПЛЕМЕ: **Primulaceae** Vent.

399/, род: **Centunculus** L.

Чашица 4—5 дела дужа од крунице. Круница 4—5 дела, основном у кратку цев срасла. Прашника четири. Тучак са главичастим жигом. Плод једно-ока, многосемена чаура која попреко пуца поклопцем.

60. *C. minimus* L. (Rehb. Icon. Fl. Germ. et Helv. vol. XVII, Tab. 41, сл. 4). — Глатка, врло ситна (1,5—6 см.) биљка са усправљеним и гранатим стаблом. Лишће јајасто, завршкасто, седи на стаблу или је на врло кратке дршке насађено, доње наспрамно, горње посебно. Врло ситни цветови усамљени, скоро седе у пазуху лишћа. Чашичини режљеви линеарни дужи од крунице. Круница бела или црвенкаста, само се око подне отвара. Чаура лоптаста, ртаста, краћа од чашице. Семенке ситне, црне, троугласте и ситно тачкасте. Једногодишња биљка, цвета у јуну и јулу. Расте по влажним јаругама у подгорју Цера, више манастира Чокешине, где расте и друга у нас ретка биљка *Androsacmum officinale*¹⁾ L.

Распростире се по средњој, јужној и југо-источној Европи до јужне Русије.

3 РЕД *Apetalae*

ПЛЕМЕ: **Polygoneae** Juss.

к 417 РОДУ: **Polygonum** L.

61. *P. pulchellum* Loiss. (Ed. Boissier: Fl. Orient. vol. IV, p. 1035) — Корен жиличаст. Стабло усправљено од основе гранато, гране разведене, дуги чланци у цветоносном делу безлисни. Лишће на кратким дршкама дугуљасто ланцетасто, при основи постепено сужено, нерви се виде с обе стране, подцветно на ситне приперке сведено. Рукавић основном мрк са 4—6 нерава, ланцетаст, дводел или искошен, на врху прозрачан,

¹⁾ Жив. Ј. Јуришић: Нова биљка за флору краљев. Србије „Наставник“ 1890 стр. 668.

много краћи од чланака. Доста крупни, беличасто црвенкасти цветови усамљени или по два у пазуху приперака, у дуг безлисни грозд сложени. Перигони режњи дужи од цеви, с наличја са слабо испалим нервом. Ахеније вране, тамно шагринасте, дуж издубљене и слабо се љаште. Једногодишња биљка, цвета у јулу и августу. Расте по песковитим местима око Биљешке Баре, у топличком округу.

Сродна биљка са *P. arenarium* W. K.

Налази се још у Јужној Француској, Италији и Мађедонији.

ПЛЕМЕ: **Euphorbiaceae** Juss.

к 423 роду: **Euphorbia** L.

62. *E. graeca* var. *Dalmatica* Vis. — Глатко стабло сниско, модро зеленкасто, од основе обично гранато ређе просто, усправљено. Лишће доње оперцасто клинасто, остало дугуљасто врхом крње, потцветно троугласто делтоидно, зашиљасто. Цветни штит од 3—5 рачвастих или троделних кракова сложен. Омотачеве жлезде жућкасте са чекињастим рошчићима. Стубић изнад половине дводел: Јајаста чаура глатка, по боковима квржичава. Семенке беличасто жућкасте, непотпуно јајасте, мрежасто јамичаве. Једногодишња биљка, цвета у јуну и јулу. Расте по камењарима више Сићева (1888. г.) код Ниша и на Сарлаку код Пирота.

Ова млечика, из групе *Esulae* Boiss., личи доста на *E. falcata* L. од које се разликује нижим растом, лишћем нарочито подцветним и семенкама.

Налази се и у Угарској, Румунији, Херцеговини и Тракији.

63. *E. Aleppica* L. (Rechb. Icon. Fl. Germ. et Helv. vol. V, сл. 4781). — Стабло дупке усправљено, подебело, брадавичаво, горе набојито лиснато, доле наго, само при врху разгранато. Лишће цело, ртасто, седи на стаблу, доње линеарно зашиљасто, горње линеарно, испод штита ланцетасто, подцветно јајасто ромбично и осато. Штит од пет дводелих а разведених кракова сложен. Цветни омотач чигрasto звонаст, у гротлу длакав, режњеви ситни, дугуљаст и искошени; жлезде полумесечасте, попречно пошироке. Чаура слабо сљоштена са три браздице дубоко изривена, с бокова кобилчаста. Семенке беле, јајасто четвртасте, брадавичаве. Једногодишња биљка, цвета у јуну. Расте по зиратној земљи и виноградима испод Врање (1887 г.).

По изложеним белегама лако се разликује од свију млеча што код нас расту.

Распростире се од јужне Италије кроз Далмацију, Мађедонију и Грчку, а има је и на Криту и Родосу.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПЛЕМЕ: **Urticaceae** Juss.к 430 роду: **Ulmus** L.

64. *U. montana* Smith. (Rehb. Icon. Fl. Germ. et Helv. vol. XII, Tab. 666. сл. 1332). — Високо дрво са разведеним гранама, гранчице длакаве, неправилно наизменичне. Лишће велико, 12—17 см. дуго а 7—12 см. широко, тамно зелено, озго јако оштрикаво, оздо по нервима длакаво, јајасто или дугуљасто објајасто, врло нагло и дуго заоштрљено, основном неједнако, ободом двојно зупчато, већи зупци пошироки сви на више повијени. Цветови рани, на кратким петељкама око средине коленастим, дуж грана у округластим праменима. Перигонови режњи трепљави, прашника 5—6. Плод јајаст или кружан (већи од брестовог плода). Семенке испод половине и даље од уреза самаре стављене. Цвета у марту и априлу. Расте на Златибору поред потока од Чајетине ићи Градини.

Ова врста расте у целој Европи.

II КЛАСА **MONOCOTYLEDONEAE**ПЛЕМЕ: **Potamea** Juss.к 451 роду: **Potamogeton** L.

65. *P. densus* L. (Rehb. Icon. Fl. Germ. et Helv. vol. VII, сл. 23). Стабло обличато, рачвасто гранато. Све лишће истоветног облика, у води потопљено, наспрамно, мрежасто-провидно, седи на стаблу и обухвата га, елипсасто ланцетасто или ланцетасто линеарно, често од стабла у поље повијено. Залисци са две ушке. Цветови (2—6) ситни у јајаст клас сложени; кратко а витко вретено развија се у пазуху грана а по цветању се кукасто савије и острмоглави. Плод објајаст, спљоштен, с леђа пошире кобиличаст, завршен кратким и савијеним кљуном. Дуговечна биљка цвета од јула до септембра. Расте по води стајајници у Макишу, код Београда, и по Битви у Мачви.

Ово таласиње распрострањено је по средњој и јужној Европи.

ПЛЕМЕ: **Orchideae** Juss.469/1 род: **Corallorhiza** Hal.

Перигонови режњи средином разведени врхом сведени, спољашњи линеарно дугуљаст, унутрашњи једнаки и слични спољашњим. Усна раширена тро-дела, бочни режњи врло мали са два жуља при основи, оструга врло кратка и кесичаста. Тучак усправљен полуобличаст. Прашнице двооке без наставка, опадљиве, полинарије дводеле, режњи прелазе један преко другог.

66. *C. innata* R. Br. (Rehb. Icon. Fl. Germ. et Helv. vol. 13—14, Tab. 138). — Ризом хоризонталан и кораласто разгранат. Стабло обли-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

често, 10—20 см. високо, доле гранато, горе просто, жућкасто. Место лишћа већином три нешто трбушава рукавца, ретко зеленкасте лиске развијене. Приперци љуспасти краћи од петељака. Цветови ситни, зеленкасто жућкасти, на врху стабла у рехав клас сложени и на ниже оборени. Перигонове кришке ланцетасте, шиљасте, доње на ниже посувраћене. Усна без оструге, дугуљасто јајаста, затубаста, са обадве стране има по један туп зубац а уздуж по средини два жуља, бела, у гротлу упрскана црвеним тачкама, на ниже управљена. Плодник вретенаст много дужи од петељке. Ситна а дуговечна, жућкасто зелена или загасита биљка, цвета у мају и јуну. Расте по мочарним местима у шумској ладовини на Острозубу, где ју је први пут, а између зеленичета, нашао д-р Ј. Панчић 1886. г.

Ова ситна орхидеа размештена је скоро по целој Европи.

к 464 роду: *Platanthera* Rich.

67. *Pl. chorantha* Cust. (Rshb. Icon. Fl. Germ. et Helv. vol. 13—14 Tab. 430. сл. 78, под именом *Pl. montana* Rchb.). — Туберидије дугуљасто вретенасте, на ниже дуго сужене. Стабло лиснато и усправљено. Приземна два листа на усмине сведена, средње лишће објајасто дугуљасто, затубасто, горње ситно у облику приперака и ланцетасто. Цветови у многоцветном класу подбочени дугуљасто ланцетастим а завршкастим приперцима, који су са плодником једнаки. Беличасто зеленкасти цветови без мириса, горњи перигонов листић јајаст са два доња облучасто сведени, спољна два јајасто ланцетаста и разведена; усна цела ланцетасто затубаста, оструга цеваста на врху сопаста, од плодника два пут дужа. Прашничина окца при дну раскречена и разведена. Жиг уско руничаст. Чаура уврнута озго сведена. Дуговечна биљка цвета у мају и јуну. Расте по шумама на брду више Ришња код Београда, на Габровачком брду и по Селичевици (д-р С. Петровић) и код села Богошевца у округу врањском (Б. Ничић).

Као и претходна простира се скоро по свој Европи.

ПЛЕМЕ: *Liliaceae* DC.

к 496 роду: *Allium* L.

68. *A. margaritaceum* Sibth. et Sm. (Rchb. Ic. Fl. G. et H. vol. X, Tab. 491 сл. 1077). — Три до четири десиметра висока биљка. Једноставно чено јајасто, спољне љуспе смеђе, од половине у упоредна влакна искошене. Стабло (бик) до половине лисним рукавцима увијено. Лишће врвчasto, полу-цевасто, озго жљебовито. Ситни цветови у многоцветан, лоптасто јајаст а густ штит сложени, подбочен двама јајастим тулузима краћим од штита, у коме нема ченака. Цветови на петељкама 2—3 и више пута дужим од перигона. Перигонове листићи дугуљасто јајаст,

завршкасти, бели, по средини уздуж кобилчасти, глатки и црвенкасти. Прашници глатки, тровршки, ван цвета пружени, средњи вршак носи прашницу и он је од бочних много краћи. Чаура је од дужине перигонових листића. Дуговечна биљка, цвета у јулу и августу (1885 г.). Расте на Петровој Гори не далеко од Лебана, на Мркоњу и по виноградима прокупљанским, у топличком округу.

Овај лук, из групе *Porra*, расте у средњој Шпанији, јужној Италији, Сицилији, Далмацији, Црној Гори, Македонији, Грчкој и јужној Русији.

к 488 роду: *Fritillaria* L.

69. *F. graeca* Boiss. et Spr. (Ed. Boissier: Fl. orient. vol. V, стр. 181). — Стабло на врху са једним ређе два цвета, а по средини са 3—5 ређе 8 рехаво поређаних листова. Доње лишће дугуљасто или дугуљасто ланцетасто и завршкасто, средње је уже а горње линеарно, врхом зашиљасто. Кратко звонасти цветови дуљаво накривљени. Перигонове листићи јајасте или дугуљасто елипсасте, изнутра жућкасти, споља прљаво црвенкасти и уз дуж са поширом жуто зеленкастом пругом. При основи перигонових листића ситни медници, који се често с поља у облику грбице помаљају. Прашни кончићи глатки, дужи од дугуљастих прашница. Стубић не мали до половине расцепљен у три жига. Чаура јајаста, затубаста, при основи нагло сужена. Дуговечна модро зеленкаста биљка 20—30 см. висока, цвета у априлу. Расте око Врање (1886. г.); око Собине и села Преображења у врањском округу (Б. Ничић).

Налази се још и у Старој Србији, Македонији и Тесалији.

ПЛЕМЕ: *Juncaceae* Bartl.

к 501 роду: *Juncus* L.

70. *J. filiformis* L. (Rchb. Icon. Fl. G. et H. v. 9 сл. 919). — Подземно стабло расте хоризонтално испод земље и на више тера кончасте ситине, 1—3 дсм. високе, површином ситно цртасте, које око средине носе цветове. Лишће сведено на мрке рукавце стоји при дну ситине. Цветови малобројни (3—9), обично седам, у рехаву, мрко бледу гроњу сложени. Перигонове кришке линеарно ланцетасте, шиљасте, беличасте, уздуж са зеленкастим пругама, скоро подједнаке са чауром. Чаура мрка, јајасто дугуљаста, врхом ртаста од заостатка врло кратког а подебелог стубића. Расте по влажним и подводним ливадама на Власинском Блату у Врањском округу.

Из групе *Communes* Engelm. размештена по северној и средњој Европи.

71. *J. atratus* Krock. (Rchb. Icon. Fl. G. et H. v. 9, сл. 909 и 910). — Танак ризом пузи испод земље. Стабло усправљено, лиснато. Лишће

широком усмином обухвата стабло, која се при прелазу у лиску нагло сужава, лиска цеваста, члановита, дуж цртасто жлебовита. Клубашца ситна, 4—6 цветна. Перигони листићи кестенасто мрки, зашиљасто носати, доњи дужи од горњих. Чаура троугласто јајаста, дуго ртаста и дужа од перигона. Дуговечна, око пола метра висока биљка, цвета у јуну и јулу. Расте по подводним местима у Топчидеру и Раковици код Београда, на Власинском Блату и на Златибору поред Рзава.

Из групе *Septati Vuchen.* распростире се по Немачкој, Аустрији, север. Италији, средњој и јужној Русији, Тракији и Румелији.

72. *J. alpigenus* Koch. (Ed. Boissier: Fl. orient. vol. V, стр. 360). — Танак ризом хоризонтално пузи испод земље. Витко стабло усправљено, лиснато. Лишће уз стабло усправљено стиже до цветова или их надмашује, уско, слабо сиљоштено, раздалеко и неприметно члановито, цртасто. Цветна клубашца у густу, округласту главицу сложена, кашто подбочену дељеним, дуго шиластим приперком. Перигони листићи кестенасти озго црни, ланцетаста, нагло зашиљаста, спољни дужи; прашника 3—6. Чаура јајаста, троугласто завршкаста, кратко ртаста, краћа од спољашњих перигонових листића. Дуговечна, преко пола метра дугачка биљка, цвета у јулу. Расте по подводним местима на Конаонику испод Сувог Рудишта, на Златибору близу Семегњева.

Налази се и на Кавказу, у Бугарској и Македонији.

ПЛЕМЕ: *Superaceae* Juss.

507/1 род: *Fimbristylis* Vahl.

Хермафродитни цветови сложени у многоцветне класке који су у штитасто сложену оствицу поређани. Певе многе са свију страна на класку црепасто стављене, доње јалове. Стубић чланковит, длакав, проширеном основом стврднут и трајан, жига три; плодник мрежаст. Плод објајаста орашина. Ситне биљке са жиличастим кореном.

73. *F. dichotoma* Vahl. (Rehb. Icon. Fl. Germ. et Helv. vol. 8. Tab. 315. сл. 733). — Годишња, зеленкасто пепељава биљка. Неколика кончаста, непотпуно троугласта, уздуж браздовита а при основи лисната стабла у бокораст бусен израсту. Лишће (при основи стабла 1—3) линеарно, зашиљасто, мало краће од стабла; лисне усмине папирасте, смеђе, ситно маљаве, лиска по средини оретко маљава а при врху чекињицама обрасла. Цветови у дугуљасте и завршкасте класке скупљени, а класци у штитасто сложену оствицу поређани. Општи омотач састављен од три неједнака листића, доњи је обично дужи од цвасти. Певе многоцветних класака пергаменасте, глатке, јајасте, црнкасто смеђе, само средином дуж

нерва зелене, нерв с поља чунасто искочио а врхом ван плеве пружен, те је плева ртаста. Стубић дводел, ситно длакав. Плод објајаста орашица, зрела бела, не приметно сочивасто спљоштена, од уздржних браздица и попречних пруга сирно мрежаста. Једногодишња биљка, 5—15 см. висока, у доњем делу смеђа. Расте по подводним местима око Влаcotинаца и Лебана у врањском округу.

Ова је биљка распрострајта у Шпанији, Италији, Сицилији, Старој Србији, Маћедонији, Тракији, Грчкој и Азији.

На југу од Србије расте по пиринчиштима.

II коло: PTERIDOPHYTA (=Acotyledoneae Juss.)

Ред **Filices** Juss.

к 571 роду: **Asplenium** L.

74. *A. Adiantum nigrum* L. var. *Serpentini* Heruer (Dr. Chr. Luerssen: Die Farnpflanzen oder Pteridophyta, сл. 126. стр. 275.) — Као одлика разликује се од типске врсте мањим а ужим режњевима, који су размакнутији, клинасти, врхом дубље а ситније резани, ободом посувраћени. Лишће обично не презимљује.

Јако променљива биљка расте само по серпентину на Златибору пошав Рибници, у Брђанској Клисури, испод Копаоника пошав Куршумлији.

Распростире се по средњој и јужној Европи.

ПРЕДАВАЊЕ ИЗ БИБЛИСКЕ ИСТОРИЈЕ

ЗА IV. РАЗ. ОСН. ШКОЛЕ

О Авраму*)

Циљ. Овим предавањем треба да се упознају деца са животом и радом једнога знатнога човека из библиске историје, којега је Бог изабрао да одржи праву веру и преко кога је изразио наду на Спаситеља света и спасење људско. Њим треба да се упуте, да кроз Аврамов живот прозру онај прст Провиђења, који се као кончић провлачи кроз цео људски живот. За тим, да се изнесу извесне поуке о вери и проведе идеја, да је све, што је од Бога послано, зарад спаса *нашег*, и тиме да се утиче на развитак религијских и моралних осећања.

*) Држано на збору београдских учитеља и учитељица.

www.unil.rs **Средства.** Карта Палестине, слике из библијске историје из Аврамовог живота и разговор.

Облик наставе. Диалогско-монолошки. Дикција.

Распоред грађе. Ово предавање треба тако распоредити да траје најмање 2 часа.

Ток предавања. Припрема. — Како се зове ово место у ком ми живимо? — У којој је земљи то место? (у Србији). За што се ова земља зове Србија? — Где још живе Срби осем у Србији? — На којој страни је Стара Србија? — Кад бисмо ишли на југ од Старе Србије, у коју бисмо земљу дошли? — Шта се налази с јужне стране Македоније? (Море). Како се зове то море? — Да ли је велико то море? — Од којег се већег мора оно издваја? — Како се зове она земља где су живели први људи? На којој је страни Азија од овога мора? —

Пазите, на западној страни Азије поред овога мора налази се земља *Палестина* о којој хоћемо да се разговарамо. (Изнети мапу). Како се зове ова земља? — Како се пружа? — Каква је по облику? — Каква је по положају? — Како се зове ова планина? (Ливан). Како се пружа? Како се зове ова река? (Јордан). У ком правцу тече Јордан? — Где се улива? —

Казали сте, да је земљиште у Палестини по положају брдовито. На чиме се народ тамо највише занима? (Сточарством). А за што? — Да ли се и по равницама занима народ сточарством? —

И у старо време народ се је највише занимао сточарством, само што није имао свог сталног места борављења, него се непрестано селио с једног места на друго са својим стадима, тражећи боље паше за своју стоку. Да ли се данас народ у Палестини тако сели? —

Каква је насељеност у Палестини? — Да ли се то може по чему познати на овој карти? — Да ли је насељеност у старо време била већа него сада? —

Која је најглавнија варош у Палестини? (Јерусалим). По чему вам је позната та варош? —

Пазите, да упамтите и ова места у Палестини: *Хеврон* и *Сихем*. (Написати на табли и прозивати ученике да лепо науче изговарати). Сем ових места има још пуно, али њих ћете доцније учити. У старо време биле су још две вароши, на месту где је сад *Мртво море*, па су изгореле и у земљу утонуле. Оне су се звале *Содом* и *Гомор*. (Пропитати).

Коју веру данас верују Срби? — Да ли су Срби и у старо време веровали хришћанску веру? — Јесу ли веровали у једнога Бога? — Кома су се молили? — Како су то радили? — Како се зове то клањање киповима и идолима? (Идолопоклонство).

И у Палестини су се у старо време клањали идолима и обожавали сунце, месец, некоје животиње и т. д.

Да ли многобошци имају цркава где ће се молити Боговима? — Па где се они моле? — Какав је обичај у њих кад дођу на то место где ће се молити Богу? (Приносе жртву). Како се приноси жртва? — Ко приноси жртву? — Како се зове то место где се приноси жртва? (Жртвеник).

Излагање садржине. У овој земљи живео је у старо време један побожан и добар човек по имену *Аврам*, о коме хоћу да вам приповедам.

Но пре свега да ми кажите ово:

Како су се звали први људи? (*Адам и Ева*). Јесу ли они имали потомака? — Какви су били први људи? — Како су прошли због тога што су били тако неваљали? — Да ли су се сви људи потопили тада? — Да ли је сам Ноје остао? — Шта је било од Ноја и његове породице? —

Пазите сад даље.

Ни Нојеви потомци нису живели по бојјим заповестима. Мало по мало почеше заборављати на правога Бога и молити се разним мртвим предметима као: сунцу, месецу и некојим животињама, и правили су неке кипове од камена и њима се клањали. Рекли смо, да се то зове *идолопоклонство*. Један само човек, по имену Аврам, молио се правом Богу, и за то га Бог изабра да међу људима одржи праву веру и да преко њега каже свету да ће му послати Спаситеља.

У кући Аврамовој била је велика задруга. Па кад и његови у кући почеше да се клањају идолима, Бог заповеди Авраму, да се пресели у земљу *Хананску*, а то је Палестина. Аврам послуша Бога и остави родитељски дом, узе са собом своју жену *Сару* и синовца *Лота*, јер није имао своје деце, поведе слуге и своја стада и одсели се.

(Показати пут куда се Аврам селио).

Кад је Аврам стигао у ту земљу, у долину *Сисемску*, јави му се Бог и рече: „Ево земље, што ћу је дати теби и твоје потомству!“ Аврам се захвали на тој милости, и на том месту начини жртвеник, где је приносио жртве Богу. Но ту, на овом плодном месту, Аврамова и Лотова стада толико се размножише, да није било за њих довољно места и због тога се њихове слуге свађаху. С тога Аврам, видећи ову неслогу, рече Лоту, да се поделе, и да не треба да се свађају око слугу. И поделише се. Лот изабере ону равницу око Јордана, а Аврам начини своје колибе код града Хеврона. (*Проштитивање*).

У Лотовој породици опет овлада идолопоклонство. Ни остали људи, који су живели у оном месту, где је живео Лот са својом породицом, нису били добри, јер су заборављали на Бога често пута и клањали се идолима. За то се Бог један пут наљути на њих и пусти ватру те изгореше градови *Содом* и *Гомор*, у коме они живљаху. Само се спасе Лот са својим кћерима. На том месту постаде садашње *Мртво море*. (показати на мапи).

Аврам је пак непрестано био сталан у вери и Бог га награди тиме што му обећа да ће се из његовог племена родити Спаситељ света. (Пропитивање).

Једном приликом јави му се Бог у облику путника и рече му, да ће његова жена Сара родити сина. Аврам је био стар човек и поверује божјим речима.

И доиста, кроз годину дана Сара роди сина, коме наденуше име *Исак*.

Бог је знао верност и оданост Аврамову, али је желео да то он покаже и осталим људима, па га призва једном и рече му; да узме свога много сина Исака и да га принесе на жртву. Аврам послуша Бога и изведе Исака на једно брдо, где су обично приносили жртве, наложи ватру, спреми нож и све остало. Кад су били сасвим готови, рећи ће Исак: „Оче, ево дрва и остало што је потребно за жртву, али где је јагње? „Бог ће нам га послати“, одговори Аврам, па узе Исака метну га на жртвеник. Исак је мировао и слушао оца. Аврам подиже руку и тек што хтеде ножем да га закоље, а анђео му задржа руку и рече: „Не! Не кољи дете своје! Бог је хтео само да те куша. Бог ме праatio да ти кажем, да се он радује, што га ти волиш и за то ће те он наградити. Потомство ће се твоје умножити и по теби ће бити благословена сва племена на земљи“. „Него, ено ти онамо овна, где се заплео роговима у чести, и њега принеси Богу на жртву“. Аврам послуша. (Пропитивање).

Кад Аврам умре, погребеше га у гробницу, што је давно пре смрти своје купио да се у њој сахрани његова жена Сара.

Напомена. Пошто се изучи цела прича онда треба овако изводити објашњења и груписање главних мисли.

Објашњења и извод главне мисли. Какви су били Нојеви потомци? — Чему су се клањали? — Шта су то идоли? — Да ли има данас по нашим црквама и кућама чега сличног? (Иконе), Па каква је разлика између мољења идолима и мољења пред иконом? — Да ли је когод од Нојевих потомака био праведан, добар и побожан? — Како пролазе они који се не владају по божјим заповестима? — А како пролазе добри? — Како је прошао Аврам? — Шта је Бог рекао Авраму кад су и његови укућани почели да се клањају идолима? — Да ли је Авраму било лако оставити свој дом и своју постојбину? — Да ли се је лако преселити из куће у кућу? — Па за што је то Аврам чинио? — Да ли је знао Аврам у коју ће се земљу селити? — Куда је путовао? — Шта је било с њим кад је дошао у долину Сихемску? — За што га је Бог довео баш у то место? — Па кад је та долина била лепа и плодна, да ли се осећао какав напредак у Аврамовом домазлуку? — Да ли се преварио Аврам што је послушао Бога? — Шта је после било? — Да ли је боље живети у задрузи или инокосно? — За што? — Па за што је Аврам рекао Лоту да се деле? Где су после живели Аврам и Лот? —

Чиме је Бог наградио Аврама за његову верност и оданост? —

Записати у вежбанке: *Бог је наградио Аврама за његову верност и оданост тиме, што га је одвео у једну врло лепу земљу, у којој је било свачега изобила, и у којој се он веома обогатио.* Оставити вежбанке.

О чему смо причали из Аврамовога живота?

Записати на табли I. *Аврамова сеоба у Палестину.*

Поновити други одељак до Аврамове жртве. Проштитивање.

— Какви су били потомци Лотови? — Да ли су људи онда живели колико и данас? (Објаснити ондашњи век човечји по св. писму и многобројност потомака). Где је живела Лотова породица? — Какви су били тамо људи? (Неваљали). Да ли су се дружили Лотови задругари с њима? — Да ли је добро дружити се с неваљалим друштвом? — Да ли су добро прошли Лотови задругари? — Да ли се ко год спасао из Содома и Гомора? За што се спасао Лот са својим кћерима? — Ко је то помогао Лоту? — А како је живео Аврам? — Да ли га је Бог чиме наградио? — Је ли имао деце Аврам? — Па како ће се из његовог племена родити Спаситељ света кад он није имао деце? — Да ли је Аврам био млад човек тада? — Је ли веровао Аврам божјем обећању? — Је ли се испунило то што је Бог Авраму рекао? —

Запис поуке у вежбанкама:

Никад не треба Бога заборављати нити неповерљив бити сирам њега.

Да ли смо испричали цео Аврамов живот? — О чему смо сад причали?

Записати на табли:

II. *Божји завет Авраму да ће се из његовога племена родити Спаситељ света.*

Поновити III. одељак: *Аврамова жртва. Проштитивање.*

Шта је Бог рекао Авраму једном приликом? — Да ли је Аврам имао још деце? — Па како му је било жртвовати свог јединца? — Да ли човек може волети што више од своје деце? — Воле ли вас ваши родитељи? — Чиме се деца могу одузити родитељима за ову љубав? — Па за што је Бог тражио од Аврама ову жртву, кад је он знао да му је Аврам био вазда одан? —

Па да ли је Аврам и ову највећу жртву поднео за Бога? — Где је отишао са Исаком? — Како се приноси жртва? — Шта је рекао Исак кад су били са свим готови? — Шта му је отац одговорио? — Како је тада било у његовом срцу? — Да ли се Аврам покајао бар у том тренутку? — Шта је било после? — Шта је анђео рекао Авраму? — Како су после принели жртву? — Где је Аврам сахрањен? — За што баш у пећини? — Где је он живео? —

Ради кога је Аврам приносио и највећу жртву? — Коју жртву ми можемо принети за нашу веру? Шта треба да радите ако би вас, сачувај Боже, нагонио какав непријатељ да се одречете хришћанске вере?

Шта је рекао онај ђакон Авакум 1813 год. кад су га хтели Турци набости на колац?

Запис у вежбанке: *за нашу веру треба да смо у стању увек и живот наш жртвовати.*

Како се зове овај догађај из Аврамова живота?

Записати на табли III. *Аврамова жртва.* Пропритивања у целини.

Поређење и везивање. Да ли је пре Аврама био какав човек, који је био побожан и одан Богу као и Аврам? (Ноје). Чиме је Бог наградио верност и оданост Нојеву? — А чиме је наградио Аврамову? — Који је већа искушења поднео? — За што је Бог обећао људима послати Спаситеља? — Да ли се то доцније испунило? — У чему је сличан живот Аврамов и Нојев?

Систем. Да ли су Ноје и Аврам кад год посумњали у Бога и његово старање? — За што су се они тако Богу поверавали?

Да ли има каква наша народна пословица, која нас учи да треба увек уздати се у Бога?

Запис у вежбанке:

Ко се узда у Бога — он га никад не оставља.

Зна ли који још коју такву пословицу?

Примена. По чијој вољи је Аврам оставио своју постојбину? — Да ли и ви треба своју постојбину да остављате и да се селите у туђе земље? — А кад би Бог наредио? — Шта би било кад не бисте послушали Бога? — Шта бива с онима који слушају Бога и покоравају се његовим заповестима? — Чиме је Бог наградио Аврама? — А чиме може вас Бог наградити? — Шта вам се највише допада из Аврамовог живота? — Шта ви можете жртвовати највише за Бога и веру? — Шта имамо да се поучимо из Аврамовог живота.

Запис у вежбанке:

Из Аврамовог живота имамо да се поучимо да будемо вазда стални и одани у вери као Аврам, и да више волимо Бога него и свој живот.

Грађа, коју треба довести у концентричну везу. а) на часу срп. језика: 1) Песма „Аврамова жртва“ у песмарици Ст. Болманца, свешт. 2) Поуке о Богу из читанке. б) на часу слов. читања: а и на часу срп. језика: прича и песма о богаташу и Лазару.

Мих. М. Станојевић
учит.

УЗРОЦИ ДУШЕВНИХ МАНА ДЕЧЈИХ

(Ј. Капрас)

Живот у опште својим облицима физичким и психичким, у стању здравом и болесном, јесте скуп појава, од којих је свака последица узајамног дејства индивидуалног организма и спољних му погодаба. У колико се организам појединца прилагођава тим погодбеним околностима на тај начин, да отуда проистиче одржање и напредак индивидуе, ми велимо да су животне прилике добре и да је појединац здрав; ако ли се показало удаљавање од те хармоније, онда је настала болест.

И душевна болест и недостатак имају довољно узрока и то, или у организму појединца, или у спољним приликама и околностима, које су од јаког утицаја. Код свију болесника, вели Кнајп (лечење водом), који су ме походили у току тридесет година, нашао сам увек узрок болести: или наслеђену душевну болест, дакле зачету још у детињству или телесни недостатак, недуг или и начин живота. За осуду су сви они, који још и данас виде у душевној болести неки натприродни утицај. Мишљење о самосталном обољевању душе, о обољевању без телесне везе, кога се придржавају на пример *Leuret* и *Heinroth*, сасвим отпада, јер нема научне вредности.

У разређивању узрока душевних аномалија нема једнодушности, ма да се у опште признаје, да су понеке од тих неправилности зачетком својим основане у природи појединаца, докле се опет друге појављују околностима случајним. Још је Кант (Антропологија 1799) учио, да се једновремено са животним зачетком развија и зачетак пометености или да је пометеност наследни и случајни узрок, који изазива болест или је пак сама болест изазвана на пр. љубављу, охолошћу, студијом. Укратко, можемо рећи с *Гросманом* (*Kinderfehler* III 132.): наследност и околина јесу чиниоци, који опредељују наш живот, при чему су, разуме се, околности, вера, подражавање и т. сл. само случајни узроци поред главног узрока, наследне наклоности (*Moreau*).

Због тога и ми да најпре разгледамо узроке, који леже у природи појединца (ендогене), а потом да видимо узроке спољне или случајне (ексогене), убрајајући у прве поред наследности још и век, род и телесне болести, у друге пак поднебље, угледање, васпитање.

А. Унутрашњи узроци

Од унутрашњих узрока на прво место стављамо наследност, која је, како вели *Комиарс*, најчешћи и ако најтамнији узрок лудилу и душевним немоћима код деце, јер су још у староме закону учили мудраци,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да наследно владају глупаци махнитошћу (Библи. 14, 18). Да се душевне немоћи као наклоности или диспозиције наслеђују, нико и не сумња, а разноликост у мишљењу појављује се само при одређивању процента у примерима наслеђене аномалије. Нема душевне болести и недуга, који не би били наследни. Ту долази халуцинација, мономанија свију врста и лудило. S. Cardanus имао је привиђења, а исто тако и син му. Слично томе Катарина Медичи и син јој Карло девети и т. сл. Мајка или отац гатари, ћерка им, синови то исто. И сета или липеманија, како вели *Esquirol*, у већини случајева наслеђује се с меланхоличним темпераментом. Од 152 лудака било је 75 наследно болесних (*Ribot, Erbllichkeit*). *Morel* примећује, да деца умноболних родитеља још у најранијој младости показиваху неке неправилности у радњи живаца, који с времена на време озбиљно боловаху. Покаштво опет код деце таквих дегенерисаних предака с почетка се не опажа ништа необично, али временом зачетак болести у приликама више или мање подесним почне клијати, те се појављује у различним облицима. И на томе факту ваља се уставити, а не тражити узрок томе иначе обичном појаву у покваренј крви. X. Мартин проучавао је 83 породице, које нису биле без чланова невропатичних, алкохолног основа, па наводи штетне последице, које има алкохолизам родитеља на децу: више од четвртине патило је од фраса, веома много рано је помрло, а од остатка више од трећине патило је од падавице. И није ни чудо, када само узмемо у обзир, како убитачно утиче алкохол на крв и живце. Испрва истина пријатно раздражује, убрзава ток представа и чини душевну диспозицију сличну оној, која претходи манији; затим долази побркано, заносно спајање представа, мисли и речи у вези са страсном раздражљивошћу, депресије и меланхоличне омаме, које се завршују стањем потпуне отупелости и укочености. Када се у животу појединаца годинама понавља тај ред абнормитета, онда настаје тако звани хронични алкохолизам, у коме су халуцинације и делирантне представе здружене са ослабелошћу духа и разума и које као стална особина остављају трагове и на потомству. *Gal* прича о породици у којој су дед и отац рано умрли од пића, а петогодишњи унук био је већ пијанац. *Ribot* наводи за пример сличну наследственост човека висока положаја, који је свој порок пијанства истина скривао од света, ама зле последице на деци су му се показале, јер му четворо рано помреше, а пето, син, необично мале главе (микроцефала), неспособан за науку и у 19 години дат је у лудницу. Од седморо деце човека, који је умро услед хроничног алкохолизма, прво двоје умреше од фраса, треће и четврто излудише, пето врло узбудљиво и уклањаше се од људи, шесто опет, ћерка, била је невропатичне конституције с хистеричним знацима и тренутном збуњеношћу, седми син био је интелигентан занатлија, но веома нервозан и брижан за своје здравље. (*L. Büchner, Macht d. Vererbung*). У опште, по *Brierr-y de Boismont-y*, деца пијаница бивају сла-

бога духа, с недостатком моралног осећаја и наклоњена разним злочинима. Pehlmann (Kinderfehler I 148) проучавао је судбину потомака А. Јуркове, познате пијанице, лопова и скитнице, међу којима је било 7 убица, 76 злочинаца, 181 блудница, 142 просјака и 106 копилади. Legrand du Saulle, говорећи о младим притвореницима, наводи читав низ зловолјних, упорних, глупих, безосећајних, необразованих и непоправимих, код којих се могло доказати, да су били или од родитеља у блиском сродству, или пићу оданих, или епилептичних, или душевно оболелих, или од мајке хистеричне, проститутке или болесне. (Büchner, 47). Flemming, Ruer и Demeaux наводе примере, да и деца здравих родитеља бивају наклоњена душевним манама и недостацима, ако су се зачала под особитим околностима (*Krafft-Ebing*, 179). Деца, која су се зачињала у времену немачко-француског рата, умирала су у много јачем размеру, нарочито у Паризу, и имала су разне неправилности, но деца из мирног доба (*Maudsley*, 232). И то на овоме месту ваља нагласити, да се тим живчаним отровом, који је Јевропљанима алкохол, а Азијатима опијум, мана погоршава и преноси с колена на колена, тако да се незнатне живчане болести дедине код сина знатно повећавају, а код унука прелазе у праву сулудост (*Compaugé*, 456). Moler наводи за пример породицу, у којој су били у првome покољењу: пијанство, разузданост, подивљаност, у другом напади беснила у пијанству, у трећем: хипохондрија, липеманија, у четвртом рана манија, ослабелост разума, а понајчешће изумрелост рода.

К наследности придружују се *године, доба старости*, као важан чинилац при појави и току душевних болести. На једном месту ми смо раније нагласили, да младост својом неизрађеношћу и несталношћу садржи у себи извесне погодбе згодне за постанак душевних неправилности и да се с извесним ограничењем могу утврдити речи: „махнитост је привезана за младо срце“ (Биба. 22, 15.). Као што је познато, мозак у раноме добу расте веома брзо и промена материја у њему врло је велика, што узрочно засеца у нормални и абнормални живот душевни.

Није никаква случајност, да се после фраса, који наступа код одојчета, појави и вртоглавица око 7—9 године када се завршује развитак мозга, а око 14 године, када отпочиње полни развитак, наступи падавични и др. До седме године лако се појављује стање грчевито и идиотично. После доба зрелости душевна збуњеност је по *Maudsley-y*, доста ретка, а идиотизам је најчешћи облик душевног недостатка, пошто душевна организација није још свршена. У времену зрелости врши се потпуна животна трансформација личности и телесне и душевне, и појављују се душевни недужи, као: хистерија, епилепсија, лудило, халуцинација, слабоумље и др. (*Kuffner*, 476). Понеке индивидуе у то доба, које чини најзначајнију међу у добу живота, лако боловају, до сентименталности, друге су напротив напрасите и јако агресивне до беснила. Прву врсту промена најчешће можемо видети на девојчицама, после-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дње на појединцима мушкога рода. Па и полна разлика баца у психопатију своје сенке, чија је снага у толико већа, у колико измене и неправилности полног организма дубље засецају у индивидуални живот. Не треба, мислим, потанко објашњавати, да се у томе слаже граматика с физиологијом и психологијом, проглашујући дете за неутрум т. ј. за бесполно, од кога временом постаје или девојка или момак.

Поред пола и друге разлике телесног карактера, сталне или случајне, често задиру у ток живота, јер „тело прима оштећеност, терети душу.“ Ту се могу убројати свеколике неврозе или болести живаца и неке телесне болести.

Од неврозе детињег доба поменућемо : хистерију, фрас и падавицу.

Хистерија се појављује нарочито код девојчица, покашто већ око пете године ; но понајчешће у добу полне зрелости. Значајан је знак њезин необична душевна гањивост, која се показује на тај начин, што сразмерно слаби узроци, који здраво дете једва одушеве, у хистеричном изазивају утиске веома снажне. И последица је њихова страсан занос, у коме се свест помрчава, стварају преваре и обмане, настаје амнезија, отупелост неких органа, губитак гласа и обамрлост. Психични утисци лако проузрокују и главобољу, дрктање тела, кашаљ, штупање, пролив, грчевите наступе и т. д. Са сувишне осетљивости некога места, оно отупи, постаје неосетљиво, те тако ствар која је пре једног тренутка снажно утицала и изазивала чежњу или одвратност, постаје сасвим равнодушна. С тим је у вези и честа преокренутост осећаја : хистеричном се детету често свиди ствар, коју здраво оглашује за ружну, оно изјављује незахвалност онима, којима се ово одужује захвалношћу. О каквој доследности не може бити ни речи. Такав болесник јури као махнит за жељеним предметом, од кога опет у брзо окреће главу. Па и морална страна показује проломе, као што то утврђују : пролагалост, клеветање, безобзирно себичњаштво и друге злеудости (*Kuffner, Ottuv Slov. XI 1063*).

Карактеристична је промена у нарави хистеричних дечака, који имају девојачко држање, стидљиви су и збуњени када их ко зашта упита радо се гладне и дотерују, избегавају игре дечака и траже друштво девојака, уживајући у луткама и другим њиховим играчкама. *Charcot* овако описује појаву из живота хистеричног дечка : лежао је на леђима у облику лука, тако, да се држао главом и петама ; очи је имао отворене, поглед разрок. Када сам му додирнуо леву страну трбуха, увијаше се као црв. Пред тим наступом, који је трајао око осам минута, добио је дрхтавицу, која је личила на епилептично стање. Па и нарав дечкова, вели, била се променила у женску, што је доказивала и маса женских играчака, које сам видео у његовој соби. У Паскаловом заводу потпуно се излечи водом за три месеца дванаесто годишњи дечко, који је после у школи претекао у учењу све своје другове.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

Хистерична деца лако подлежу најразличнијим душевним болестима, као што су: помрчала свест с делријом и привиђењима, меланхолично и манијакално расположење, каталентични наступи и махнитост. Отуда је јасно, да је та мана у вишем степену озбиљна болест, која захтева неодложну лекарску помоћ, докле на њу и не обраћају пажњу родитељи и васпитачи у почетку, када изгледа више као обична нервоза.

Вртоглавица је живчана болест, која се појављује у добу детињства тако често, да се може назвати и деџа болест. Од 439 случајева таке болести нашао је *Макензије* 6 код деце испод 6 година, 149 од 6—10, 191 од 11—15 год. Слично томе *Монроје* од 21 примера имао је један испод 6 година, 11 између 6—10, 7 од 11—15, год. а 2 преко 15 год. Обично се прва појава вртоглавице ставља између 8 и 11 године и то три пута чешће код девојчица, но код мушкараца. То побољевање, коме претходе замореност, лош прохтев за јело, лупање срца, скраћено дисање, одликује се јасном променом свеколике психолошке конституције. Навике попуштају, понашање постаје бизарно, дрктање удова прелази полако с прстију на све крајеве и на цело тело. Покрети су несигурни и без везе, тако, да најзад живци испадају из власти воље. Ход постаје тежак, говор тепава, душевно стање креће се између срџбе, расположености и глупа смеха, и између мучаљиве туге и ерцеломног плача, између веселе распуштености и гневне раздражености. Индивидуалан израз измењен је у толикој мери, да дете, иначе тихо, паметно и послушно, постаје упорно, нестриљиво и тупо; памћење се смањује, јер разум слаби а покашто и ограниченост и идиотизам допуњују страхотну слику бића, чије је блеђано лице и порушена промена материја с опадањем душевне енергије јасан знак органске болести, која долази осим наслеђеном диспозицијом још и услед разних телесних немоћи (грознице, богиња, жутице и т. д.). Исто тако од утицаја су на развитак вртоглавице јаки душевни потреси (страх, жалост, препануће, душевна преоптерећеност испитима и задацима). *Макензије* је приметио, да је од свију посматраних случајева половина био узрок нервоза. 98 примера препануће, 71 душевна преоптерећеност, 34 телесна повреда. *Кнаји-Јежск* наводи стање 13-то годишње девојчице овако: Филомена била је сасвим послушна, но сада већ родитељима одговара и упорна је; нема мира, колута очима, младара рукама тамо-амо, сад би скочила с места и трчала тамо-амо по соби, сада би се опет прострла без свести на земљу — дете болује од вртоглавице. Исто тако и *Moreau* наводи неке случајеве а *S. Pečirka* (Домаси леџар, 298) светује учитеље, да таку децу не кажњавају због немира, јер су, вели, болесна. Њих не треба нагонити на учење, треба их пустити да се довољно крећу у здравом ваздуху, и да добивају добру храну.

Падавица (епилепсија) је хронична живчана болест, која убитачно утиче на разум и дух детињи и појављује се доста рано, ма да најчешће

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

између 8—15. год. Та се болест појављује у разним видовима и ступњевима, као мркла свест, *petit mal* и *grand mal* и прати је тренутан губитак свести, спојен најчешће с грчевима, ма да нису ретки примери падавице и без грчева. Наступ покашто буде нагао, покашто опет после неких знакова, као што су: зујање у ушима, чулне обмане, топла или хладна струја кроз тело, која полази од пета ка глави, севање у удовима или иза ноктију, нагла телесна или душевна клонулост, особито нерасположење или махом необична усплахиреност. Сам наступ сналази овако: ако је болесник на ногама кад га снађе наступ, он одмах падне, грчеви га обузимају по целом телу, очима преврће, или их држи укочене, песница затегнута, зноји се, стење, брзо дише, има неправилно било, а на устима пену; ништа не зна о себи и у толикој мери туп, да не осећа ни штапање, ни паљење, а зеница му се не сужава на светлости. После неког времена, које ретко када траје дуже од четврт часа, настаје олакшање и бедник с дубоким уздахом буди се као из немирног сна. Осећа се малаксао и изнурен, не знајући ништа о ономе, шта је пре тога било. Отилија С. тринаестогодишње девојче имађаше по Кнајпу епилептичне наступе нарочито ноћу. Девојка би се, обично, сва укрутила, пуштала би из грла неразумљиве звуке и губила свест. После 3—5 минута нестало је свију тих појава. Понекад прошло би по неколико дана да се наступ понови, а понекад опет понављао би се по неколико пута за ноћ. Од тога доба девојка је изгубила свако расположење, постала је невесела и замишљена; јела би по мало, ноге и руке биле би јој као лед студене.

Сличних примера из дечјег живота има веома много, нарочито у времену од 2—10 год. Узрок тој болести лежи поглавито, мимо наследну диспозицију, у деформацијама и повредама мозга, паду на трбух, голицању, ослабелом варењу, претераности полног живота и јаком душевном потресу (страху, гневу). *Van Swieten* прича о десетогодишњем снажном и здравом девојчету, које је због голицања, које није могло избећи, дошло падавицу, која је девојче сналазила после сваке срџбе или страха. Познавао сам девојчицу, пише *J. Pečirka*, која је све до осме године била потпуно здрава. Једном неко дериште баца јој на гола рамена длакаву гусеницу. Девојче добије грчеве а затим и падавицу, која се у току пет година јако развијала, оцу скоро све имање однела и најзад је смрћу свршила, када беше детету тринаест година. Осмогодишње девојче кроз полуотворена врата посматраше касапина, који је клао теле. Непромишљени човек у шали притрчи детету с ножем и учини покрет као да би га хтео заклати. Поплашено дете однесе као успомену на тај тренутак трајну падавицу. Сличан случај падавице, добивене од страха, наводи *Meier* (*Kinderfehler*, III 179). Осмогодишњој девојчици, потпуно здравој, скочи изненада пас на леђа. Услед тога дете добије падавичне грчеве, од десете године поче губити разум, од четрнаесте поче за не-

колико часова губити свест о својем делању и поступцима и најпосле не могаше познати ни своје родитеље, ни сестре.

Од телесних повреда и болести, од којих ни једна није без утицаја на душевну радњу, поменућемо само неке. У првоме реду дужни смо именовати *повреде мозга*, тога најзначајнијег органа душевног живота. Те повреде долазе или с неправилности лобање, или од водености можданог градива, или од запаљења мождане pokožице. Најчешћи узрок тешких можданих повреда види *Moreau* у ударцима с поља. *Deluciauve* лечио је шестогодишње девојче, које је услед пада добило запаљење мождане pokožице. Девојче се услед тога јако променило. Постао је тужно, нестрљиво и хистерично. Нарочито је честа падавица после потреса мозга с поља, на који се начин лако добива и јака ограниченост и шававост. *Siegert* (*Kinderf.* I 181.) имао је у школи глупа дечка, чија је памет нарочито за бројеве била врло слаба услед пада с коња и развијене отуда болести. И као те повреде, исто тако срасли поједини делови лобање имају утицаја на душевни живот. Микрокефале и тип птичје лобање бивају здружени с манама разума. Слабоумна деца истина имају покашто велику главу, али зидове лобање веома дебеле, а шав се скоро и не познаје; покашто опет лобања бива у врху несразмерна. Слабоумнима кретенског типа услед неповољних околности лобања расте неправилно, тако да својом информацијом уди природном развиту мозга и његовој радњи (*Maudsley*, 228). Како дејствује спољни притисак на мозак и његову радњу, нарочито у дечјем животу, посматрао је *Bontius* на шестонедељном детету, које је имало падавичне наступе услед тога што су му марамом јако увезали главу, и чим би тај узрок био уклоњен одмах би и те болести нестајало. Познато је, да воденост мозга изазива ослабелост чула, апатију, заборављивост, сталну дремљивост, вртоглавицу, главобољу, грчеве и делиријум, као и то, да неправилно снабдевање мозга крвљу изазива разне душевне аномалије. Душевним напрезањем, топлотом сунчевих зракова и бављењем у месту одвећ загрејаном изазива се навала крви у мозак, те се сувишним нагомилавањем њезиним (*hyperaemie*) ствара збрка у мишљењу, а затим и нерасположење, раздражљивост, ослабљење слуха и вида, делиријум и др. Осмогодишњи дечко, који у латинском језику показиваше добар успех, изгуби свест услед топлоте сунчевих зракова, која му се враћаше у хладовини, а опет нестајаше је сасвим на топлоти (*Moreau*, 81). Дејство мождане малокрвности (*anaemie*), као главобоља, вртоглавица, сувишна осетљивост и др. било је познато још *Хипократу*, а сада се зна, да нагле унутрашње лобањине промене могу изазвати велике неправилности, па чак и утрнулост центара психичних и моторичних (*Kuffner*, 179). *Sandras* тврди, да наклоност душевним немоћима лежи поглавито у малокрвности и бледоћи (*chlorosa*), са чим је у вези и нервоза.

Од повреда, неправилности и болести осталих делова тела, које је претрпео душевни орган (*S. E. Purkyně*) поменућемо само оне, које на живот дечји имају јачег утицаја. Ту долазе: добивање зуба, покварен стомак, гланте, мраса, богиње и врућица.

Добивање зуба, које бива у времену између $\frac{1}{2}$ —5 година, истина није никаква неправилност; али има утицаја као болест ако се дешава само у неколико неправилно. И при правилном пробијању зуба кроз десни осетљивост је дечја повећана у тој мери, да и гласнији говор инстинктивно изазива код њих пренуђе, плашњу, убрзање бица, дреку и плач. Ако ли се дентација развија с тешкоћама, повећава се осетљивост и прелази у расположење, које се одликује зловољом и срџбом. У томе случају настаје јако растројство у животној радњи, које се показује несаницом, лошим прохтевом за јело, страхом од каквог му драго додира, проливом, грчевитим наступима, које прате загушљивост, бесвесност, падавица, узетост удова, навала крви на мозак и последице тих неправилности. Пажљиво опхођење према детету у томе важном добу неопходно је, а у тежем случају не треба нипошто пренебрећи лекарску помоћ.

Поред дентације скоро свако дете има и разне стомачне неповолности, тако да *растројство у органу за варење* често бива узрок разних немоћи и живчаних болести, недостатак у говору, губитак памети, бесвесност, утрнулост и делиријум. Трогодишње девојче нагло изгуби реч и будући штипано могаше само пустити од себе „лхи“. После два часа избаци из себе читаве трешње, којих се нагутало, те му се опет поврати говор. *Френкел* прича о четворогодишњој девојчици, која је после ручка повраћала, изгубила свест, а када је након пола часа дошла себи, десна јој је страна била тако укрупњена, да ништа није осећала, нити је могла њоме маћи. За дан све је прошло. Занимљив је извештај о деветогодишњем дечку, који је после неке гозбе добио јаку главобољу с повраћањем, грозницу и несвестицу. За три дана не могаше речи прозборити, а када се сасвим опоравио, заборавио је сву своју прошлост, тако, да нити кога познаваше, нити пак знађаше где је, те је морао све поново учити. *Portal* прича, да су многа деца постала епилептична с тога, што су прождрљиво јела пасуљ, вишње, трешње и т. сл. Исто тако и особе болесне, душевно растројене и полно ексцентричне када доје децу, добивају деца од тога млека отежано варење, грчеве и падавичне наступе. *Ј. А. Коменски* (*Informatorium*, стр. 30) тим поводом пише ово: узвишени философ *Favorinus* тврди, да и млеко има у себи снагу, да на свој начин формира дух и тело. Деца, гајена туђим млеком, добивају и карактер туђ, а не својих родитеља. *Тиг* је био болешљив због болесне дојиље, *Калигула* грозан због дојиље јаросне и безбожне, *Тиберије* сраман пијанац због исте такве дојиље. Ако је дојиља заражена каквом видном или скривеном болешћу, мора и дете томе нагињати; ако ли је дрска, лажљива крадљива, јаросна — то ће све, поздраво, и дете с млеком примити.

Varney говори о одојчету, које је дотле патило од грчева, докле му је год дојиља кришом пила много вина.

Овом приликом ваља нам нагласити и лоше последице, које потичу од употребе разних средстава за *успављивање и лечење*, којима неразумни одгајивачи мајушне дрекавце на свагда умирују, а несавесни рецептатори производе кукавне пацијенте у анђеле. Гледајући на физиолошке изванредности детињег мозга, ласно ћемо, како вели *Soltman*, појмити, зашто успављива средства (*narcotica*) дејствују много брже, бурније и често и у супротном правцу, тако, да је немогуће, према дејчим годинама, одредити потребну меру за узимање. С тога узрока, а с обзиром на последице, савесни су се лекари одлучно изражавали против честе употребе таквих лекова (*Moreau*), који, и у мањим деловима, изазивају претерано расположење, страсну узбудљивост с привиђењима, делирантним представама и импулзивним покретима, а покашто, с растројством живчаног средишта, доносе и саму смрт јединке. Још се *Коменски* изразио овако о тој ствари: људи, навикли на лекове из ране младости, ниједна не могу бити потпуно здрави; они су махом болешљиви, кашљави, стењави, слинави, убледели, нежни и мекани и напослетку умиру и пре времена. Слично дејство изазива опијање никотином, или пушење дувана, чији први улаз у тело карактерише главобоља, мамурност, упали образи, студени зној, помућена свест, лош прохтев за јело, пролив, загушљивост и убрзано било. Лоша навика пушења не само да не користи ни духу, ни телу, већ просто трује млађани организам. Дванаестогодишњи дечко, који је још од друге године пушио, подлегао је падавичним наступима све дотле, докле није оставио дуван.

Најзад и то треба поменути, да су сметње у лучењу хране не само штетне по органе варења, већ се прекомерним задржавањем непотребних материја у телу изазивају и разне болести. Тако је запажено, да су наступиле многе болести, као: главобоља, загушљивост, ослабелост вида, фрас, бесвесност и др. једино услед сметњи у лучењу мокраће (*Thomaayer*, 58).

Глисте, цревни паразити, изазивају доста често рефлекторне нервозе и делирантно стање, које се губи, чим се оне из тела избаце (*Kuffner*, 189). Четрнаесто годишњи дечко добије јаке болове у глави и трбуху. Под утицајем делиријума, он ни нашта не одговараше. По кашто би се страшно дерао и молио, да га избаве тих мука. И када изиђоше из њега две глисте, све прође као руком однесено. Нарочити пример наводи *Legrand du Saulle* о томе, како и други паразити изазивају животне аномалије. Деветогодишње девојче, од онога доба како је брало цвеће у пољу, беше врло узнемирено, добије главобољу и грчеве, падаше у неку несвесност, те га најзад дадоше у завод. Ту нађоше лекари, да да све потиче од инсеката, који се беху угнездили у носу и глави, и када дете од њих ослободише, оно потпуно оздрави.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
О
Т
Е
К
А

За школског васпитача занимљиви су примери душевног растројства услед *неправилног дисања*, које спада у први ред узрока муцавости, *Bresgen* наводи за пример деветогодишњу девојчицу, која због непрестане кијавице у своје време није могла ни сисати како ваља, патила је од јаке главобоље, у школи је лоше учила и сматрали су је за непажљиву и ограничену. А када је лекари излечилише од недуга у носу, који јој отежаваше дисање, настао је потпун обрт; девојчица постаде чила и добро је учила. Слично томе седмогодишњи дечко, који је вечито патио од кијавице, у првој школској години једва је научио три писмена, док је после, када су га излечили од затвора у носу, за цигло седмицу научно сва остала (*Kinderfehler I. 53. Srv. Emminghaus I 142; Berkhan I 35*). *B. Majery*, лекару кадањском, који је год. 1873—4 извршио на 175 посматрања, припада заслуга, што су педагози упозорени на тај органички недостатак, као узрок душевних аномалија, на који се досле скоро и не обрађаше пажња.

Сразмерно су позната психопатична дејства *богиња* и *врућица*. *Thore* је имао у заводу за нахочад мушкарца од четири и по године, који је будући болестан од богиња, имао за дуго после тога халуцинације слуха и вида. Покашто се после богиња појављује и несаница, делиријум, збуњеност и епилепсија. Некако петогодишње мушкарче лежало је оспе, богиње, после којих му остаде болест у ногама и нека блесавост са епилептичним наступима. На тај су се исти начин завршиле богиње тринаестогодишњег дечка, који после тога за 18 месеци не могаше маћи десном руком. *Delasiaw* увршћује врућицу (тифус) у душевно растројство, а *Nasse* је нашао, да две од стотине психичних аномалија потичу од врућице. Тринаестогодишње девојче било је после врућице отупело, не познаваше никог из своје околине, говорило је неотесано, ваљало се у измецима, па ове и јело. Делиријум маниакалног карактера, неодређене представе и мономаније чешће су се у детињству развили из врућице.

Разуме се, да и друге болести, као: енглеска болест, атрофија, запаљење плућа и др. врло су често у вези с душевним болестима, али само је у здравом телу здрав дух.

Б. Спољни узроци

И спољни су узроци разноврсни. Ту морамо узети у обзир и климатске прилике, као и друштвене утицаје, који снажно утичу на животни развитак појединца. О томе, збиља, нема никакве сумње, да карактер нездравог предела, како вели *Kuffner*, може утицати на развитак душевних болести, јер како даље наводи *Dubini*, у пределима где буја кретенизам (блесавост), а од родитеља потпуно здравих, покашто се роди дете с том болешћу, и обратно, од родитеља, који пате од те болести у

нижем ступњу, роде се деца здрава, ако су се родитељи бавили дуже време у „здравом“ пределу (*Srv. Moreau*).

Од друштвених утицаја на прво место стављамо *угледање* (подражавање). Оно се, као инстинктиван догађај, изазван извесним утиском, ствара мимовољно и у толико постаје одређеније, у колико су радње (функције) виших живчаних средишта, разум и воља, мање способни за одређивање животних радњи, моторичних и психичних. У животу деце и људи душевно сасвим неразвијених, моћ је угледања много већа, но у животу људи свршених и образованих. Још су и *Аристотело* а за њим и *Коменски* децје угледање нарочито истакли, испоређујући децу с мајмунима, који подражавају свему што око себе виде, чују и у опште опажају. Незнање деце, у чијем мозгу није још ништа урезано, чини их по *Фенелону* (*De l'education des filles*) подложнима и склоним подражавању свега, што виде. Нарочито људи неуропатичне конституције у опште су склони подражавању. Од интереса је, како вели *Т. Г. Масарик* (*Угледање 5*), да се у извесним болестима, недузима и неправилностима у опште појављује подражавање у јачем размеру, на прим. при хипнози у једностраном ослабљењу и одузимању говора, при слабоумљу и тупоћи. Подражава се психофизичној радњи и то нормалној и ненормалној, тако да је угледање у једнакој мери чинилац и психофизични и психопатолошки. Историја је, како вели *Kuffner*, забележила душевне епидемије свију времена.

Читаве гомиле бивале су подстицане да подражавају самоубиства, грчевиту нервозу, а да и не говоримо о кужном вршењу злочина, фантастичних и заносних назора и празноверица. У наше доба постаје и шири се спиритизам на такав исти начин. Но не само гомиле, већ се и појединци, разуме се у колико тренутни утисак наводи код њих сходну диспозицију, подражавањем доводе у патолошко стање (*Krafft-Ebing*, 187.) Не само муцање, пиштање и други недостаци у говору, већ и стање слично грчевима, вртоглавица, падавица, самоубилачка манија, верски занос и т. д. шире се угледањем. *К. Szegö* (*Kinderfehler I 95.*) наводи пример из децјег живота, како је неко девојче штупајући кашљало, а одмах за њим то је поновило других шест девојчица, и да је у заводу од 280 питомица 12 у добу од 9 до 15 година фркало коњски. У некој опет школи, вели, услед једног случаја више деце доби падавичне грчеве.

У угледање увршћујемо *васпитање* које је, како вели *G. A. Lindner* (*Paedagogika 8.*), прилагођавање васпитаника васпитачу, који је ономе пример за угледање и подражавање. Добро васпитање често је и само по себи довољно, да сачува децу од наследности, која иначе не би могла избећи кобну судбу дефектних предака. А опет лоше васпитање, не само да клице урођеног зла развија, већ и на здравом стаблу може произве-сти и одгајити клицу недуга (*Kuffner*, 206).

Рђаво је оно васпитање, које прелази границе науке о здрављу, т. ј. ако губи из вида природу и степен васпитаникова животна развитка. Нарочито је веома штетна несразмерна душевна радња на рачун тела или обратно. Од сувишног душевног рада проистичу: малаксалост, несаница, падавица, вртоглавица, склоност к самоубиству и губитак душевне еластичности (*Moreau*, 59). Сувишна строгост према васпитанику, хладноћа у начину васпитања и одвратност, коју васпитач истиче према васпитанику у свакој прилици, дубоко потчињавање, хотимично и пуно срџбе тиранисање, једном речју све чиме се симпатичан осећај васпитаников затупљује, природно изазива код детета мрзовољу како према васпитању, тако и према васпитачу, утискујући му у душу бојажљиво непоуздање, нестаалност и потајно лицемерство. На тај начин ствара се од детета мрзовољно, повучено биће, код кога се наводи доста земљишта за нервозе, самоубилачке маније и свакојаке заблуде. Исто су тако од штете васпитачева сувишна доброта и благост, који остављајући васпитанику потпуну слободу кретања, утичу непосредно на развитак нагона и страсти, а ови опет владавши њиме, стварају од њега слаботињу, који се тетура животном стазом и бедно гине после првог ударца немилосрдне судбине. Нарочито је у томе погледу још неодмерено васпитање женскога рода; које у много прилика руши самосталност и утиче на развитак лоших страна и особина. Но начин васпитања, који иде у правцу опште друштвене културе, зависи од разних, више мање случајних околности, који у многоме мењају исход васпитачке делатности. То су, у главnome породичне прилике, које у знатној мери модификују резултат школског рада. У нижим врстама, где је услед велике друштвене утакмице скоро свеколики рад посвећен бризи за опстанак, деца се развијају скоро без икаква надзора. Њих уводе у послове, који не одговарају ни телесном, ни душевном им развоју. Услед тога и честог физичног и душевног тиранисања, она пропадају и то у толико пре, у колико чешће виде око себе разне неупутности. У вишим и имућнијим врстама, где престаје брига за насушним хлебом, исто тако греша се против здравог васпитања и припрема земљиште разним душевним аномалијама. С једне стране оне сувишности, које диктују захтеви заједничке културе, изазивају сличну закржљалост, с којом смо се упознали код деце нижих врста; с друге опет стране утисак збрканих представа о узвишености богатства и рода, деце учашће у уживању, које пристоји само одраслима и друге сличне неупутности узрок су, да се та деца крећу као лутке или се услед превремене зрелости саламају дугим временом и досадом у животу, који је осталим вршњацима тако кратковремен.

Из тога, држимо, излази доста јасно, да правилно васпитање много доприноси човејој срећи и блаженству и да носи на себи израз психопатичне заштите и душевне видарине.

Срет. А. Поповић.

ГУЕНОВА МЕТОДА ЗА УЧЕЊЕ ТУЂИХ ЈЕЗИКА

од

Павла Ј. Мајенера

(НАСТАВАК)

III

У чем се састоји Гуенова метода? Која су главна начела његове системе?

Извор свега неуспеха у учењу језика у школи и у кући, налази Гуен не у чем другом, него у томе, што се не обраћамо природи, да видимо, како она учи, каква је она учитељица.

Па како учи природа, како учи дете језик? Учи ли природа дете прво читати и писати, или баш и говорити, пре но што има неки део језика „у уву“, пре него што разуме, шта се говори? Очеvidно не, као што је јасно, да је и *уво* најважније за учење језика. *Свака језиковна настава зато ваља да пође од ува*, дакле од гласа, не од писаних и штампаних слова. Тек онда, кад је уво добро схватило гласове и кад језик узмогне те гласове тачно произвести, тек тада могу се узети у помоћ око — читање, и рука — писање, а ово двоје, *писање и читање, не смеју никако бити главно средство за учење одмах с првог почетка*.

То је прво и основно начело Гуенове методе, које истина није нова ствар — т. з. нова метода у Немачкој полази такође од гласа, не од слова — али га још нико није тако уверљиво истакао као Гуен.

Друго основно начело његове системе јесте *очигледност*. Под очигледношћу Гуен не разуме непосредно опажање, дакле да ученик гледа пред собом при учењу језика на стварне предмете или на њихне слике, као што препоручују неки писци и како се већ ради понегде у школама, него *духовно* опажање (*geistige anschauung, représentation intérieure, mental visualization, mental picture, seeing in the mind's eye*). То јест ученику не требају слика, њему не треба да гледа разне изистинске предмете, него му требају *представе* о њима. Ове представе наставник треба да везује с туђим језиковним изразима одмах, без припомоћи или посредовања матерњег, значи ученик ваља одмах и да мисли на туђем језику; дакле за предмет *а* или *б*, којих је представу наставник изазвао у ученикову душу, не треба дати респективни израз матерњег, а за овај тек израз туђега језика, него треба представу да веже наставник одмах с респективним изразом туђега језика. *Ово начело о очигледности оригинална је Гуенова мисао и од недогледне је важности, и ако је тако просто*.

„Не може се не дати Гуену за право, вели др. Кроц н. д. II, кад замера јако уобичајеној методи, нарочито у Француској и Енглеској, што асоцира, удружује писану или штампану реч туђега језика, који се учи, с писаним или штампаним речима учениковог матерњег језика, при чем се материјал за учење испише на таблу или ученик просто отвори књигу. Овако се још често ради. А овамо при том поступку долазе пред ученикове очи речи за учење н. п. *house* и *horse* (кућа, коњ), које се написане врло мало разликују тако сличне једна другој, да их ученик врло ласно

меша, а на неколико корака од њих, не разликује их једну од друге никако; оне су за њега само више или мање „штампарског прила на хартији“, док уз припомоћ његове моћи представљања тачно осећа разлику између *house*, куће и *horse*, коња, који пред овом стоји. У првом случају ствар се тиче чисто механичког учења напамет двеју речи, које је писање везало једну за другу, док у случају везивања слике, коју дух гледа, са туђим знаком, које је уво схватило, знатно силно делају моћ мишљења и разумевања, који се тиме особито добро и школују.¹⁾

Директно опажање (*anschauung*) није потребно за учење туђег језика по Гуену: кад ко гледа стваран или насликан предмет или радњу, онда је његов дух рецентиван, т. ј. он не ради, него се на њега утиче. Уз то многи предмети и слике деци су већ познати и нису у стању да пробуде у њима никакав интерес, они им не надражују дух. Друкчије код духовне слике: код ове дух мора употребити своју снагу, т. ј. ученик мора да мисли и у томе премишљању директно се везује замишљено, представљено са респективним туђим гласовима, он дакле тиме мисли на туђем језику и тиме је процес учења као и у природи.

Директно опажање могуће је само за мали део оног, што све обухвата и најсипромашнији језик, док се индиректним може све, и често и боље, замислити. Узмимо н. п. да се упалила нека велика кућа. Ако би се та сцена најверније и највештије снимила кичицом, опет бисмо имали само један *момент* целе несреће, целог пожара. А како је та слика потпуна кад се изазове у духу: ми видимо пламичак, који се развија у пламен, грдан пламен, осећамо мирис дима, чујемо праску, чујемо писку и запомагање људи, жена и деце, видимо рањене, изгореле, огарављене, видимо како трче суседи у помоћ, штд. Није ли та духовна слика потпунија од оне прве?

Дакле, Гуену не требају баш предмети, него представе о њима. Не намеће ли се ту питање, да ли сваки човек има ту моћ представљања? Један угледан енглески педагошки лист, вели др. Крон (с. 14), од речи до речи рекао је *Not more than one out of every five boys is gifted with imagination.*²⁾ Ово никако није истина — човек се без тога дара не може никако замислити и Гуен има потпуно право, што рачуна на моћ представљања код сваког човека. Сваки ученик без разлике има је, само наравно за извесну, његову интересну сферу; сваки без разлике, паметан или глуп, у стању је замислити у духу слику о ономе, што се догађа у његовом кругу опажања, а даље и то, да опажено уз припомоћ те моћи представљања може изразити на свом матерњем језику. То значи да сваки нормалан, просечан човек има дар за учење језика, уколико се то тиче језика, на коме се васпитава. Из овога изилази, да кад је то тако за један језик, онда мора се узети, да је тако и за сваки други. Ако се само употреби тај дар за учење матерњег језика како ваља за учење туђих, онда се може научити сваки језик на свету поред матерњег: *Apprendre à parler n'importe quelle langue est chose aussi naturelle et aussi facile à l'enfant qu'à l'oiseau d'apprendre à voler*³⁾ Узрок сваком неуспеху језиковне наставе не треба тражити никако у

¹⁾ Овде подвучено.

²⁾ Једва један од петорице дечака ако је обдарен уображењем.

³⁾ Научити говорити ма који језик на свету, ствар је исто тако природна и тако лака за дете, као што је за тицу научити летети. (*L'art d'enseigner*, с. 179—80).

ученику, него у рђавом поступку у настави, који је једино крив и за ону одвратност за учењем језика, која се редовно јавља у деце и у зрелих људи.

„Ваља се више обазирати на духовно гледиште учениково, ваља му пружати материјал, који стоји у његовом кругу представа, а не апстрактне ствари, у којима се он не може да замисли; ваља духовне моћи, које у њему тињају, распалити, једном речи, ваља дати моћи духовног опажања достојно место у настави, нарочито у настави туђих језика, па ће успех бити такав, да ће сваког изненадити: туђ језик, који се учи, не само да ће се лакше и поузданије научити, него ће и цело *духовно развиће* учениково ићи непрестано напред, а то је најодличнији циљ сваке наставе.“¹⁾

О овоме се никако не води рачуна у настави; отворите ма коју књигу за учење, па ћете видети да је тако: ове реченице добар су доказ за ово.

„Хлеб је добар. Кућа је висока. Цар Карус убијен је 284. године после Христа. Имам ли право или хоћете да ме обманете? Зар и ти, сине Бруте! викну Цезар. Можда је Ливија била невина у смрти Аугустове унукади. Захвалност је памћење срца. Тотила и Тејас нису могли ништа против Нарзеса, последника Велизарева. Је ли ти се вратио брат? Душа је бесмртна. Слушај савет, који ти даје. Не знам да ли ће доћи. Мој брат има тису. Изгубио је главу. Крава муче. По средини тече поток. Јеси ли задовољан? итд., итд. Како може овај вапаш од најразличитијих појмова — *хлеб, кућа, цар Карус, имати право, Брут, Цезар, Ливија, Аугуст, захвалност, памћење срца, Тотила, Тејас, Нарзес, Велизар, брат, душа, савет, веровати, доћи, тица, глава, крава, средина, поток, задовољан* — како може тај вапаш најразличитијих појмова, што долази у употребу у наведеним реченицама, бити како било користан по напредак развитка моћи мишљења и правилног закључивања или суђења? Зар све те реченице стоје у каквој било вези између себе по садржини, зар ученик може и поред најбоље воље од ових седамнаест реченица начинити духовну слику као о некој целини, зар има ту и најмањега трага о узроку и последици или дејству, о логичком и временском низању догађаја и зар може друкчије бити, него то, да ученик није просто у стању, да их стално утка у свој дух!

„А како би му било ласно, кад би имао да научи низ реченица, које су потекле из његова круга мисли и које су сложене по логичко-хронолошком начелу, као реците ове (Гуенове): *Шешир виси о клину. Прилазим шеширу. Пружам руку шеширу. Дохватам шешир за обод. Скидам шешир. Узимам четку. Четкам шешир. Четка уклања прашину. Мећем четку оиет на своје место. Приносим шешир глави. Мећем шешир на главу. Намештам га право да стоји и ауштам обод....* У тим реченицама има неког реда, свака је нужно логичко-хронолошко следствие оне пред њом, а цела гомила чини заокружену целину, која се може представити („мећем шешир на главу“), коју сваки сваки дан доживи. Кад ученик описује ток појава, догађај, он шкодује своју моћ мишљења на сасвим логички начин бескрајно боље, него ли при чисто механичком

¹⁾ Д-р. Крон, 15—16.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

понављању седамнаест наведених реченица, што не стоје ни у каквој вези између себе..¹⁾

То су главна начела Гуенове методе — полазак од гласа, не од писане речи и очигледност, полазећи од представе, не од стварног или насликаног предмета и држећи се круга мисли, у коме се креће ученик, и нарочитог реда (хронолошко-логичког): два начела, која се врло много разликују од свих досадашњих и најновијих језиковно-наставних поступака. Како Гуен чини избор наставног градива, као и то, како мисли о преради изабраног материјала, биће говора одмах у одељцима, што иду.

IV.

Све што има ученик научити, да би знао језик, може се свести на ово двоје: на речи и на граматичке односе, на граматику. И заиста сваки се језик састоји од речи и граматичких односа, али да ли дете, кад природно учи говорити, учи само речи, реч по реч? И да ли прониче у дух граматичких односа или просто учи ли граматичке односе, граматику онако, како се излаже у граматикама? По Гуену на ово питање долази одрицање, јер као што човек не мисли појединим речима, него целим ставовима, тако и дете не учи реч по реч, него став по став; не учи прво н. п. именице, потом придеве и т. д., него граматичке односе учи онако и у онолико, у колико се јављају у примерима, које је научио.

Отуд Гуенов ученик учећи језик, не учи поједине речи, које су по невољи у старијих методичара без икакве логичке везе и најразличитијег значења,²⁾ нити, како новији дидактичари траже, учи поједине речи, извучене из лектире везаних ставова у приче, басне, опшце и т. д., него његов ученик учи језик из појединих целих ставова, који уз то, по његовом начелу, морају чинити целину, у којој има логичког и хронолошког реда, а граматику само из примера: ово је важна и одмах уочљива одлика Гуенове методе.

У сваком ставу глагол је најважнији, као што се зна, а Гуенов дидактички поступак у учењу речи, *нарочито истиче ту врсту речи*. Да би илустровао важност глагола у реченици, који је у њој главна ствар, њена душа, Гуен наводи ово: Нека је тема „*ловац лови јаребцију*“. Кад бисмо такав догађај са свима појединостима замислили и изнели га само именицама, добили бисмо овај низ:

пас, јато, јаребице, заповест, ловац; јаребице, пас; ловац, јато, јаребице, пушка, раме, јаребција, земља.

Овај низ супстантива не даје никако слику онога, шта је све урадио ловац, док овај низ глагола што иде, даје већ неку слику:

тражи, тражи и тражи, пушка, застане, пође, виде, боје се, полете, одлете; види, дохвати, наслони, гађа, окине, илане, погоди, пада.

Као што се види глаголи дају куд и камо јаснију слику догађаја, него ли именице. Кад чујемо глагол, ми у духу не видимо само дотичну

¹⁾ Тамо с. 15. и д.

²⁾ Види напред наведене реченице.

радњу *in abstracto*, него видимо и пса, његову боју, како се прикрада, репом маше, њиву, ловца, пушку, итд.

По Гуену, дакле, језик ваља учити у облику реченице, с нарочитим истицањем глагола, пошто је он душа става. Саме реченице, као што је већ више пута речено, ваља да буду хронолошки и логички везане једна за другу. Како то замишља Гуен, показаћемо опет на теми „ловац лови јаребицу“, чије смо именице и глаголе мало час у неколико већ навели. Предикат *лови* саставни је део реченице, који означава крајњу тачку целог догађаја, низа радња. Да се дође до те последње тачке, мора се замислити читав низ споредних и помоћних радњи, као што се види из ових ставова, који чине једну Гуенову лекцију:

— *Пас тражи*¹⁾

Тражи и тражи.

Нањуши јато јаребица.

Спази јато јаребица.

Стане.

По ловчевој заповести *иде* напред.

— *Јаребице спази* пса.

Боје се од пса.

Полеге.

Одлете.

— *Ловац види* како лети јато јаребица.

Дохвати пушку.

Наслони пушку.

Гађа и *гађа*.

Окине.

Пушка илане.

Олово погоди једну јаребицу.

Јаребица пада на земљу.

Из ових ставова, који чине анализу става „ловац лови јаребицу“, види се јасно та логичко-хронолошка веза Гуенова. Свака од ових реченица неизбежно је потребна у низу, јер ма која да се изостави, не би се дошло до крајњег циља. Подвучени глаголи означавају радње, које иду директно једна иза друге логички и временски.

Још се нешто види из горњих ставова — они су сви кратки. Гуен и то чини по угледу на природу. Ова не зна за предуге ставове, какве често налазимо у књигама, него само за толико дуге, колико је дуго чије нормално издисање ваздуха. *Отуд је у Гуена начело, да су реченице кратке и просте; глагол може имати највише три допуне.* Али не само на то, него *Гуен пази и на број тих ставова у једном вежбању (übungstück), да не буде сувише мали или велики (18—30).*

Да идемо даље. Рекли смо да језик чине речи и граматика и да је то и предмет наставе. Ученик треба дакле да зна речи, али *које?* Гуенова систематска природа овде се наравно зауставила као на врло важну тачку. И одиста, није ли то важно питање, кад се има учинити за наставне циљеве избор из педесет и сто хиљада речи, које све нису

¹⁾ Гуен увек узима треће лице садашњег времена у ставове, које после ученик конјугује у свима временима итд. и лицима, наравно не одмах и без реда, него по добро смишљеном плану. Цртице пред ставовима представљају одсеке догађаја.

никоме потребне, јер *целокупно језиковно благо једног народа потребно је само и целокупином народу, не и сваком појединцу из њега.*

Зар се не може десити писцу неке књиге за учење језика, да не узме у књигу баш оне речи, које су најобичније и које је најкорисније знати, а да узме необичније и шта више сасвим непотребне у не малом броју? Тако др. Крон вели, да није нашао у једној иначе врло доброј књизи за учење француског језика, која је јако распростра (у Немачкој) и која је одређена, да се пређе за три године, н. п. оваке речи: *oncle, tante, cousin, montre, chemin de fer, lettre, plume, encre, cahier, couteau, tantif. chaise, table*¹⁾ „и хиљаду других француских назива за ствари, које ученик скоро непрестано гледа пред собом.“²⁾

Сматрајући као врло важно питање, које речи треба његов ученик да научи, Гуен је темељно почео испитивати, колико речи има који језик, и колики број од њих зна н. п. дете, дечко, младић, зрео човек, образован човек, итд. и *које су баш то речи.*³⁾

По њему сваки језик има тако 30.000 речи. Од овога броја тако трећина су техничке, застареле и чисто књижевне речи, које просечно образован човек никад не употребљава. Од 20.000 што остају и које образовани људи често употребљавају, мушком или женском лицу од 14 година и необразованом човеку, у најбољем је случају познато само једна трећина, а две трећине сасвим им је непозната и неразумљива. Број речи једног ученика од 10 година још је наравно мањи и износи једва 6.000 речи, али ово му је доста да се споразумева о свима стварима свакидашњег живота. Овај број од 6.000 доста је и за дневну употребу и за образованог човека, тако да се може узети као основни капитал речи за свакидашњи језиковни саобраћај.⁴⁾

Према овоме, Гуен прави *три курса* за учење језика; сваки се од њих може свршити за годину са четири недељна часа и представљају три концентрична круга. *Први курс* намењен је ученицима од 10—14 година и у њему се долази до основног капитала речи. *Други курс* проширава знање стечено у првом, тако да ученик достиже број речи просечно-образованог; наставник и ученици у овом курсу искључиво говоре туђим језиком. *Трећи курс* круна је свега учења; он даје оно што још недостаје ученику из разних наука и књижевности. Најбољи је век за та три курса 10., 14. и 21. година живота.

Али овде се није зауставио Гуен; после овог статистичког посла, прешао је на други, да речи *класификује*. Прво је поделио све речи у две велике класе. Речи као *кућа, сто, столица, улица, ковачница*, итд. иду у једну класу (тај део језика он зове *објективним језиком*); речи као *надати се, бојати се, лутити се, бол, мислити, мисао, нада*, итд., иду у другу класу (тај део језика зове *субјективним језиком*). Основа му је за ову поделу човек: све што је изван њега, све *non ego* — објективни је језик, све што је у њему, све што чини *ego* — субјективни је језик.

¹⁾ Теча (ујак, стриц), тетка (ујна и т. д.) синовац (сестрић и т. д.), часовник, железница, писмо, перо, мастило, свеска, нож, столица, сто.

²⁾ Страна 24. тамо.

³⁾ У ово се питање упуштају и лингвисти; в. н. п. Wheatly-а. Max. Müller-а и др.

⁴⁾ Ваља само прелистати који било већи речник н. п. В. С. Караџића, па да се човек увери о овоме.

Сад је Гуен узео пред себе прву класу, да је даље дели. Речи као *ковач, гвозђе, чекић, накован, усијати, ковати, потковица, итд. чине серију*¹⁾ (*Serie* *ковач*; друге, као *лађа, једрило, ветар, крма, каји, мрежа, бацати, риба, хватати*, итд. чине серију *рибар*; друге опет, као *ловац, пушка, пуцати, ловити, ловачки пас, јаребница, зен, јелен, гађати, погодити*, итд., иду у серију *ловац*. И тако је делио даље, док није цео објективни језик психолошки поделно у класе. Неке се речи налазе у више серија, али већина је само на једном месту.

Серије даље је покупио у велике или опште серије (*generalserien*) тако да цео објективни језик даје ових пет генералних серија :

1. *генерална серија* кућа, која има ове специјалне серије (*spezialserien*): кретања по месту, одело, вода, ватра, храна, гориво; обични послови у кући; живина, штала, поврће.

2. *генерална серија* друштво, са специјалним серијама: положај и радње човекове у друштву, разне фазе живота; школа, црква, војска, игре, свечаности, болести.

3. *генерална серија* у слободној природи, са специјалним серијама: овчар, ловац, рибар, жетелац, орач, воденичар, пекар; ливада, воћњак, виноград, врт, шума и занати, који су везани са земљорадњом.

4. *генерална серија* занат, са специјалним серијама: кројач, обућар, шеширар и други занати и индустрије, што се односе на одело; столар, тесач, бравар, зидар и други занати и индустрије, што се односе на зидарство.

5. *генерална серија* наука, са специјалним серијама: природни елементи и силе; минерали; биље; животиње; грабљиве животиње, сисари, домаћа животиња, глодари; тице на суву (грабљивице, пузавице, певачице); водене тице (рибе; амфибије; рептилије; инсекти, итд. итд.).

Од сваке специјалне серије начинио је Гуен тако 50 вежбања (*übungsstücke, thèmes, exercices*), какво смо једно већ навели (*ловац лови јаребницу*). Свако вежбање има 18—27 ставова, као што је већ речено. Према томе сав капитал речи, кад се узму 50 специјалних серија, може се узети у округло $50 \times 50 = 2500$ вежбања или $50 \times 50 \times 20 = 50.000$ ставова.²⁾

Знање језика очевидно не може се замислити без субјективног језика, који чини, као што ће се сетити читалац, капитал речи или управо речи и реченица, што се односе на човека, на *ego*. Овај субјективни језик зове Гуен и *релативним или савезним фразима*. Он је врло дуго мислио, како да од толике силе ствари начини неку добру систему. Отпочео је био тиме, што је повadio из најопширнијих речника и из повећег броја класичких списа такве фразе, чији је број износио ништа мање од 60.000 фраза. Сад је покушао да тај огромни број сведе на извесне групе и да их доведе у везу са серијама о објективном језику, отуд израз релативне или савезне фразе. У истраживању Гуен је опазио да се све фразе могу поделити у две главне велике класе. Једну чине

¹⁾ Зато се Гуенова метода често зове и сериском.

²⁾ Овако Гуен, а његови лондонски ученици тврде, да је Гуен сувише претерао у бројевима; по њима се може сав објективан језик унети у 500 вежбања. Да ли су ово извели у својим серијама није нам познато, знамо само да су на томе радили. Ако лондонски ученици имају право, онда ће се за петину смањити ток учења, који је одредио Гуен. Др. Крон не сумња у могућност тога (тамо 28).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ставови, који су потпуно заокружени и који чине собом целину, доносећи суд о чем, н. п. то је истина, ја сам задовољан, добро си свршио своју ствар, итд. Овакве фразе, реченице, зове Гуен *аисолутним* релативним фразама.

Другу главну велику класу чине *енклитичке* релативне фразе. То су ставови незаокружени, који не чине целину без субординоване споредне реченице: оне се ослањају на језиковни израз неког другог факта, који се очекује као нужна допуна. Вега оваквих двеју реченица, дају реченицу, коју Гуен зове *модалном фразом*. Енклитичке релативне фразе увек су непотпуни изрази воље, мишљења, осећања, итд. и изражавају све духовне радње; први део ових примера, што иду, увек су такав енклитички релативан став: Надам се, ти можеш поновити глаголе; жао ми је, што видим, да си начинио погрешку; покушај да савладаш тешкоће; дужност ти је, да јасно говориш; ако погрешиш, немој се збунити, итд.

Како је класификовао Гуен велики број савезних фраза? Он је то учинио на основи психологије, узео је дванаест духовних или душевних радњи или стања (мишљење, воља, итд.)¹⁾ Свака таква радња има више ступњева, фаза или стања, н. п. љубав, мржња, жеља, одлука, итд. стања су воље; вера, извесност, неизвесност, сумња, нада, итд. разна су стања, фазе или ступњевни *мишљења*, итд. Свакој од дванаест душевних радњи даје Гуен двадесет разних стања или нијанаса, што и он сам мисли да је сувише много; према томе износи број енклитичких савезних фраза $12 \times 20 = 240$: све остале, само су издаци, подврсте (*abart*) ових. Дете од пет година располаже једва са 200 и с помоћу њих оно је у стању о свачем се потпуно изразити. У Вергилијевој Енеиди нема ни 300 разних енклитичких фраза, што је доказ, да је поменути број 240 доста да се човек споразуме без по муке о свему и свачем.

Али и субјективни језик поред објективног, не чини још цео, потпун капитал једног језика, јер кад се вежу та два, онда постаје један начин изражавања, којим се ми и не знајући врло често служимо, нарочито у изабранијем говору и писању: то је *језик у сликама* (*bildliche sprache, figurliche ausdrucksweise, langage figuré*). То није неки нов језик, с новим речима, него то је употреба речи што означавају што конкретно тако, да нешто апстрактно постане разумљивије, да се може лакше представити или замислити. *Утонуту у воду* објективан је начин изражавања; *утонуту у грехе*, фигурни.

Ученик ваља да учи овај језик тек онда, кад је научи објективан. Да ученик разуме фигурни израз *искоренити зло*, мора прво знати израз *искоренити*, мора прво прећи објективну серију о биљци и целом њеном животу. И тако је и са сваком другом фигуром; оне се могу разумети само тада, кад се зна објективан израз, на који се наслањају. За тај циљ ваља све фигуре груповати.

Целокупан материјал фигурних фраза ваља прво покупити по каквом речнику. Тако добивена грађа, дели се у групе по садржини — у групу *врлина* долазе све добре особине, у класу *порок*, све рђаве, итд.

¹⁾ Слично класификују речи и они лексикографи, као Robertson и др., који су покушавали, да речник, дакле речи једнога језика, не изнесу *азбучно*, него по смислу (они то обично кажу *идеолошки*).

Ових класа имаће свега око 50, будући је мало апстрактних појмова према другим и за њих ваља потражити симболичке изразе, којих има више за сваку класу у сваком опширнијем речнику на свом месту. Реч порок н. п. даје ове фигурне изразе: пасти у порок, утонати у порок, сурвати се у порок, одати се пороку, ваљати се у пороку, искоренити порок, итд.

Узмимо сад ма која два израза од горњих, н. п. сурвати се у порок и искоренити порок. Глаголи у њима означавају, да народни дух порок гледа једаред као провалију, воду, мочар, итд., други пут као некорисну, отровну биљку, коров, итд. и према томе гледају на ствари, изражене су и друге фигуре н. п. ваљати се у пороку, утонати у порок или пресадити порок, порок је исклијао, итд. Овакве фигуре ваља просто средити уз конкретне изразе, одакле су и постали и тиме Гуен добија *метафорско вежбање*. У случају, који смо навели, добили смо два вежбања једно у вези, уз конкретне, објективне изразе *провалија* и *мочар*, друго уза *шкодљиве биљке*. Наравно да би се она могла наслањати и на друге које објективне изразе, као што има и пуно конкретних симбола за реч *порок* (рђавштина, поквареност, итд.).

Како Гуен узевује та метафорска вежбања, која би било врло сувопарно и бескорисно учити сама за себе, види се из овог примера, који показује, да се Гуен и овде послужи природним поступком.

Кад узмемо да предајемо ученицима серију о птици, у коме се вежбању износи, како старке хране младунце, носећи им храну у кљуну, онда тако што изазива у сваком човеку апстрактне представе о љубави, нежности, бризи, верности, итд. Овако и свака друга конкретна радња изазива апстрактне представе извесне врсте. Ту тако zgodnu околност употребљава дакле Гуен за метафорска вежбања, која не само да не штете објективна, него се ова тим боље учвршћавају, удубљавају у суштину итд., те на тај начин она су у исти мах и исто што и со или други зачин за јело и пиће. Наравно да је то не мали труд и вештина све фигуре применити где треба и како треба; колико је у томе успео Гуен, показују његове збирке серија, које је отпочео пре неку годину издавати.¹⁾

Него има још нешто речи, које Гуен пружа на нарочити начин ученику у првих пет објективних лекција за прво пет до десет минута — он то зове *предигра* (*vorspiel*), које чине *летеће серије* (*fliegende serien*), како их све скупа зове. Оне иду око *времена* и *поздрављања*. О поздрављању Гуен даје сваког часа новије и новије облике, а о времену даје ученицима описе у реченицама, које гради према фактичком времену, које је тога дана на пољу, наравно не дајући просто превод речи на туђ језик, него крштавајући одмах на туђем језику представе о томе, које је изазвао у ученика.

Тако је Гуен довео у добру систему сав капитал речи једног језика и тако поступа с њиме. О учењу по свом начину речи Гуен је водио нарочиту статистику. Пошто је начинио сва вежбања, онда је редом сваку реч превукао у свом речнику, која се налази у вежбањима: кад је

¹⁾ Поменуће се још једаред на свом месту. Збирку серија издали су, ако се не варамо, и Гуенови енглески ученици.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

сва вежбања тако прегледао, у речнику није остало ни једне речи не-превучене.

„*Mehr kann man wohl nicht verlangen!*“ вели д-р. Крон.¹⁾

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Lehrbuch der Zoologie für höhere Lehranstalten und die Hand des Lehrers, von biologischen Gesichtspunkten aus bearbeitet von Dr. Otto Schmeil, dritte Auflage, Preis 4 Mark., Stuttgart und Leipzig, 1900.

Ја сам 1898. г. у неколико свезака „Учитеља“ реферисао о једном пишчеву одличном делу „О реформним тежњама на области јестаственичке наставе“, у коме је он на веома убедљив и критички изложен начин начелно и теоријски изнео најновије (туђе и своје оригиналне) мисли и замишљаје о томе, шта и како треба предавати из зоологије и ботанике у данашњим школама и у будућности. Изнео је, да и методика и ових наука треба да је на висини свога времена, и да и у њој у свако доба треба да се огледа и веје онај исти дух, који веје и у самим тим наукама у то доба. Према савременом стању педагогике и природних наука, он се више не задовољава само описивањем организама и њиховим систематисањем него тражи, да се исти свестрано разумеју, да се однос између грађе и живота постави и објасни (све на организму има свога разлога), да се развиће разјасни, а све у толико, у колико је могуће ученицима, према њихову душевном развићу, схватити. Њих треба упутити и на то, да увиде да у природи немамо посла само с многим бићима, која стоје ту као у неком музеуму једно поред другог без икакве међусобне везе. Не! Како су заплетени узајамни односи међу организмима! Хиљадама кончића испреплетано је међу појединима! Кад би се и само један од њих отргао, не само да би за отргнута бића било од тога особите „користи или штете“, него би много пута то била шта више неизбежна пропаст или основ за страховито распрострањење других организама, којим би се често потпуно пореметила хармонија и равнотежа у природи (Примери: зависност ентомофилног цвећа од лако покретљивих инсеката; однос између зверова, биљождера и травака заједно с ливадским цвећем; бакалар с харингом и становници на обалама северних немачких мора и т. д., и т. д.). Природа је један хармониски сложен организам, свакако још ни из далека свестрано неиспитан. У њој појављуваће неког тела на извесном месту никако није ствар слепог случаја, него и животиње и биљке — исто као и човек — производ су „свога

¹⁾ Више се одиста не може тражити (Тамо 59).

земљишта“, поједина се бића међусобно условљавају, једно на друго штетне или корисне утицаје извршују и т. д.

Ово што је у поменутом делцету 1897. г. само теориски, већином за будућност, изложио и тражио, у насловној књизи, коју ради препоруке читаоцима „Пр. Гл.“ хоћу само да прикажем, писац је практички и с великом вештином и знањем 1898. г. и извео тако, да је наша великог одзива и 1900. г. већ дочекала и III издање. „С великом вештином и знањем“ не велим само ја, но су се тако изразили у разним главнијим немачким педагошким и природњачким часописима многи најмеродавнији чиниоци у том погледу (D-r K. Rothe, D-r Heincke, Dettler, Baur, Sma-lian и др.). Да је њихов суд непристрасан и да нас треба та књига јаче да заинтересује, следује и из тога, што се сви ти разни и многобројни референти једнодушно изјашњују:

Да је дело и уџбеник тако рећи епохалан, најбољи и јединствен у својој струци (што један 1899. г. тврди и после огледа његових првих делова и на *уракси*); да је одлично, поуздано, темељито и управо систематски израђен, те је после *Fr Junge-a* прво веће реформно дело на области јестаственичко-зоолошке наставе; да је лаког, течног и одличног стила; да је свакоме наставнику, који хоће зоолошку наставу савремено да предаје, неопходно потребан; да води на нове и праве стазе, да су у њему нови погледи и о систему, а и новија испитивања о начину живота у животиња (али финим педагошким и научничким тактом избегао је писац при томе све оно, што је хипотеза и што није егзактно испитано), да нема ниједног дела, које би могло на се привући пажњу како правих научара тако и љубитеља природе, као ова у сваком обзиру солидна књига, потекла из двоструке љубави према школи и природи.

Слике (многе оригиналне) тако су лепе и инструктивне, и многе тако нам живо представљају поједине најдивније моменте из начина живота насликане животиње (нарочито: пингвина, галеба, гвурца, сврачка, кондора, морског пса, гемзе, камиле, ирваса, дабра, барске змије, жабе, ајкуле, белог купусара, комарца и др.), да не можемо лако ока одвојити од њих.

Али оно, што ову зоологију за се управо одушевљава и што је нарочито одликује и одваја од свију њених друга, јесте у томе, што је у њој описивање појединих главних и важнијих врста у разним систематским групама (у систематици назване „врсте претходнице или типске“) по методу или начину обраде са свим друкчије но до сада. Описи ти не само да су поучни и леви, него су и веома занимљиви, и ма да је ова књига намењена за старије, могу као узорити образац послужити и за ниже разреде. И у њима у место ранијег сувопарног описивања и забавних анегдота о животињи, писац упућује наставника и ученика или их чак и одводи непосредно у природу и ту их јасно и прегледно учи и управо натерује на самостално посматрање и тражење унутрашњег склада

(односа) између животињине организације и њених животних радњи, између обиталишта и животињина начина живота, између самих појединих јединака исте и разних врста и т. д. При томе се пита за узрок, разлог и значај и таквим појавима, који би се иначе као свакодневни лако превидели, не остављајући при томе никога у недоумици, него или дајући јасан одговор или овоме лепо упућујући. *D-r L. Хел* вели, „да је књига у томе погледу управо за дивљење! У њој нема празног учења на памет бројева, боја и т. д., него се ученику утискује у свест жива слика и јасан појам о животињи и њену животу. *Основно је правило у њој, да се животињина грађа разуме из њена живота, а њени биолошки односи из животињине околине.* У овом, могло би се рећи механичком посматрању животиња, књига је тако одлично израђена, да се из ње и сами стручњак може чему научити. Нека би дух, који кроз ову књигу веје, ушао не само у средње и ниже школе него и у универзитете, чиме би се опет у све увукла и већа љубав према живим животињама, чије је студирање кадро боље но ништа друго човека образовати“.

Све ће се ово најбоље видети, а и најбоље се уочити и увидети разлика између ових и досадашњих описа, ако наведем, биће довољно, само три: опис *лисице* из класе сисара, *шарана* из класе риба и *кишне глисте* из кола црва и велике групе бескичмењака. Ове појединачке не треба сматрати као типски описане врсте за целу класу или коло, јер то Шмајл неће, као у досадашњим удбеницима; он описе ове и не излаже због саме систематике, него ради изучавања живота и грађе специјално код животиње, коју описује (и ових у самој настави не треба да је сувише много). Он у појединим групама опширније описује оне врсте, које су онако важније и познатије. „Груписавање“ не презире, али га не сматра као главни циљ наставе и упућује, да се оно само ради оријентације у множини и разноврсности организама и у школи врши, и то изналажењем сродног и заједничког код већ описаних и посматраних животиња. — Ево та три описа:

Лисица (*Canis vulpes L.*).

(дужина тела 70 см.; дужина репа до 35 см.).

Ниједну другу животињу нису песници толико опевали као нашу „тету-лију“. Већ нам је у најстаријим предањима описују као препреденог бурша, као савршеног неваљалца и подмуклог и лукавог лупежа. Грађа њена тела као и њене душевне особине потпуно одговарају њену занату, у коме је она такав мајстор, такав вештак, као једва која од других животиња.

1. *Боја* њене длаке је жућкасто-црвена, која прелази у сиво. „Она се управља управо према боји земљишта, подесна је како за белогорицу тако и за црногорицу, и то било високу или ниску, како за пустару и утрине тако и за поље, камењаре и стеновите пукотине. Лисицу, која се

туда опрезно шуња и вуче, једва примећујемо, јер је цела њена околина слична њој, дакле обојена, те је тиме скривена и заштићена“.

2. Она има *оштра чула*: Чуло мириса јој је фино као у пса, али јој је вид оштрији но у њена рођака. Овалне и усправне зенице већ указују на то, да је она један ноћник. Да се заштити од светлости, која бљешти, она може зеницу тако скупити, да изгледа као узан и усправан прорез. А што је мрачније, те према томе и мање сунчаних зракова има у око ући, — у толико се зеница више раширује. У помрчини готово је потпуно кружна. Лисица управо и иде у пљачку, кад се почиње смркњавати, али када је и где је од људи и паса са свим сигурна, лови и дању. Са поглавито ноћничким животом стоји у складу код ње и то, што на горњој усници има осетљиве дугачке длаке („бркове“) за пипање. Ови фини чулни органи за пипање са свим замењују вид, кад је помрчина „као тесто“.

3. По дужини само осредње ноге и витак, гибак труп указују нам, да је она не само одличан „тркач“ као њен стриц вук, него да је више још „шуњало“. Као змија вуче се она без шума по земљи тамо амо и гледа да што је могуће ближе приступи своје плену. Али ипак њене су ноге довољно дугачке и снажне, и да је оспособе и за брзо и дуготрајно трчање. *Према својој телесној грађи, она на свој плен може нападати и као пас и као мачка*: или лови (гони — зеца — или се прикрада јаребици и фазанима), *према томе, како је кад иотребно*. Дугачак и вунаст реп служи јој при трчању као снажно „ваздушно крмило“ (као у веверице); а према потреби мајстор је и у скоковима на цик-цак (као зец). Дугачки задњи удови успосабљавају је за скакање. Може добро и да плива, а у стању је, баре и мочаре и да прегача, па шта више уз косо управљено дрвеће и да се успуза. Њени покрети су дакле веома разноврсни.

4. *Челуст* јој је као у вука. Обоје у дугуљастим вилицама имају већи број кутњака но мачка, и ови у оштрини истина заостају од мачкиних, али су јачи. Услед тога они могу и саме кости великих животиња крцкати. У горњој вилици су по 3, а у доњој по 4 шкрбњака са сваке стране; правих пак кутњака (у које улазе и раздирачи) и горе и доле је по 3. Они (изузев горњих раздирача) имају, а нарочито задњи одсечак доњих раздирача, широку круну за млевење и дробљење хране. Број зуба омогућава их обоје (и вука и лисицу) и за биљну храну (кртоле, кукуруз и томе подобно), а сходно овом начину исхране имају и нешто дужа црева и дугуљасту главу но мачке, а зато и у крвооштву и зверству нешто заостају за овим савршеним и правим зверовима.

5. Осећајући своју слабост према људима, вуцима и псима, приморана је да у подземним јамама између корења старих дрвета тражи себи сигурног склоништа. Њени ашови за копање су предње ноге с великим и jakim noktима. Да би могла, кад јој загрози опасност, лако умаћи,

ископа више ходника, што воде лежишту. Веома се радо увуче и удомаћи и у напуштеним јамама јазавчевим и белог зечића, као и у гомили одсеченог грађа и томе подобно. О великој жези, кад је велика киша, бура и хладноћа, даје јој њено склониште добру заштиту. Овде рађа и младунце — 4 до 7 на броју — које мајка с великом љубављу негује; пред јамом их стари брижљиво упућују и у свима вештинама њихова доцнијег заната.

6. Многи други зверови далеко надмашују лисицу у јачини и другим телесним својствима; али се по душевним способностима са сваким може мерити. Како је опрезна у својим пљачкашким походима. Сваки заклон користи, да не буде спажена. Како лукаво и препредено уме умаћи ловцима и псима. И кад је најупорније гоне, не изгуби присуство свога духа. Стрпељиво и непомично чека у заседи. Је ли сигурна, у сред дана дрско ће упасти у само двориште и подавити више живине, него што може појести. Мудро заобиђе гвожђа и клонке на своме путу.

7. *Њена храна поглавито су мишеви*, од којих се и 30 до 40 може у њену стомаку наћи. Али с пролећа, кад многобројнијој својој дечици већ не може толико мишева да навуче, колико јој је потребно, да им утоли глад, иде и у већу пљачку. У осталом, кад се прилика укаже, растргне она и срнче, поједе зеца и коју јаребицу, опљачка птичја гнезда, украде гуску и томе подобно. Радо једе и слатко воће, *особито грозђе*. Али корист, коју утамањивањем мишева причињава — кад лисица није много, далеко је већа од учињене штете. *Зато заслужује да од стране земљорадника буде штитена и поштеђена*. Али је ловац непрекидно гони и њену зимњу „бундицу“ сматра као незнатну накнаду за многострука утамањивања дивљачи.

8. *Најближе животиње сроднице*: вуц, шакал и домаћи пас.

Шаран (*Cyprinus carpio L.*)

дужина: обично 30—40 см.

1. *Домовина и расирострањење*. Шаранова је домовина по свој прилици умерени део Азије. Због његова укусна меса човек га је разнео по већем делу земљину, и на многим местима сачињава он сада најважнији предмет риболова. Далеко распростирање под најразличнијим животним односима и околност, да га човек негује и као домаћу животињу по рибањацима, условљавају постанак многих раса и одлика. Од последњих споменућемо: оне шаране, који имају само неколико великих, и оне без икаквих крљушти.

2. У колико и како му је тело удешено за живот у води, о томе се објашњује у *говору о рибама у опште*. Нека је овде само напоменуто: да облик целог тела, облик и грађа органа за покретање и чулних органа, положај и крој органа за дисање, поређаност, боја, слузавост и

блискост кожных крљушти, — све је то и код шарана онако исто лепо подешено за живот у води као и код осталих риба.

3. *Телесна грађа и исхрана.* Шаран није пробирач у јелу. У опште све што је за јело он једе: зелене биљне делове, шљам са свакојаким распаднутим и натрулим материјама, дрве, инсекте и њихове ларве, пужеве, љускаре, који се у слатким водама често у грдној количини појављују (као *Diaptomus* из породице *Copepoda*е и *Daphnia*), и све оно чега још у води може имати. Шарани, држани у рибањацима као домаће животиње, хране се разним кухињским отпацима, махунастим плодовима и томе подобно. Шаран је дакле сваштождер, управо „свиња међу рибама“. (Ова разноликост шаранове исхране веома је подесна по његово обиластије распрострањање, а и за неговање по рибањацима од стране добрих привредника).

а) Шарану зато није од такве потребе да буде брзи пливач као каквој риби грабљивици, н. пр. штуди, која мора „брзо као стрела“ да се устреми на увребани живи плен. Његово је тело због тога сразмерно незграпније и теже. Вештачки гајен шаран леђастији је и услед тога меснатији, а дивљи у рекама на против дужи је и нижи (што је опет разумљиво: више има да се креће и пробија кроз воду).

б) За лагано покретање с места на место у првој линији су грудна пераја (поред репа), која зато имају облик великих и широких весала.

с) Пошто шаран нема да шчепава веће животиње, да их неко време у устима придржи и по том прогута, зато су сама његова уста *без зуба и уска*. Он своју малену храну одмах прогута.

д) Биљне материје морају бити издробљене, па да буду сварене, јер хранљиви део (скроб, шећер, беланчевина и др.) код њих је скривен у ћелијама са чврстим целулозним обмотачима, нерастворљивим у соковима апарата за варење. Код шарана (и његових сродница) хватање бива посредством ждрелних костију. Горње од ових костију чине горње плоче, а доње су снабдевене зубима, који имају широке и наборите круне (слично је дакле као у преживара). Задњи део усне дупље, дупља за хватање, у којој се храна дроби, и према устима и према једњаку затвара се мишићима. (Зашто је то нужно? Сети се воде што кроз уста за дисање пролази!).

е) Црева су као код свију биљождера сразмерно дугачка, те је тако сразмерно већа и површина за усисавање сварених честица, којих је у биљних материја сразмерно омање, а теже их је и увући, усисати сисаљкама.

ф) Уста, окружена меснатим усницама (да у њ не би олако и без потребе улазила вода), и нарочито 2 или 4 брка на горњој вилицы служе шарану као органи за пипање при истраживању хране по шљаму.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

г) У вези с храном, већим делом из биљних материја састављеном, стоји и то, што шаран претпоставља воде богате биљкама. Тамо се у осталом налази много и месне хране; јер богат биљни живот увек прате и многе животиње. (Доказ!) Од водених обиталишта захтева он даље, да имају вирова, у којима се вода до дна не смржњава, како би сви шарани у њима могли зими ту правити т. з. брлоге и тако провести зиму.

4. *Непријатељи.* Од јајета до смрти мирни шаран увек је опкољен опасностима. Видра, пацов, водена ровчица, риблин орао, чапља и многе друге водене птице као и многе грабљиве рибе непрестано му иду о глави. Мањи и слабији грабљивци морају се задовољити младим, али велики и снажни побеђују и саме шаране од неколико кила (Шаран може да дочека дубоку старост и више од 30 кг. да буде тежак. Т. з. „лишајиве главешине“ међу шаранима јесу веома старе рибе, на чијем се телу учврстили окреци и гљиве. У колико је ово нарашћивање у вези са тромошћу ове рибе?) Шаран је једна животиња без нарочитог и удивао без икаквог оружја за одбрану.

а) Леђно и подрепно пераје носе до душе по једну оштру, зупчасту бодљу с преда; али пошто није као у смуђа добро учвршћена, она је одбранбено средство без значаја.

б) Као код већине риба и многих других водених животиња (Примери!), и у шарана је боја леђне стране далеко тамнија но доње. Услед тога, гледан озго (непријатељима у ваздуху и у горњим водиним слојевима), једва се распознаје од тамног дна, одоздо гледан (непријатељима са дна и из водених слојева испод њега) опет мало се примећује због светлог и јасног неба. За шарана ова двострука боја (леђа: црно сива до црно мрка; бокови и трбух: већином жућкасти) свакако је само доста незнатна заштита од оштровидних грабљиваца.

в) Ну јаким размножавањем може он и поред толиких противника своју врсту да одржи. Рачунања су показала, да маторка и до 700.000 јаја од једном снесе, што је важна ствар и по обилатије неговање шарана у рибњацима.

5. *Сроднице.* Ових је много.

Кишна глиста (*Lumbricus terrestris L.*)

(дужина до 30 см.).

1. *Телесни обмотач.* Тело у кишне глисте обмотано је једном меканом и голом кожом, која је зато као у виноградског пужа увек

а) Неком слузавом масом покривена, која испараваће тела успорава. Као и пуж тако и кишна глиста због тога може и управо навикла се само

б) На влажном ваздуху и влажном земљишту да живи. Зато она на земљину површину излази преко дана само при мутном времену, а ноћу, кад пада роса; особито је, као што је познато, налазимо много после кише. (Отуд јој и име!). Иначе је

е) У влажним земљиним шупљиницама скривена. Зато се никад и не налази у сувом песковитом земљишту (што у неколико још долази и због хране). — Западне ли кишна глиста при прекопавању неког врта на чврсто убивен пут, тако да се не може опет у земљу завући, у скоро мора угинути; јер услед губитка телесне влаге мора

2. *Дисање*, које се обавља целом нежном и влажном кожом, у брзо бити обустављено.

3. *Облик тела*. Услед њена дугуљастог облика тела цевасте ходници (већином усправни), које кишна глиста буши, само су незнатне ширине (У колико је то за њу од користи? Упоређи је с другим рилашима! Они иду у земљу по правилу само 50 см., али у изузетним случајима и до 2 м.) — Услед „црволиког (вретенастог) облика“ и у густој средини (медуну), у којој живи, налази животиња сразмерно незнатан отпор бушењу, само ако је влажна.

4. *Боја*. Као већина подземних животиња (Примери!) и многе врсте кишних глиста¹⁾ имају безбојну кожу. Провидна црвена крв даје телу боју меса (као оно код водоземца „*Proteus anguinus*“).

5. *Покретање и органи за то*. а) Кишна глиста покреће се у напред на тај начин, што најпре издужи и опружи предњи део тела, за тим скрати цело и привуче задњи део тела предњему, и тако наизменце, што је сваки очима видео. Како је то могуће? На овај начин не гмиже ни змија ни икоја друга животиња осим кишне глисте и њених сродница. Одгонетку налазимо у нарочитој кожиној грађи. Распоримо ли финим маказицама у разблаженоме шпиритусу убијену животињу, задивићемо се кожиној лако приметној дебљини. Али при ближем посматрању увидећемо, да овде немамо посла само с правом кожом, него и с јаком мишићном масом, са т. зв. поткожним мишићним обмотачем, који је чврсто с правом кожом срастао. Ова мишићна маса опет састоји се из два слоја: једног, који у прстенастом облику тело обмотава (прстенасти мишићни слој), и другог, чија се влакна уздужно протежу (уздужни мишићни слој). Скупи ли се први на извесном месту, тело мора ту постати тађе, или се у дужину пружити, али узради ли по том други слој, тело се опет скраћује, т. ј. извршује се горе поменути покрет. У назад се животиња покреће на сличан начин.

б) Велику опружљивост и виткост, које овај апарат за покретање има, повећава то, што је раздељен у велики број прстенова. Сходно овом спољашњем чланању, и унутрашња телесна дупља подељена је нежним попречним преградама у толико исто коморица, колико је прстенова.

в) Покретање је са свим нарочито олакшано и малим чекињицама, од којих се на сваком прстену налазе по 8 у 4 реда поређане (два бочна

*) Линеова некада једна врста „*Lumbricus terrestris* L.“ од педаантних фауниста рашчлањена је у више појединих врста.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

и два оздо). Зато кишна глиста долази у чекињасте прстенасте црве (Annelidae Chaetopodaе). Повуче ли се по глисти врховима прстију опрезно од задње стране напред, јасно ће се осетити ове чекињице, а пусти ли се да пузи по хартији, чуће се шуштање од њих. Оне су у кожи, опружају их и увлаче нарочити мишићи за то, и као ноге при гмижењу пркрећу се с преда назад. Услед тога, што су кратке, не може тело (које је преко тога још без скелета) од подлоге да се уздигне; него се по земљи много више вуче и то тако, да се само полагаано с места на место помера, и од тога пужења по меком, влажном земљишту види се и траг у виду јасне бразде. — Чекиње су и за то, да се глиста њима (као оно човек пењалицама уз телеграфске диреке или глечере) придржава при пењању уза и низа зид и њему слично. Ове покрете извршује највећом лакоћом, пошто јој је тело мекано, а подупиру га толике чекињице, поређане у 4 реда његовом целом дужином (Слично је, што н. пр. и пловка лако плива по води, јер јој је тело више спљоштено и широко, па се целом њбоштимицом ослања на водену масу испод себе).

d) Како кишна глиста своје ходнике или каналиће буши, лако је посматрати, кад је метнемо на растреситу земљу. Прво се види, како предњи део тела издужи тако, да са свим танак и шиљаст постане, а за тим помоћу веома осетљивог првог прстена (т. з. главе), пипајући, тражи по земљи какву пукотину, у коју предњи крај завуче и по том његовим снажним надимањем у земљу као клином полагаано продире. Надимање бива мускулозним ждрелом, у које увиру уста на доњој страни другог прстена.

И кроз тврду земљу буши кишна глиста своје ходнике. Бушење ово свакако не бива као мало час — у напред, него много пута устима узме размекшану земљу, ова прође кроз црева и опет изиђе кроз чмар на задњем крају тела на поље у облику познатих *глистиних гомилица*. Овај начин покретања никако није неко велико чудо (као оно прича о обетованој земљи), пошто се

6. И *храна* кишне глисте састоји из животињских и биљних материја, које се налазе у земљи, и због којих она мора непрестано своја црева њоме пунити. Зато кишне глисте и живи само у хумусној земљи. Лишће, сламке и др., које она ноћу у своје ходнике увуче, чим се трулењем распадне, — служе јој као добродошла храна.

7. *Чулна делатност*. Већ изненадни најмањи земљишни потрес, кад кишна глиста тумара по земљиној површини, учини да брзо бежи у своју „цев“, знак, да мора имати веома fino осећање (чуло пипања). Осветлимо ли је лампом, такође бежи. Премда, као већина подземних животиња (Примери!), нема очију ипак није према светлости неосетљива. А како она своје љубимце (кејево и мрквино лишће и др.) и из веће даљине зна наћи, следује да мора имати и чуло укуса и мириса.

8. *Множеше* бива јајима, која су ради заштите обавијена једним слузним омотачем, који на ваздуху отврдне. Слуз луче жлезде, што су искочиле у облику задебљања као седло (Cnitellum) на неколико прстенова између прве и друге трећине тела.

9. *Значај*. Како необично важну улогу ова животињица, коју сваки презире, у природиној економији игра, јасно се види из њена описаног начина живота. Видесмо, како сваког дана узима по мало земље богате хумусом и како своје измете на земљину површину истура. Замислимо на то, да у једном малом врту хиљадама глиста то чине, увидећемо да ће цела хумусна орница морати проћи кроз прева незнатног створа, а у току милион година то је се већ сигурно већ хиљадама пута догодило. Слабачке глисте лагано горе износе доње слојеве, а горњи дођу доле. **Оне дакле ору земљу, као што то чини земљорадник плугом.** Пошто се њихови ходници непрестано обурвавају и засипају, да нове морају правити, то непрекидно праве земљу растреситом. Поједине земљине честице непрестано понова доводе у додир с ваздухом и водом, те тако убрзавају распадање истих. Сем тога тако припремљено земљиште оне тако рећи ђубре, увлачећи у своје шупљинице лишће и др., и све то најпосле измешају једно с другим као оно вртар, кад хоће да направи добру земљу за цвеће.

Где се појави у прекомерном броју, кишна глиста свакако може и штетна постати, јер тада све младе биљчице у своје ходнике увуче. Али да корење у биљака грицка — као што се често о њој говори — у истини је нетачно; јер како би то и могла својим безубим и меканим устима?

Човек дакле има потпуног основа, да штити ову необично важну животињу, особито кад јој и иначе готово непрегледна чета противника (Примери!) ради о глави.

10. *Сроднице*. Има их неколико.

Ниш.

М. М. Томić.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Latinsko-hrvatski rječnik za škole. Izdanje drugo priredio Mirko Divković, ravnatelj kralj. gornjogradske gimnazije zagrebačke. Bez kruta veza stoji 7 kr. 50 fil. U Zagrebu troškom i nakladom kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade. 1900. Велика осмина, VII + 1161 стр.¹⁾

I

1881. год. превели су М. Ваљавац, Фр. Петрачић, М. Дивковић и С. Жепић Хајнихенов латински речник (који је протумачен немачким речима). Прошле је године приправио друго издање тога речника М. Дивковић и штампао га *фонетиком* и *крунијим* словима, за то је овај речник мало шири и дужи и за 100 страна дебљи него што је у првом издању. Г. је Д. на више места и језик поправио, али је на више места и смисао покварио; види н. п. *capito*, *choragus*, *cornum*, *proga* и т. д. Г. Д. каже, да је *настојао*, да овај речник поправи „према данашњему стању лексикографије“, али од *настојања* нема користи, као што се види из ових примера:

ad (стр. 25) уз бојеве = „до, близу, од прилике“,

circiter „ „ = „око, до, неко, једно“. Није добро. Овде је *ad* = *до*, а *circiter* = *око*, од *прилике*.

buris = „ручица, гредељ у плуга“. Зар је *ручица* (*stiva*) и *гредељ* (*temo*) једно те исто?

„**calce** petere alqm ударати на кога“. Треба: ритати се на кога.

capito, onis, m. = „главурда, главетина“. Није истина. 1881. г. било је боље: „главаш, главоња...“ Г. Д. мисли, да је *ein Grosskopf* = главетина, јер он не преводи *латинске* речи него *немачке*.

¹⁾ Овај мој чланак може употребити човек, који би хтео да сав речник проучи, јер ја сам га читао само на неким местима и то без реда сад овде сад онде. Ипак мислим, да ће се и из ових бележака моћи видети, какав је овај речник.

cornum = „дријен“ } Није истина. *Cornum* је *дрењина* а
cornus = „дријен, дријенак“ } није дрен. 1881. год. било је боље:
 „дрењица, дренула (*Kornelkirsche*)“.

domi = „код куће, дома, у кући“ } Треба изоставити „у кући“ и
domum = „кући, дома, у кућу“ } „у кућу“.

drachma = „драхма, грчки новац, од прилике = римском денарију, око 36 новчића“.

mina = „по прилици 35 фл.“

obolus = „грчки малени новац, од прилике 5 новчића“. Није добро. 6 обола = 1 драх., али 6×5 није = 36. 1 мина = 100 драхама.

glans = „жир, желуд“. Треба: жирка (зрно жира, желуда, *eine Eichel*).

Haedui = „Хедуанци, племе галско међу ријекама Араром (с. Saone) и Лигером (с. Loire)“. Није добро. Види Caes. b. Gall. I, 12: *flumen est Agar, quod per fines Aeduorum et Sequanorum in Rhodanum influit*“.

lignator = „пилар, дрвоцјенац, дрвар“. *Lignator* није „пилар“ (тестераш).

malum = „јабука“. Треба: јабука (воће).

morum 2) } = „купина“ } Није добро. *Morum* је *црна ја-*
rubetum } } *года* (која расте на купини), *ru-*
rubus „купина (и грм и плод)“ } } *bis* је (једна) *купина* (биљка) и
црна јагода, а *rubetum* је *гомила купине* (купина coll.). Зар је купина грм?

paries = „зид“. Зид је *murus*, Mauer, а *paries* је *die Wand* (а то је: усправна страна какве зграде н. п. зид, брвна итд.).

passus = „корак као мјера дуљине = 5 римских стопа“. Није истина. *Passus* овде није *корак* него *два корака* (а то доказује и то што је „ = 5 римских стопа“).

perbenevolus } = „предобар“. Друго је *perbonus* а друго *perbe-*
perbonus } } *nevolus*.

ricea = „бор“ } Није истина. Зар је *оморика* и *бор* једно

pinus = „оморика, бор“ } те исто дрво? *Оморика* је друго дрво а не *pinus*. То је доказао Ј. Панчић, а то стоји сад и у Вукову речнику (1898). *Pinus* је *бор*, а *ricea* је *смрча*, *смрч* (*f.*), што потврђују талијанске речи *pineo* = *бор* и *ricea* = *смрча*, *смрч* (*f.*). (*Dizionario della lingua italiana*. vol. V. 1829. г.) Према томе треба поправити значење речи: *pinetum*, *pineus* и т. д.

pruna = „жар, жеравица“. Треба: *жив угљен*.

prunum = „шљива Ног.; сегеа р. воштана“. Треба: *шљива* (*воће*), а шљива (*воћка*) = *prunus* (ове речи нема у речнику). *Cereia pruna* = *Wachspflaumen*, а г. Д. каже да су то *воштане шљиве*!

sepia = „сипа (морска риба)“ (тако и 1881. год.). *Sepia* није *риба*, и ако се зове немачки *Tintenfisch*, *Blackfisch*.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

sentientum } = „драча“. Између *sentis* и *sentientum* разлика је
sentis } као између бор и борик, храст и храстик, врба и
 врбљак и т. д.

stadium = „стадиј, грчка мјера, дуљина од 200 метара или 125
 корака“. Није истина. Стадија није нигда била = 200 мет. Зар је 125
 корака = „200 метара“?!

rado: „стругати, остругати“; „стругати, обријати“ } Треба то овако
abrado: „остругати, острићи, ошишати“ } казати: *rade-*
tondeo: „стрићи, острићи, бријати, обријати“ } *re* = стругати:
detondeo: „острићи, стрићи, ошишати“ } бријати; *abra-*
dere = остругати; обријати (а не: острићи, ошишати); *tondere* — стрићи,
 шишати (а не: бријати, обријати); *detondere* = острићи, ошишати. Зар
radere значи *обријати*, а *abradere* = „острићи, ошишати“?! Зар *tondere*
 и *detondere* значе исто: „стрићи, острићи“? Зар *tondere* значи „бријати,
 обријати“ а *detondere* нема (случајно) тога значења?

Оваквих погрешака има *врло много*. Многим речима није значење
 добро одређено н. п. *syllaba* = „слог“ (у њиве?), *bracae* = „хлаче“ (које
хлаче? — *чарапе* или *чакшире?*), *cichorium* = „водопија, андивија“, *cup-*
pinum = „кумин“: Треба уз обе ове речи додати: (биљка), и т. д.

Г. Д. мисли, да је етимологија *гагање*, за то он каже, да су речи
filiх и *ἔλιξ*, *sterto* и *δαρδάνω* итд. сродне. Иначе је етимологија у њега
 непромишљена и писана за то, да се квари *цеста* хартија. Срећом је
 нема много. Сродне се грчке речи негде спомињу н. п. код *mater*, *pater*,
socer, *domus*, *ago*, *fero*, *duo* итд. а негде не спомињу н. п. код *sex*, *sep-*
tem, *octo*, *decem*, *dolus*, *nauta*, *pes* итд. Требало би изоставити из овога
 речника погађање и друге ствари, које нису ученицима потребите н. п.
 да је *panis* „од *pascor*“, да су *Hyperborci* *загорци*, да је реч *fenestra*
 сродна с грчким глаголом *φαίνω*, да је *annus* „мјесто *amnis* „круг, ви-
 јенац итд.

Штампарских погрешака има прилично много: види н. п. код *ap-*
nuto, *bubulcitor*, *circa*, *compitum*, *Homerus*, *lavacrum*, *liquo*, *perditus*,
Pharos, *plaga*, *plangor*, *prandium*, 1. 2. *quis*, *revocabilis*, *ripa*, *rubidus*, *si-*
liqua, *subsidiium* итд. Много има таквих штампарских погрешака, које
 сасма кваре смисао н. п. *revocabilis* (adj.) „дозован повратак“, *ripa* =
 „обала, ријека, бријег“ итд.

II

Премда у *ствари* има знатних погрешака, ипак мислим, да су у
 речнику „за школе“ још знатније погрешке у *методу*. Многа дела, која
 су „славни“ научници писали за *школе*, бациће методика у *благо*. Многи
 добро пролазе пред *неуком* светином, кад употребе познату слепарију:
 „*de gustibus non est disputandum*“.

У овом речнику има о речима: ratio, sum 3 стране, ad, in, res више од 2 стр., ago 2 стр., fero, habeo, ut, video, refero (без refert), e (ex), ipse 1½—2 стр., ducio, magnus, manus, neque, pono итд. више од 1 стр., Ученик може каткад потрошити 10 до 20 минута, док нађе, шта значе на неком месту у писца речи ratio, res итд. Ово ће бити најзнатнија погрешка у овом речнику. У Ингерслева (1881) н. п. запремају речи *ratio* и *res* свака од прилике *половину* стране. Колика је то разлика!

Узрок је томе то, што у Хајнихена има врло много непотребних примера. Тако н. пр. не би требало писати у речнику „за школе“, на ком се месту спомињу речи Grajoceli, Menexenus, Menon, Paemani, Palaeste, Pentelicus, Segestiva, Segimundus, Segni, Segontiaci, Xenarchus, Xenocles и т. д. Код речи *Sibuzates* стоји „једном Caes. b. G. 3, 27“. У истога се писца и на истом месту спомињу *Ptiani*, *Gates* и *Ausci*, а тих речи нема у речнику, као што нема ни многих других (н. п. Cassi, Ancalites Caes. b. G. 5, 21. Condrusi Caes. b. G. 2, 4, 6, 32. и т. д.).

На V. страни стоји: „један значи једном (на забиљежену мјесту прозаика или pjesника) долазећи [тако звани *ἄπαξ λεγόμενον*]“. Ове речи немају правога смисла. Хтело се можда казати, да се н. п. реч *abrogatio* („једн. Cic. Att. 3. 23, 2“) спомиње само на једном месту у књигама, које су употребљене за овај речник. Онда би требало казати, које су књиге употребљене за речник. Тако се н. п. речи *abequito* и *abnormis* у свим књигама, које су употребљене за велики Thesaurus linguae Latinae (1900), који издају немачке академије, спомињу само на једном месту, али се речи *ablegatio*, *abrogatio*, *abscessio*, *absto* и т. д. спомињу на више места, али по свој прилици ове и друге многе речи спомињу се само на једном месту у књигама, које су употребљене за овај речник, а за то би требало рећи, које су то књиге. Онда би се требало тога правила држати па н. п. код речи *ancorarius* казати, да се тај адјектив спомиње само на једном месту. Не треба се тога правила држати код властитих имена, а и Хајнихен час помиње имена народа, која се спомињу само на једном месту а час изоставља таква имена, која се спомињу на више места. Кад знамо, да речник писан за ученике није за то да буде регистар властитих имена, онда је очевидно, да из свега треба изоставити сва властита имена, о којима се не може ништа друго рећи него оно што стоји на неком месту у писца н. п. некакво племе, име неком робу и т. д.

Из *етимологије* треба да стоји у речнику „за школе“ само оно, што није сумњиво и од тога само оно, што може помоћи, да ученик лакше реч научи или да је дуже памти.

У овом се речнику не спомину онолико, колико би требало, речи, које имају једнако, *налик* или *потично* значење, тако да ученик не зна, значи ли н. п. porto, fero, gerо (gesto) једно те исто (носим); не зна, је ли loquax и garrulus једно те исто; не зна, у чем се разликује

значење у речи; foris, ianua, ostium, porta, valvae. Не може знати, шта је *hibiscum* а шта је *malva*, шта је *milium* а шта је *panicum* и т. д.

III

Г. Д. различито пише страна имена, н. п. Алцибијад, Цекрон, Цербер, Циклоп, Цимон, Цир, Цирена, Цирка (Circe) и т. д., поред тога пише: Алкидама, Керамик, Сицијон, Тукидид, Ферекид и т. д. У азбучном реду пише: Цефал, Халцедон, Сцир, Сците, Сцитски и т. д. а поред тога: Кефал (код Procris), Халкедон (код Xenocrates, Thrasy-machus), Скир (код Lycomedes), Скићани (код Anacharsis), скитски (код Therodamas, Tomyris) и т. д. Ученик може мислити, да су *Сците* и *Скићани* два различна народа. За тим пише: Шпарта и т. д. Шпартак, уз то: Сперхеј, Сполециј, Спурина, Стабија, Стагира, Статилије, Стације и т. д.

Властита имена гради г. Д. сад од основе сад од номинатива, а не држи се никаква правила н. п. Бијант, Димант (Dumas, antis), Каламид, Опунат, Белерофон, Калхас (Calchas, antis), Полукс, Сиџакс и Ксенофон итд.

И иначе има у језику знатних погрешака н. п. град Секванаца (код Vesontio), град Битурига, Суесијона, Едуа (код Noviodunum), оток Егејскога мора (код Melos), војвода Ахајаца (код Xenarchus), мати Минотаура... (код Pasiphaë), брат Јупитера и Плутона (код Neptunus), град Цилиције (код Issus), лука Илирије (код Nymphaeum) и т. д. Треба: секвански (битуришки...) град, брат Плутонов, лука у Илирији и т. д.

Тако и: *чиним расиаста се* код Iquefacio, *неодлучник* код haesitator, *подјармити* (људе) код Raeti (према unterjochen), *предшастник* код antecessor, *поименице* (м. особито) код pecus, Tyrannio и т. д. [namentlich = 1] по имену, *поименице* (н. п. казивати), 2) *особито*; за то г. Д. и онда каже *поименице*, кад треба рећи *особито* (namentlich, besonders), *строј* код catapulta (м. *сирова* као што стоји код ballista), „зид, јаму, повући, murum, fossamque...“ (perducere). Како се то зид и јама *вуку*?! Rhodos је „оток на обали Мале Азије“. Ко је још видео *оток* (острво) на обали? „Један и други“ (der Eine und der Andere) = 1) nonnullus. 2) nonnulli!

Према овоме се може рећи, да је ово *слаб* речник. Онаквих погрешака у ствари, као што су напред поменуте, могло би се исписати *неколико стотина*. И у језику има знатних погрешака. Ипак мислим, да су најзнатније погрешке у методу. Речник Јована Ђорђевића биће и у ствари бољи од овога, а у методу је без сумње бољи, а то је знатна ствар. Између латинских речника на немачком језику бољи је од овога речника н. п. Ингерслевов речник. Кад човек има на уму, да је ово речник „за школе“, онда се може рећи, да је врло налик на *Павчеве* и *Курицијеве кушурсаре*, којима неуки људе муче децу у средњим школама.

В. Ђерџић

Б Е Л Е Ш К Е

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Revue Pédagogique у свесци за месец јуни 1901 донео је чланак господина Desportes de la Fosse-a, отправника послова француског посланства у Србији о основним школама у Србији, који ми у преводу саопштавамо.

Чланак гласи:

Историја

Од почетка новог века, па до почетка деветнаестог столећа (1459—1815) Србија је непрестано била под Турцима; за све време трајања ове потчињености није могло бити ни питања о народним школама: једини су свештеници и калуђери који обрађиваху књижевност у земљама, у којима се говорило српски: свештеници и калуђери могли су бити једини учитељи онима, који су се хтели нечем научити.

Међутим од 1804, у току саме борбе, коју су Срби отпочели били да поново задобију своју независност, беху основане неколике школе, и то у Београду; али трајање ових школа било је ефемерно, њих несташе са нестанком првог покушаја за ослобођење.

Од друге српске револуције почиње у самој ствари стварање школа. Кнез Милош Обреновић, основалац данашње династије, ма да је био сâм нешколован и неписмен, тражио је учене и паметне људе и подигао је велики број школа. Од 1830 године, када је Србија добила од Порте аутономну организацију, влада се у Србији сваким даном све више трудила и нашла да унесе што више образованости у народ.

Првих дана своје владавине, Кнез Милош је издао једну наредбу, којом је наређивао да се у сваком округу о државном трошку подигну по две школе; сем овога, свака општина која је имала парохиску цркву, имала је да отвори и школу и да је сем тога још и издржава.

Приватна иницијатива помогла је напоре ондашње владе: подигло се неколике школе трошком родитеља који су сами плаћали учитеље.

У почетку, није се тражила никаква нарочита способност од оних људи, који су били учитељи у основним школама: требало је умети читати и писати, па да неко добије допуштење да другога учи.

Међу тим од 1836, многи учитељи били су рекрутовани из свршених богослова за које је била основана школа у Београду. Са бројем ових учитеља повећан је уопште контингент многобројних учитеља, који су дошли били у Србију из Аустро-Угарске.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Исте те године 1836 установљен је општи надзорник наставе, да врши надзор над учитељима и да им даје упутства у њиховом раду.

Србија је тада бројала 62 школе, од којих је 26 издржавала држава, 27 школа су издржавале општине и 9 је школа било приватних.

Учење у овим првим школама било је посве рудиментарно: оно се ограничавало само на читање и писање; метода обучавања била је чисто механичка: не водећи рачуна о томе да деца разумеју смисао лекција, учитељи се задовољавали тиме што су их терали да знају на памет садржај извесног ограниченог броја педагошких дела, од којих ни они сами нису ништа више знали.

Али почевши од 23 септембра 1844, једна серија смишљених закона променила је све ово у основи, и подигавши ниво образовањ, ови су закони дали мало по мало основној настави у Србији онај полет и развитак који је она данас постигла.

Једино захваљујући овим новим мерама, које су долазиле од кнежевске владе, број школа је рапидно пошао у напред. О овоме најбоље ће нам посведочити ови бројеви:

Године 1845	било је	173	школа,	187	учитеља	5847	ученика;
" 1855	" "	247	"	306	"	9716	"
" 1865	" "	321	"	399	"	14694	"
" 1875	" "	534	"	667	"	23238	"
" 1885	" "	565	"	925	"	41703	"
" 1895	" "	977	"	1816	"	73522	"
" 1899	" "	1105	"	1921	"	85887	"

Овако стање ствари показује нам да се број ђака скоро правилно удвајао сваке десете године.

Године 1855 један закон о осн. школама прописао је да свака општина која броји више од 400 домова отвори школу; села пак која би била мање насељена имају се придружити поменутиим општинама. Овај је закон први закон у коме су поменуте и девојчице.

После овога читав низ прописа постепено али стално проширује програм основне наставе у аритметици, моралу, вери и свима другим основним знањима.

У 1857 и 1863 учење граматике, историје и географије постало је обавезно. 1863 један закон поделио је учитеље на 10 класа; њихове плате које варирају од 500 до 1500 динара стављене су на терет државног буџета, али општине су им дужне дати стан и огрев, било у природи или у новцу.

Овим законом створен је такође и један фонд за пензије учитеља оба пола. Ове исте године основана је у Београду једна виша девојачка школа, из које ће у будуће изићи скоро све учитељице основних школа.

1870 влада је установила у Крагујевцу прву школу искључиво намењену за образовање учитеља. Иста таква школа отворена је 1880 год. у Нишу.

Закон од 1882 унео је неке поправке у појединости стања које је постојала, на послетку 26 августа 1898 донесен је закон о народним школама.

Садашњост

Први прописи који се односе на подизање школских зграда датирају од 1881 године; министар грађевина је, у оном времену, према одредбама горњих прописа, саставио више планова — типова, према којима су требале све општине да предузму грађење својих школа.

Како су диспозиције ових правила биле и сувише строге, то многе сиромашне општине не могоше ни одговорити оном, што се од њих тражило.

С тога се морало последњих година израдити ново правило, које је давало свима општинама могућности да саме подижу нове школске зграде на месту оних које су постале неупотребљиве, и то подизање да буде по плановима које изради месна власт, али да и те планове мора да испита и одобри министарство просвете и министарство грађевина.

Према последњим објављеним извештајима министарства просвете у Србији има 977 зграда, у којима су основне школе, од којих 15 припадају држави, 842 припадају општинама, а 120 зграда својина су приватних лица.

Од целокупног броја ових зграда 542 зграде су у добром стању, 296 зграда је у приличном стању, а 130 пак нису скоро ни за што.

Град Београд има 18 основних школа (осамдесет учионица од којих свака има површине 49 квадратних метара). Од ових београдских школа 17 су у добром стању, а једна пак треба да буде скоро из темеља поправљена.

Школски буџет

До 1898 сви трошкови око издржавања основних школа падали су на терет општинама.

У 1880 им су трошкови износили	586.009	динара
„ 1885 „ „ „ „	769.415	„
„ 1890 „ „ „ „	906.323	„
„ 1895 „ „ „ „	1,233.454	„

У последњој цифри град Београд удељује са трошковима од 133970 динара, која се сума овако дели:

Станарина за школе	12.576	динара
Трошкови око оправке зграда	1.500	„
Додатак учитељима	80.844	„
Плата послуге	20.200	„
Огрев учионица	4.550	„
Канцел. трошкови и намештај	14.200	„
Свега	133.970	„

Држава је само имала да плати учитеље. Плата учитељска била је до 1898 на државном буџету. Она је износила:

У 1880 години	607.652	динара
„ 1885 „	869.746	„
„ 1890 „	1,357.862	„
„ 1895 „	1,965.902	„

Нови закон од 1898 године пребацио је учитељске плате са државног буџета на општинске буџете.

Одржавање Виших основних школа остало је и даље на терету државног буџета.

Учитељи и ученици

Учитељи — Број учитеља у основним школама последње школске године био је 1921, од којег је броја било 1037 учитеља и 884 учитељице. Овај број учитеља био је овако распоређен 509 у градским школама, 1412 у сеоским школама, 1634 у мушким школама, 287 у женским школама. (Овде сад г. Desportes de la Fosse саопштава одредбе, које се траже да неко може

бити учитеља (чл. 49. закона од 1898); за тим величину њихових плата; по том говори о школским надзорницима: о њиховим платама и квалификацијама (чл. 82 закона од 1898 год.)

Ученици — Последње школске године било је по основним школама свега ученика 85887, од којег броја долази на мушкарце 71765, а на девојчице 14122.

Од овога броја 23096 ученика је по градским основним школама, а 62791 по сеоским.

Према последњем попису долази 1 ученик на 14 становника у варошима и 1 ученик на 32 становника по селима.

Пропорција деце која су достигла године које се траже за школовање износи 28%.

Две трећине деце која имају прописне године за учење не посећују школу, ма да им и закон школски и само законодавство изрично каже да је основно школовање обавезно.

Програми

Програми учења у основним школама обухватају: веру, матерњи језик, историју и националну географију, елементарна знања из природних наука, из аритметике и геометрије, агрокултуре, лепог писања, цртања, певања и гимнастике. Сем овога ручни рад и поуке из кућарства по женским школама.

Како у Србији нема верских разлика, пошто сви становници њени припадају ортодоксној вери, то веронауку предају у свима школама сами учитељи.

Гимнастика се такође предаје по основним школама, али она се састоји у неколиким играма, које се изводе пред учитељем и под његовом контролом.

У главном, фактичко стање основног школовања у Србији може се сматрати да задовољава, кад се има на уму релативно кратко време од његовог почетка и сваковрсне тешкоће које је имало да савлада од свога постанка.

Нови закон од 1898 године дао је народном образовању српском исти правац, којим у том погледу иду и друге европске државе, и имајући на уму све старање и бригу које су овом образовању поклањале све владе, нема бојазни да ће се на овом добром путу ма најмање застати. С.

*

Како су се развијале основне школе у Угарској — Још у почетку XI века први угарски краљ Св. Стеван установио је по једну школу у свакој парохији, где су деца учила „веронауку и читање“. Али ове се школе не развише, у XV веку нема их више од 102 у 4000 парохија и 44 манастира.

Покрет се није појачао и школе се нису развиле пре XVI века, када су Саксони у Угарској и Трансилванији унели реформу у земљу.

Католичка црква није могла заостати. Дијета од 1548 год. наређује, да се имовина манастира који су затворени употреби на школе. Консил од 1560 налаже свештеницима да поучавају у религији, а учитељима у *корисним знањима*. Ово одвајање створило је само расцеп у основуј настави.

Године 1777 почиње нова ера. Једним декретом Марија Терезија промудгује уредбу о педагошкој организацији, познату под именом Ratio educationis, која није ништа друго, него мађарско издање аустријске уредбе, веома важне за ову епоху и коју је израдио епископ Фелбигер. Оно васпоставља колективну наставу на место индивидуалне.

Школе су подељене на три категорије: сеоске школе (*Scolae fagorum*), школе у бурговима (*Scolae opidanæ*) и школе у варошима (*Scolae urbanae*). Установљене су и општа и локална инспекција. Угарска, Хрватска и Славонија подељене су на девет школских области. По варошким школама мора се предавати бар веронаука, читање и писање, *основи рачунице* и *домаћа економија*.

Циљ је *Ratio educationis*-а да да школи и основној настави национални карактер, али пало се у заблуду кад је он изједначен са католичком црквом.

Јосиф II, син и наследник Марије Терезије, продужио је започето дело са необичном ревношћу. Он је учинио основну наставу обавезном за децу од 6 до 12 године. Ова је наредба постала необично непопуларна услед строгости казни против непослушности родитеља. Али цар је продужавао свој пут. У погледу форме хтео је да ослободи школу од тугорства цркве и створи тако зване неутралне школе, где су имала приступа деца разних вероисповести и којима је био циљ морално васпитање и обучавање деце.

Против њега се дигне црква, и како је хтео свуда увести немачки као језик за наставу, учини веома незадовољним све народе у држави. Његов посао у Угарској не успе и био је обавезан да по захтеву Дијете изда декрет којим се уводи национални језик као обавезан по свима школама.

Кад је развитак новијих идеја савладао реакцију, Угарска према једној уредби Фердинанда V 1845 г. добије нов систем за основну наставу. Краљев декрет одређује основне и средње школе и уводи строге казне односно обавезности наставе и дужности општина да саме зидају школске зграде.

Године 1866 стиже рат, тај рат и устав од 1867 повратише Угарској њена стара права. Према закону од 1868., деца су дужна посећивати школу за време од девет година: од шест до дванаест година *обичну основну школу* у којима има двадесет часова недељно; од дванаесте до петнаесте године *продужну основну школу* са пет часова преко зиме и два часа недељно преко лета.

Газде код којих деца раде као год и родитељи одговорни су морално и материјално за посећивање школа за дете, које им је поверено. Ко не следује овој одредби плаћа до 8 круна повчане казне у корист школске касе. Ако после четири изречене казне родитељи и даље не следују наредбама закона, општинска власт по званичној дужности има да наименује једног тугора, који има за дужност да се стара о васпитању детета.

Речени закон оставља црквама, удружењима и појединцима неограничено право да оснивају школе којима се дају иста права као и државним. Општина је дужна да подигне школу само случаја кад има најмање тридесеторо деце са траженим бројем година и под условом да у дотичном месту не постоји већ једна школа. Држава посредује и има ту обавезу кад ни приватна иницијатива, ни црква ни општина нису у стању да поднесу трошкове.

Програм је свуда једнак и подразумева: веронауку и морал, писање и читање, усмени и писмени рачун, причања и вежбања за памћење, *угарску граматику*, географију и народну историју, појмове из природних наука, земљорадњу и вртарство, певање, гимнастику.

*

Нешто о основној настави у Сједињеним Државама — Као и увек до сад активност Сједињених Држава у педагогици огледа се у великим годишњим скуповима њихових друштава. Један од највећих био је 1900 год. у

Charleston-у са 6—7000 чланова. Дискутовало се о: утицају поезије на васпитање, о дејству вртова околу школа, о настави у природним наукама, о трговачким секцијама у High Schools, о моралу у васпитању деце и т. д. На овом конгресу свакад се чита извештај о учињеном напретку у претходећој години у самој земљи, а тако исто и у Енглеској, Немачкој и Француској.

Међу мерама које су предузете последње године интересантни су опити учињени у Њу-Јорку и Чикагу, па и на другим местима да би се извело медицинско испитивање деце. То је развитак „Child Study“-а, психологија деце, који су дали повода овим опитима. Само у Чикагу се иде веома далеко: изучавају се са највећом пажњом сви детаљи физичке форме код деце: ширина очних отвора, положај ушију, облик носа. Педагози из других места по мало терају и шалу и веле: Тешко детету чији се нос не налази са свим на средини лица.

Једна је од великих школских свечаности прослава двадесетпетогодишњице од покрета за реформом у америчком васпитању за коју се сва част приписује Parker-у. Овај нови правац носи назив Quincy movement, поводом тога што је творац инаугурисао у Кенси-у 1875 г. своју каријеру наставника он је почео далеко раније: 1853, имајући свега 16 година, предавао је и држао часове, али у Кенси-у први пут је нашао прилику да бриљантно изнесе свој програм. Ту је он, војујући против рутине реформисао школе тако да је привукао општу пажњу. Кенси постане место школског хаџилука, једна врста педагошке Меке; ишли су да обилазе Паркера као што су у почетку овог века обилазили Песталоци-а. 30 априла прошле године ђаци и обожаваоци његови заказали су састанак у Кенси-у да би му одали пошту и прославили његов пређашњи рад, пошто је у том моменту предузео ново дело као директор Института у Чикагу. Ретко је кад један васпитач за свог живота добио толике поште и симпатија. Тврди се да ни Песталоци ни Хербарт нису имали толики утицај на Американе.

Паркер је мало писао, али је много урадио. Он се вероватно неће овековечити са једним системом принципа, тачно опредељеним у једном коду, али ће после себе оставити ученике пуне одушевљења, које им је он дао, сачувати успомену предузимљивог, истрајног и занетог реформатора, који, где год је прошао, са оштрином је обарао педагошке предрасуде и са обадве руке бацао животно семе.

Историја његовог живота веома је интересантна услед различних незгода којима је испуњена. Овај човек, који је као дечко живео у сеоској кући и умео се попети међу најобразованије учитеље своје земље, који је као прост војник прелазећи степен по степен достигао до пуковника, који је као мали и незнатни сеоски учитељ у почетку завршио своју каријеру на једном од највиших положаја за педагогију у Сједињеним Државама — он је донста творац своје славе. Рођен је у радничкој фамилији, остао је сироче за рана. У осмој години радио је као сеоски надничар и могао је посећивати школу само за време од два месеца преко зиме. У тринаестој години уписан је био на универзитету Mont Vernon и учио без икакве помоћи, тако да је био принуђен да тестерише дрва и ради друге послове те врсте, и за време распуста понова је ишао на село. У шеснаестој години, рекосмо, био је учитељ у једној школи од 65 ђака, од којих су већина били старији од њега. Плату је имао незнатну, свега 90 долара годишње, немајући стана и хранећи се код родитеља својих ђака, који су га напменце примали. Пошто је променио неколико места оде у Саролтон. За положај нико му није имао да завиди. Путујући тамо, сазна да су његовог претходника ђаци избацили на улицу и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вукли по блату, да је други један побегао видевши нож у рукама једног ђака. Али ипак, захваљујући својој доброту и умешности, њему се ништа не деси и унео је да школу у Саролтон-у доведе у први ред.

На бојном пољу ревносно је вршио дужност патриоте. Ушавши у војску као добровољац доспе до пуковника, од 1861—1865 учествовао је у најкритичнијим данима грађанскога рата, био је тешко рањен, заробљен, бранио је слободу против есклавожиста са истим заносом, који је доцније показао у својим педагошким борбама против рутине и предрасуда.

По мишљењу Паркера школа је установа, која може спасти човечанство и учинити да ишчезне зло од рата. Његове присталице, чинећи му похвале, иду дотле да га називају „пророком“. Њему припада част што је сложио употребу „text-book“-а, методу, која оглушује, по којој се књига сматра као какво пророчанство, за којом дете слепо иде. Осуда „text-book“-а створила је неке од његових најјачих противника. Књижари веде: „Или мора нестати тог човека, или нас“. Књижари нису пропали па ни књиге, али злоупотребу уџбеника, механичко учење Паркер је заменио наставом, која тежи специјално да развије чула и способности за опсервацију и схватање, тако да дете стиче знање самим својим личним радом.

Америчани не чекају да им смрт отргне најбоље грађане, па да их прослављају. Оно што су учинили ове године за Паркера, исто су урадили пређе за Henry Vanguard-а, који је недавно умро — 5. јуна 1900. г. Тај ветеран америчког васпитања није био никакав оригинални мислилац, нити какав дубок филозоф, али човек велике ерудиције, познавајући све доктрине све методе.

* * *

Општа и теорична педагогија заузимају часно место у Сједињеним Државама. Код неких наставника ипак опажа се да претпостављају практику теорији, само њихов број није велики. С друге стране психолошка и физиолошка истраживања деце све се већма умножавају.

Америчани су тако рећи специјализирали свој педагошки рад не предузимају више истраживања док се не удруже стотинама личности, час се обраћају с питањима деци у школи, час зрелим људима. Иду и дотле да чине посете по домовима ради обавештења о проблему, који хоће да објасне мишљењем личности свију класа. У овоме има један метод опсервације доста оштроуман, који може имати добре резултате. На место усамљеног рада каквог мислиоца, који располаже само уским опсервацијама, колективни рад једне легије посматрача чини заједничким њихова лична искуства и на тај начин даје могућност, да се на широкој бази докумената прибаве егзактни и прецизни податци.

Оваких посматрања има мноштво. На пр.: од 25 деце у осмој години ниједно није имало тачну идеју о смрти, души и Богу. Други један пример: Жеља за читањем развија се са годинама: у деветој години од 100 дечака само 15 и од 100 девојчица само 8 узимале су књиге из библиотека. Међутим у деветнаестој години сразмера је била за мушкарце 79 на 100, а за женске 83 на 100. Ови су резултати добивени на основу 1269 учињених консултација.

Кад се тиче новца ево шта износе учињене студије. Постављено је питање броју од 2012 деце — 922 мушкарца и 1090 девојчица —: „Кад би вам родитељи давали 2-50 дин. месечно и кад бисте били слободни да располагате тим новцем, шта бисте урадили?“ Известан број, нарочито најмањи, рекли су да би га одмах потрошили, али већина, нарочито старији, дали су одговор:

„Чували бисмо га и штедели“. Тежња за економијом очитује се већ код малог Американина и она је нешто већа код дечака, него ли код девојчица.

Радо се замисља како Американин услед свог религиозног духа одбацује на личност наставе. Ако има нечег чудног даје се лако објаснити. Код народа где има јединства вере то долази само од себе да се васпитање стапа са вером. Али свуда где су протестантизам и слобода мисли створиле разлике у исповести, не може бити питања да ли ће се у јавним школама одржати једнолика форма наставе у погледу веронауке. Одвајање црква и школе је неизбежна последица у једној демократској држави где нема државне религије. У последњем моменту опажа се и у јавном миљењу и литератури педагошкој тежња да се школе учине мирским — световним.

На последњем конгресу дискутовало се да ли деца нису сувише оптерећена програмом или треба додати још часова. Мишљење, које влада, изгледа, усваја прву идеју, док међутим консултирани учитељи дају одговоре у пративном смислу; неки чак траже да се програм прошири.

Поуке о домаћинству нису нимало занемарене у америчким школама и ђаци их примају са задовољством. Ево једног лепог доказа! „Посматрала сам једног даца, вели једна америчка учитељица какве су изгледале неколико младих девојака које су се спремале да пеку хлеб... Чини ми се нисам никад видела у очима људским такав један поглед триумфа. Много наших дечака и девојчица сањају како ће бити хероични, ако доспеју да спевају кад год неку песму, да израде један табло, да свирају на виолини. Али претпостављајући да ће се њихови детињастии снови остварити неће дочекати један степен среће, који би се сравнио са овом, у којој младе девојке уживају кад су успеле да направе изврстан хлеб, да начине леи шешир, да сипију са укусом нову хаљину. И оне су поете и артисти на свој начин“.

Ваља напоменути, ако се у Америци даје вредност ручном раду и ако се он препоручује ђацима, не долази само отуд, што се осећа потреба да се образују раденици и домаћице, то је, вели се „с тога што је потребно створити од њих људе и жене, који се могу ослонити сами на себе“.

Американи се све више и више занимају развијањем патриотизма, само не на дидактичан начин већ причањем. Патриотизам је осећање нарочито развијено код детета и потребно је да га школа очува и појачава. Ради тога препоручују се патриотске химне, читање историских књига, где се причају важни догађаји, који су допринели заснивању народне моћи, племенита дела, хероична смрт славних људи.

Само поред свега што је настава патриотизма од таке важности и што су свечаности многобројне, свечани дани нису самим тим и дани распушта. Нарочито у Чикагу дошло се до уверења, да нема смисла пуштати децу да лутају по улицама и да употребљавају — ону слободу, која им не доноси користи и за коју им није објашњено значење и мотиви.

Но нису само патриотске свечаности, које постоје, има их којима се и природа прославља. У овоме лежи један пример натуралистичког инстинкта, који даје подстрек Американину да код детета развије љубав према физичком свету. Тражи се начин да се још за рана навикне на све живописности у околини његовог завичаја, да познаје све потоке, све изворе да он, тако рећи, претрпи „невидљиви утицај“ природе, да отвори очи пред овим појавама, које ће бити врело уживања у његовом животу.

Надзорници школа веома су савесни у вршењу своје дужности. Они улазе у детаље о методама, осуђују овај или онај начин и препоручују други.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Какав је њихов рад изнећемо један циркулар Максела, надзорника школа у Њу-Јорку, под чијом је управом било 1.193.848 ђака 1899 г.: „Време је упропашћено, ако се ђаци натерују, да пишу што је могуће већом брзином док наставник говори; исти је случај ако је време употребљено на преписивање бележака ван часа ухваћених за време предавања... Врло је рђав начин хватања бележака, записујући сваку реч учитељеву, јер то претпоставља, да нема никаквог активног удела, никакве смишљености од стране ђака. Има изврских наставника, који забрањују свако бележење својим слушаоцима: То је без сумње сувишно, али неоспорно даје доказа о тежњи ка бољем правцу у смислу праве методе. Добре прибелешке треба да имају као карактеристику извештајан посао одабирања, збијања материјала, па чак и оригиналности“.

Борба против алкохолизма води се највећом жестином. Само она наилази понегде на неочекиване противнике, па и међу самим професорима и медицинарима. Професор Апватер трудио се да докаже како је алкохол храна. Но његово је мишљење произвело необична протестовања и он је остао усамљен. Има свега две државе где није уведено као обавезна настава предавање о умерености.

Дуван тако исто има своје веома јаке противнике.

Телесне казне, не може се рећи да заузимају почасно место, али су још у пракси по школама Сједињених Држава. И изгледа да ова традиција старе дисциплине не подиже протесте у јавном мњењу. Што је најчудније ни они, који примењују ове казне, не помишљају никако да их укину у будућности. „Оне су апсолутно потребне у интересу деце, вели један учитељ — има случајева где ништа не вреди колико један добар ударац, да би учинили ђака послушним. Значило би упрошастити душу извесних ђака, ако се не би прибегло телесној казни“. Оваких и сличних мишљења од стране учитеља има много.

Има свега једна држава, где закон забрањује телесну казну — у Нев-Жерсеј-у. У другим опет специјално је одређено које законске казне чекају учитеља ако би прешао границе. Њихова умерена употреба готово је свугде допуштена, по неки пут и законом. У једној вароши казна се не може извршити без писменог пристанка родитеља.

Но при свем том ублажавање се све више и више јавља и може се надати да ће либерална дисциплина, којој је основица морално убеђивање, напослетку победити.

Америчке школе као год и цела земља пролази несумњиво кроз једну еру напретка. Без сумње има и неколико тамних тачака, али у укупности све иде како треба. Државе су увек дарезљиве према школама, и приватни такође не изостају у потпомагању. Андре Сарнежи, на пример за десет година дао је девет милиона долара да би се повећале популарне библиотеке, у последње време дао је 25 милиона динара школским библиотекама у Њу-Јорку.

Напредак у настави Сједињених држава може се свести у четири тачке: 1) слобода у студијама. Ово се нарочито односи на средњу и вишу наставу: ђак може, благодарећи установи предмета који се уче по вољи, изабрати између свију могућих сижеа оне, који најбоље одговарају његовој способности и укусу; 2) како је дисциплина постала либерална, а то је истина за све школе, то школске сале немају више онај невесели изглед прошлих времена, то су фамилијарни скупови, пријатни, љубазни и пуни учтивости; — 3) увођењем двеју битних ствари ручног рада и изучавања природе: дете више није јадно логично биће које се храни апстракцијама и речима, то је живо створење, које ради својим рукама као год и својим духом и 4) напослетку, резултат нових

метода даје детету највеће задовољство, задовољство од свршеног рада, то ће рећи оно ужива да дела са укусом, и кад је свесно да добро ради, што представља најбољи начин да дете употреби своје наклоности и у исто време да се што боље прилагоди дестинацији свога живота.

*

Учитељи и агрикултурна настава у Француској — 1892 год. број кандидата, који су се занимали агрикултуром, био је 240, 1896 год. 371 у 1900 г. подигао се број на 460. Дакле има извесног напретка, који и ако није велики ипак посведочава да се не остаје на једном месту.

У последње време опажа се да међу конкурентима фигуришу и десетак учитељица. Овај је факат од важности: упознати сеоске девојке на озбиљан начин са агриколним стварима, нарочито са онима, које њима припадају и које су им својствене: домазлук, гајење зелени, цвећа и корисних медицинских биљака, очување и употреба плодова, гајење и брига око живине и т. д. Ово представља врло велику корист за будуће домаћице које треба да буду упућене још зарана како се држи сеоска кућа.

Приликом раздавања последњих награда комисија је констатовала не само многобројнија предузећа, већ и да су покушаји дали боље резултате. Сви су сложни у томе да су врло велике услуге учињене агрикултури овом наставом. Скоро без изузетка опажа се код свију марљивост, код многих велико прилежане да распростру савршеније начине обделавања, оштроумност и истрајност како би њихове поуке учинили што кориснијима.

Акција је њихова разнострука. Кад се ово каже не треба мислити о часовима и школским вежбањима, у којима они примењују званични програм. Теориска средства свугде личе једна на друга. Али лична иницијатива учитеља, којом допуњава ову наставу, многострука је.

Један факат, који је добијен консултирањем, сведочи да су учитељи уверени како агриколна настава треба да почива не само на солидној бази познавања научних принципа, него да она мора бити битно експериментална, тако да је без тог услова ништавна или има безначајну вредност. С тога да би боље утврдили стечено знање код својих ђака, они износе примену и практичне демонстрације. Ово обично чине или у школској башти или у пољу, које је од стране департмана или општине стављено њима на расположење. По неки учитељи на свој трошак узимају под закуп потребан терен.

Користи, добивене на овај начин, необично су велике: са неколико саксија цвећа учитељ објасни појаву клијања, оплођивања, дејство одабирања доброг семена, важност тога да семе не треба покрити сувине дебелим слојем земље, корисност преоравања, како би се земља проветрила и олакшала респирација биљних коренова итд. Са истим објектима и са неколико цевн, објашњава улогу азота у развиту биљака и пошто амонијак, који се добија из ђубрета, садржава у себи азота, то он изводи, како се ваља постарати за то ђубре, објашњава корисност руна начињених за прекомерно ђубре итд.

Разнолике користи су везане од познавања хемиског нагнојавања. Једне показују како су поташа, ацид фосфорик, креч и азот битни елементи биљака. Друге упућују на потребу извесне сразмере између та четири елемента, према потребама култивисане биљке, јер ако један недостаје или ако се налази у сувине малој количини, дејство осталих није никакво или врло слабо. Из овога се види, колика је вредност познавати храну сваке биљке.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ова испитивања пробуђују децју љубопитљивост, развијају њихов дух опсервације, а доприносе, да у понеким селима ишчезава она тако стародревна рутина.

Обилажење добрих сеоских кућа, где се експлоатација паметно врши, уређених штала, поља, где се акриколни радови могу објаснити на делу, комплетирају школска предавања и чине схватљивим познавање најбољих средстава културе.

По целој земљи оснивају се музеји са колекцијама у којима су минерали тачно опредељени, земља из околине, која је анализирана и класифицирана, чему се често додају и веома просте и елементарне геолошке карте, колекције класова, зрна, дрвета, трава, збирке корисних и штетних инсеката, које сами ђаци скупљају.

Многи учитељи груписали су своје негдашње ђаке у друштва и на предавањима или конференцијама објашњавају највише агрикултурне ствари. Тамо, где нема школе, учитељи прикупљају младиће у вече извесних дана у недељи, поучавају их о најбољим практичним мерама у култури, пружају им неопходна поучна знања, обавештавају их о саставу хемиског ђубрета, његовој користи и употреби.

У извесним департаманима учитељи придружују предавањима и практичне поуке о наводњавању. Пошто објасне прво користи од заливања, које се врши редовно и у довољној мери, излажу како се праве уставе. Сем тога обраћају пажњу њихових слушалаца на корист, која се може имати разумним исушивањем и кад се врши на рационалан начин.

Други опет, у сточарским пределима, дају корисне савете о гајењу стоке, о средствима да се побољша раса, итјени домаће стоке, особинама доброг пастира.

У пределима виноградарским велики број показује практички како ваља угушивати болести код лозе. Они сами справљају и то јавно пред светом антисептичке смеше, које су препоручене као добре и чине од њих употребу на начин, који је искуством признат као најбољи. Где је филоксеру упропастила чокот, доприносе да се виноград поново дигну.

На другим местима покушавају, да распрострају пчеларство. У својој башти наместе једну кошницу, поучавају ђаке шта треба радити око пчела, како се прибира мед и на тај начин представљају готово опишљиво корист, коју могу донети ови корисни инсекти у пределима, где има услова за то. На југу Француске упућују ђаке у гајењу свилене бубе.

Благодарећи њиховом труду опажа се напредак код друштава за заштиту корисних птица и животиња.

На послетку сузбијају емиграцију и покушавају да задрже на пољу сеоску популацију, коју врло често заводи и упропаћује блесак великих вароши, нарочито Париза. У том циљу основано је једно нарочито друштво које броји до 60 учитеља, својих чланова.

*

О настави заостале и умно слабе деце по основним школама у Немачкој. — Од 1898. установљени су нарочити разреди по основним школама у Берлину ради наставе умно слабе, заостале и анормалне деце, која се сматрају да су неспособна да походе редовне часове. 1. априла 1900 год. број ових разреда био је 68. Фамилије, благодарећи претходним мерама, које су предузете, да се не би вређало њихово самољубље, у опште не опирају се да своју децу уводе у ове нарочите разреде. Школа, коју дете походи, по из-

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А В И В Л И О Т Е К А

гледу је као и школа за цео свет, сем тога нарочито поступање, готово индивидуално које је могуће извести према доста малом броју ђака, даје једну врло озбиљну препоруку. Чим напредак деџи допусти, одмах га уведе у редовну наставу. Број часова за наставу првобитно опредељен је на 12 недељно, или просечно два сахата дневно, а може се донекле и повећати на захтев учитеља. Настава је нарочито интуитивна, ширег или мањег обима према способностима детета. Учители тих придружених разреда дужни су предавати и у осталим разредима, како би испунили број од 24 часа недељно. Они имају годишњи додатак од 300 марака. Они који желе, после свршетка семестра, могу предузети своју дужност у редовним разредима. Сваког семестра општинска школска комисија сазива збор свију учитеља, који се баве овом врстом наставе у придруженим разредима, како би се користило од стеченог искуства и да би се њим побољшао начин рада.

Изгледа, да је Немачка прва организовала наставу специјално одређену за анормалну децу. Доста осталих држава, међу којима: Швајцарска, Енглеска, Сједињене Државе пошле су њеним путем и добијени резултати су посве довољавајући.

*

Социолошки институт у Брислу — Има неколико година Ернест Солвеј, један од најбогатијих индустријалаца белгиских, у друштву са неколико научника и политичких људи, основао је у Брислу социолошки институт. Пре три године он је тако исто поднео сав трошак око организовања школе за социјалне науке слободног универзитета у Брислу.

По пристанку административног универзитетског савета Солвеј је одлучио, да споји у једну установу: стари институт и универзитетску школу за социјалне науке под именом: социолошки институт.

Као год и физиолошки институт створен 1895. год. дарежљивошћу Солвеја, нови институт социолошки имаће две секције: једна намењена истраживањима и независна од универзитета, друга намењена универзитетској настави. С једне стране лабораторије социолошке, с друге часови из политичких, економских и социјалних наука.

Прва секција: за истраживање биће отворена сваком истраживачу, коме ће се дати све материјалне и интелектуалне олакшице: библиотека, статистички подаци и друга средства за студију и посматрања. Никакав рачун неће бити тражен људима од науке, којима је допуштено да раде у лабораторији; њихове намере и њихови закључци остају за њих. Институт неће имати лист у правом смислу те речи, него збирку радова и мемоара, износећи резултате и предузета истраживања.

За директора института постављен је Емил Ваксвајлер, професор политичке економије.

Друга секција института, као што је речено, биће организована из школе за социјалне науке слободног универзитета. У овом моменту она има два одсека: лисанс и докторат политичких и економских наука. Њој ће бити придружена једна серија предавања из социјалних наука. Солвеј је осигурао издржавање ове школе за двадесет и пет година. После тог рока институт ће постати својина вароши Брисла.

*

Бројно стање ђака у основним школама у Угарској — 1869 год. било је 1,111.000 деце по школама, 1879 било их је 1,650.000.

1898 од 2,920.000 деце обавезне за основну наставу посећивало је у ствари 2,336.000 у 16.769 школе. Дакле 600.000 деце ипак не подлежи обавезној настави.

Кредити намењени основној настави умножавају се из године у годину. 1870 год. трошкови су износили 7,520.000 круна, 1900 год. 38,192.000, дакле цифра је петогуба.

*

Учитељске школе у Угарској — У целој Угарској има за учитеље и учитељице 70 школа (48 за учитеље и 22 за учитељице.) Већина их је конфесионалних. На државу пада 23 (18 за учитеље и 5 за учитељице), на црквене општине 47:

на католичку цркву	26
„ православну цркву	10 ?
„ протестанску „	9
„ Евреје	1
„ једно приватно друштво	1

Школовање траје четири године.

У све четири године 15 часова недељно (3 у првој и другој години, 4 у трећој и 5 у четвртој) посвећени су педагозици и практичним предавањима: — 10 народном језику; и 10 немачком; — 13 математици; 11 историји, мађарском уставу и географији; — 11 природним наукама; — 2 агрикултури и вртарству; — 14 певању и музици; 7 цртању и краснорисцу; 8 гимнастици.

У школама за учитеље био је усвојен систем екстерни, а за учитељице интерни. Но како већина ђака припада у сиромашнијим фамилијама, придружен је свакој учитељској школи један интернат. У овом моменту имају га 40 школа.

Трошкови око њих износе 2,642.706 круна, од којих 659.122 пада на државне школе.

ИЗ НАУКЕ

Телеграфија без жица — Руски пуковник Пилсудски (Pilsoudski) поводом открића Талијана Маркони-а, дошао је на идеју да се електрична струја лакше и сигурније преноси кроз земљу, него ли кроз ваздух.

После чињених опита у Русији дошао је у Париз и саградио у једном од предграђа две електричне станице, које, према његовом тврђењу, преносе телеграфске извештаје кроз земљу. Његови опити до сад су били у тајности и тек пре неки дан чињене су пробе пред публиком између двеју вила у Везине-у.

Апарат, који је употребно пуковник Пилсудски, не разликује се од материјала, којим се служи Маркони сем код електрода. На станици, која одашиље вести, као и на оној која прима, струја се преноси или прикупља помоћу двеју електрода, од којих је једна постављена у земљу до одређене дубине а друга има специјалан положај. Размак који се поставља између тих електрода на једној станици, зависи од растојања које има да пређе вест.

Благодаречи овом открићу са апаратима незнатне снаге преносе се вести на даљини од 550 мет., међу тим кроз ваздух само на одстојању 50 мет. Констатовано је сем тога да је одашиљање електричне струје на копну го-

WWW.UNILIB.RS

тово немогуће помоћу апарата Маркоњијевог. Дрвета, непогодност терена стварају толико сметњи.

На двама станицама Везуна, које су на одстојању од 537 мет. одаслата је и примљена депеша, којом се честита успех пуковнику Пилсуцком.

Проналазач мисли, да је растојање које могу прећи депеше неограничено. Он сад ради на томе, да постави станице, које ће везивати предграђе париско са иностранством.

У војничком погледу овај ће апарат учинити великих услуга у случају рата и маневри. Једна обична кола са једним коњем могу лако пренети све потребне справе да би се наместила једна телеграфска станица. За време од петнаест до двадесет минута осам људи под надзором једног подофицира у стању су да удесе електроде.

*

Град и цуцање из топова. — Ово је питање у последње време учинило толики напредак, да су се почеле о њему писати читаве књиге. *Худај*, професор агркултурне школе у Менселе-у, изнео је потпуну студију по овом предмету.

Бад се појави каква нова идеја у индустрији или агркултури дешава се доста често да више изналазача траже првенство. Оваке препирке није било код питања ко је први употребио цуцање из топова против града. Сви признају, да заслуга припада председнику општине из Виндлш-Фајштриц-а (Штајерска).

Још од незапамћених времена по Италији и Француској, на и по другим земљама ударају у звона да би отклонили олују. У разним покрајинама у Аустрији сељаци вековима већ практикују цуцање из пушака да би се отресли рђавог времена.

Један француски физичар предлагао је 1760 године да се установе стације за цуцање, како би се борило против олује и града, даље има података како је маркиз од Шеврија 1769. год. трошио сваке године 100 до 150 килограма динамита ради одбране од града. У почетку XIX-ог века више општина у Француској употребљавале су прангије, међући у њих око 500 грама барута.

Још одавно констатовано је, кад је ово отклањање града изведено у великој размери, да после цуцања бивају бујне кише. Америчанин Повер чинећи оваке опште у тим посматрањима дошао је до закључка да је у 198 покушаја после цуцања долазила киша.

Има неколико година — 1891 објављено је, како су у Америци нашли средство да изазову кишу. То интересује публику и мало после тога дозна се, како је један генерал инспиришући се констатовањима Повера, предузео цуцањем из топова борбу против неба и облака. Диранфор изнесе своје студије по овом проблему пред један амерички конгрес, који вотира суму од 10.000 динара, а доцније повећа на 45.000, на име трошкова за истраживање. Општи су чињени методично за време од неколико месеци од стране једне комисије, коју је конгрес одредио. Она је изнела, да је киша долазила кад што после цуцања из топова, да је падала можда још чешће без њих и да није тако лако изазвати кишу по својој вољи. Међутим констатовано је кад је оперисање вршено при облачном небу, да је падала нагла киша, али да брзо пређе. Сматрало се да је добивени резултат недовољан да покрије трошкове око опита.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Према овим експериментима чињеним у Америци Бомбичи, професор минералогije на болоњском универзитету, предузео је поново једну идеју, коју је већ био изложио 1880, а затим 1884, саветујући борбу против града, спречавајући га да се ствара или барем дејствујући да се његова зрна не повећавају. 1891. Бомбичи је предлагао да се понове опити, чињени у Тексасу, како би се добила киша, заштићујући у исто време жетву од непогоде.

Често се пребадује научницима да задоцњавају са практичном применом своје науке. Тако што не може се рећи за Бомбичи-а, као научника, који је организовао напредан минералогски музеј у Болоњи и као творца једне значајне теорије о сфероидичној кристализацији минералних материја, а нарочито воде. Он је одмах применио научне појмове које је добио по овом сажеу на то, да претвори тврд град у безопасну материју.

Али нико није пророк у својој земљи. Остварење овог предлога извршено је у Штајерској, према идеји Штигер-а. После опита долазила је увек блага киша, а облак са буром нестајао је. Штигер је поново више пута покушавао. То је исто учинио и његов сусед Восвак и увек са успехом. На крају 1897 год. постојале су 33 стације за пуцање против облака с буром. Употребљени топови у почетку биле су прангије, само нешто дуже. Творац методе по савету једног свог пријатеља, продужи прангију са једним коничним грлом и постави своју справу на два метра висине, како би звучне вибрације, које треба да спрече стварање града, управно ишле према облацима.

Земљораднички топ био је створен. Штигер је одмах формулисао генералне принципе за примену његове методе:

- 1) Не стварати изолисане стације.
- 2) Почети пуцање пре но што оспе град.
- 3) Пуцати што је могуће више у критичком моменту.
- 4) Не напуштати пуцање док не пређе буре.

Број стација у Виндиш-Фајштрицу у брзо повећа се и од 12 у 1896, достиже 33 у 1897 и 56 у току 1898 г.

Месеца августа 1898 Е. Отави, посланик талијанског парламента и уредник листа *il Colti valore*, предузео је иницијативу да организује једну експедицију у Штајерску, како би испитали добијене резултате. После повратка Отави, са великом непристрасношћу, изнесе успехе и неуспехе, које је открио у пракци у Марбургу и Виндиш-Фајштрицу. И семе нове артилерије није оклевало да проклија на талијанском земљишту; ту је оно наишло у толико на плоднију подлогу, у колико је већма падао чест и страховит град.

Месеца фебруара 1899. г. оснује се у Италији први синдикат за пуцање.

У току исте године изишао је званични извештај Прохаске о Штајерској односно буре с градом и дејству стација за пуцање. Он није био тако ентузијастичан, али његови савети морали су се чути и за последицу имао је то, да су у Италији створена многобројна удружења. За саму једну покрајину било је на крају 1899 год. 445 стација, а за целу Италију више од 2000.

Конгрес који је сазвао за 6, 7 и 8 новембар 1899 у Казава-у имао је неочекиван успех. Више од 600 конгресиста одазвали су се позиву комитета.

Дискусије на конгресу имале су плода. Резултат је био побољшање организације код удружења и давање већега подстрека за испитивања.

Мало за тим и у Француској у многим покрајинама оснују се удружења исте врсте, па како је и само јавно мњење било заинтересовано, у парламенту је тражена нарочита комисија, која ће на лицу места чинити испитивања и то је и постигнуто.

После конгреса у Казаве-у стације у Италији толико су се умножиле да је за саму северну Италију на крају 1900 год. био њихов број 10.000 за винограде.

Заштитно дејство пуцања из топова може се увек довести у сумњу на тај начин што се случајно није образовао град. Међутим, ако је брањена зона веома узана и ако јој прети опасност од облака, који према њој перпендикуларно стоји, горње објашњење тешко се може примити.

Често падање снега, које је констатовано после пуцања, још је бољи доказ за ваљаност овога средства. Од како је уведено пуцање из топова констатовано је у Италији да је ова појава врло честа, ма да је падање крупног снега од маја до септембра веома ретка ствар. Снег, који пада, није ситан и сув, већ повећи праменови и делимично растопљени, представљајући материју града, која је непотпуно смрзнута и падајући на земљу у потпуном облику звезде. Још један доказ више о утицају пуцања.

Нестајање грмљавине и севања муње на неколико момената после пуцања такође је констатовано у великом броју посматрања, те тако тош може служити и као грочобран. Штигер износи да су у пределу Виндиш-Фајштрицу честе буре доносиле пожаре услед громава, али од како је организовано пуцање, од пре три године није се појавио ниједан случај на заштићеном пределу. Ово опажање Штигерово потпуно је утврђено на конгресу у Казаве-у. Нестајање громава наступило је доста често и пре него што је ветар, који прати буру, изгубио снагу.

Избацавање метака изгледа да је у више прилика производило веома видљиву промену у форми облака.

Сем поменутих има и других појава констатованих експериментисањем, али се не може тврдити, да су они непосредни резултат опита.

Кад се 1899 г. појавио у Италији покрет у корист умножавања станица, осигуравајућа друштва, видећи да се њихова клијентела смањује, трудила су се да открију и изнесу неуспехе, који су констатовани у борби против града. У том погледу може се рећи: да је случајеве сумњиве одбране или неуспеха публика већ познавала али друштва за осигурање учинила су ту велику усуду својим открићима што су олакшала изучавање овог питања. Неколико међутим компанија, видећи добијене резултате, 1900 напустиле су борбу и почеле су потпомагати речена удружења, како би смањиле величину оштете коју имају да плате. Оне су такође пристале да смање у извесној мери полице осигурања за оне осигуранике, који су припадали добро организованим синдикатима за пуцање. У овом факту још је једна потврда о правој вредности пуцања. —

Према непристрасним испитивањима чињеним у Италији, изгледа да се у великом броју случајева даје избећи град. Могуће је да је у изванредним случајевима, борба још непотпуна и немогућна са материјалом, којим се данас служи, али усавршавањем вероватно доћи ће се до начина да се град избегне у свима приликама.

Последње године организоване су многе стације у Француској. Међу свима најважнија је она у Денисе, коју помаже и држава и разнолика друштва са пољопривредним циљем. И за ово кратко време, тај је успех већ велики и даје подстрека.

*

Ново Мртво море — Шведски путник Јвен Недин пронашао је једно велико језеро, веома чудно, на које је наишао у Тибету. То је водена површина

до сад непозната, великих димензија, ново „Мртво Море“ тако исто интeресантно као и оно у Палестини.

Научник путник пише, да је то најчуднија водена површина, коју је икад видео. Простор који заузима врло је велики, али не сувише дубок. Да би се могло пловити, ваља ићи пешке по води један километар, почевши од обале, како би се стигло до чапца, затим треба вући чамац још за један километар, тако да се мора прећи одстојање од 2 километра од обале и тек онда чамац са својим говаром може у ствари запливати.

Карактеристика најзначајнија и најчуднија овог мора је невероватна количина соли коју садржи у себи. Дно је компактна кора од соли. Чамац, наша весла, наше одело, додаје Hedin, били су са свим бели као кречем посути и кад водене капље падну на земљу, остављају за собом куглице као год оне које остају од стеаринских свећа кад капљу. Није чудновато што и ово море и цела околина не дају никаквих плодова.

*

Атмосферски електрицитет и таложeње водене паре — Артур Маршал, у једном писму у листу Nature, износи један чудан опит учињен да би показао утицај електрицитета на таложeње атмосферске влаге. Ево факта који га је навео да чини свој опит.

На брдовитим брежуљцима јужно-источне Енглеске налази се више бара под именом dewfonds. Једна од њих заузима једну од кулминативних тачака овога предела и необично је великог обима. Услед свог положаја јасно је, да ова бара добија своју воду непосредно из ваздуха. На крају лањских суша, кад су све баре у долини пресушиле, у овој је било још врло много воде. Ова партикуларност зачуди посматрача и нашао је само једно објашњење: разлика у електричном потенцијалу морала је произвести атракцију између честица водене паре и врха брежуљка на коме се бара налази. Зна се да кишне капље имају извесну количину електрицитета, али ипак ваљало је утврдити, да ли електрицитет дејствује на таложeње влаге и да ли он суделује у снабдевању баре.

Следећи опит, још непотпуан, изгледа да потврђује ову хипотезу. На узипама од свиле, које су привезане за кочеве, који су пободени у земљу, обешена су два порцуланска суда једнаке запремине. У сваки од њих вертикално метнута је по једна бакарна плоча.

Обадва апарата била су потпуно једнака, изузимајући што је у једном бакарна плоча била везана за земљу металном жицом док је међутим други био изолован свиленим концем. Оба су били употребљени ноћу 1 априла 1899. Густа магла пала је на брежуљке. Сутра дан измерена је количина воде, која се находила у обадва суда. Онај са изолисаном плочом садржавао је $15^{с3},5$ воде, док други 18 кубних сантиметара. Према испитивању овај резултат показује да је изоловани апарат примно електрицитет на рачун водених честица, са којима је дошао у неку извесну равнотежу. Дакле код њега атракција морала је бити мања по у оном неизолисаном апарату. Испитивач налази, да је у овом случају таложeње водене паре резултат електричног дејства. Питање заслужује да буде пробучено, јер искуство још није јасно доказало ствар.

*

Друштво учитеља у Паризу против алкохола — Иницијативом Жано-а, инспектора основних школа учитељи париски донели су следећу одлуку:

Сматрајући да је алкохолизам једна пропаст по друштво, за коју сваки зна и о којој нико не може не водити рачуна, једна опасност која је и сувише доказана многобројним радовима економичара и лекара

Пошто је постало апсолутно потребно свима средствима осигурати брзо распрострањење тачних идеја о опасности, која прети земљи услед злоупотребе алкохолних пића

Пошто најсигурније и најздравије оружје лежи у рукама приватне иницијативе у пропаганди и васпитању младежи

Учитељи 20. арондисмана у Паризу одлучују, да се групишу у једно велико антиалкохолно удружење.

Ово удружење синтетичући, тако рећи појединачне напоре сваког ђака и сваког учитеља, извршаваће свој утицај на различне начине.

На првом месту примером, — дужност је сваког оног, који разуме опасност, да објашњава наводећи примере.

На другом месту редовном наставом против алкохолизма. — Ова настава расветлиће најбоље непоправиме несреће, које производи на организам употреба дестилсаних пића.

На трећем месту непрестаном пропагандом у пријатељским асоцијацијама и филијалима.

На четвртном месту конференцијама и популарним предавањима, којима ће се представити пустошење, упропашћивање и злочини свију врста, којима је узрок алкохолизам.

ПРЕГЛЕД ЛИСТОВА И КЊИГА

ЛИСТОВИ

Књижевни Лист, орган цетињске читаонице и Горског Венца, излази крајем сваког месеца на Цетињу, а годишња му је цена 6 круна свеска V. Садржај: Рањеник — приповетка Мих. Милановића, Идеја — песма Ристе Поповића, Госпођа Маре — посланица хумористичка Дум Ивана Стојановића, Жеља (Љермонтов) — М. М. Дрецуна, Перјаник (црта) — Андр. Јовићевића, Полу Каснар — превод Јова, Похара Јабљака — А. Јовић и М. Стругар, Народно благо, Старине, Књижевност.

*

Бранково Коло, за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Паја Марковић-Адамов. Коло излази у Сремским Карловцима сваког четвртка. Годишња му је цена 14.40 динара.

Бр. 20. Садржај: Момин камен — песма Д. Ј. Димитријевић, Суза — Паја Обрадовић (1), Тома Гордјејев М. Горког — превод (20), Питање Котъ Мурлика (превод), Др. Илија Огњановић — М. Савић (2), О хмелу — Мојо Медн, Ковчежић, Књижевне белешке.

Бр. 21. Садржај: Из пупољака † Јанићија Пан. Дробњака, Суза — Паја Обрадовић (2), Тома Гордјејев — М. Горког (21), Регрути — Мартин Кукучин, Др. Илија Огњановић — Др. М. Савић (3), Ковчежић, Српска Краљевска Академија, Нове књиге, Књижевне белешке.

Бр. 22. Садржај: — Тиранину — Јела, У згодан час — Ј. Ж. Суза — Паја Обрадовић (3), Тома Гордјејев — М. Горког (22), Регрути — Мартин Кукучин (2), Др. Илија Огњановић — др. Мил. Савић (4), О досади — превод, Ковчежић, Матица Српска, Нове књиге, Књижевни огласи.

Бр. 23. Садржај: У патрама — М., Куд погледим — М. Радовић, Суза — Паја Обрадовић (4), Тома Гордјејев — М. Горког (23), Једна сама ноћ, Иван Санкаг, Две године из прошлости Београда — Т. Ст. Виловски, Др. Илија Огњановић — Др. Мил. Савић (5), Књижевни прикази и оцене, Нове књиге, Књижевни огласи.

Бр. 24. Садржај: Наша посла — Радоје М. Домановић, Тома Гордјејев — Максима Горкога (24), Прича о Момиру — Ruurd Kipling, Две године из прошлости Београда — Т. Ст. Виловски (2), О српској народној појезији — А. Шпинч, Ковчежић.

*

Зора, лист за забаву, поуку и књижевност, уређује Атанасије Шола. Лист излази у Мостару сваког месеца. Годишња цена 9 динара.

Бр. V. Садржај: Како да прославимо 19 октобар — Марко Цар, Драма Јован Дучић, Из посмрцади Авде Хасанбегова Карабеговића, Пилипенда — Симо Матавуљ, На путу у јутро — Милан Прибићевић, Скормон (превод) О Горском Венцу — Павле Поповић, Poeta laureatus (превод), Књижевне успомене (превод), Милан Наранчић приказ Слободана Јовановића, Позориште.

*

Босанска Вила, лист за забаву, поуку и књижевност излази у Сарајеву двапут месечно. Власник и уредник Н. Т. Кашиковић. Цена 10 динара годишње. Бр. 8. *Песме*: Хоћеш ли — од Јелене, Долетеле ласте — од Д. Николића, Из споменака — од Влад. Станимировића, Поточић — од П. Кочића. *Приповетке*: Због љубави — од Р. Доманомића, На Ђурђев-дан — од М. Миленовића, Вештичин замак од Кармен Силве. *Поука*: Сеоска свадба у Гацку — Јов. Маљевић, *Српске народне умотворине*: Али-бег Љубовић под Кандијом, Српске народне здравце. У овом броју је лик г. Г. Гершића сенатора.

*

Зорица, дечје новине. Власник Учитељско Удружење. Уредник Мих. Сретеновић, учитељ. Зорица излази једном месечно. Бр. 9. Садржај: Жеља — Р., Љубомиров гроб — П. Цветојевић, Вештица — Д. Глигорић, Мој Степка — К. Цв., Куца и Маца — Бора, Рђаво семе — М. Љујић, Киша — В. С. Вемић, Недеља на селу — Р., Како је постао крт — Ст. М. М., На материним грудима — Р., Гром и громобран — Д. Ј. П., Ружа и коприва — Ст. М. М., За доневање, Добротвори.

Бр. 10. Зорица — Србин, Дична Босна — Н. Т. Кашиковић, Светао пример, Мала вредница — Срет., У изобиљу заборављамо Бога — Ј. Ј. П., Бата — М. Вучковић, Вук и коза, Два петка — Ст. М. М., Жак — С. Радичевићева, Мајмун и орах, Ко је ово, Врбе, На одмору — Рад., Природа говори — Рад., Шта вреди гвоздена шипка — А. Ристићка.

Са овим бројем Зорица завршава своју четврту годину излажења, и са почетком нове школске године ступа у пету годину.

*

Голуб, лист за српску младеж. Излази у Сомбору једанпут месечно. Уредник Јован Благојевић, Издавач Мил. Каракашевић књижар. Бр. 11 и 12 Садржај: Записи — С. Ђурић учитељ, Трпен спасен — Ј. Ђурић учитељ, О милостивима. Ласте — З. Ј. Новаковић, Добри другови — М. Шутвић, Жеља — Дамјанко, Доњо-поплатски учитељ — С. Ђурић учитељ, Божји дар — В. Гаговић, Јаков Грим, Не стидим се — М. Јововић, Патуљци — В. Ђ. Љуб., Кристали и кристалисање, Мали орачи — Поп Р. М. Поповић, Заробљеник — Д. Ј. Данић, Гласник, Сваштанце, Нове књиге и листови, Загонетке, Ребус, Коњички скок, Голубов писмоноша.

*

Нови васпитач, орган за педагошку књижевност, власник Мита Нешковић, уредник Радован Магušевић. Лист излази један пут месечно у Сремским Карловцима. Годишња цена 8 динара. Бр. 5. Садржај: Педагошко универзитетски семинар, Лекције из српског језика — Рад., Кратак преглед историје психологије — М. Боројевић, Школство у Енглеској и у Сједињеним Северним Америчким државама — Две резолуције, Књижевне оцене.

*

Просвјета, лист за цркву и школу. Издаје канцеларија Мин. пр. и цркв. послова на Цетињу. Излази један пут месечно. Годишња цена 3 фор. Бр. 5. Садржај: Беседа о имену дану кнеза Николе — А. Јовићевић, Проповед на дан црквене славе храма — Л. Нинковић, Значај наших просветних удружења — Р. М. Поповић, Особине народног учитеља — А. Јовићевић, Предавања оштампана у Просвјети 1900. — Буро Шпадијер, Беседа на Ц скупу

Зетско-кучког свешт. удружења — П. Петровић, О странама света — пред. С. Вулетића, О специфичној тежини, пред. у IV р. осн. школе — А. Минић, Извештај о основним пригорским школама. Црквени Гласник, Школски гласник, Књижевни гласник. — Историја философије Л. Поповић, Домаће неговоње и васпитање деце у Црпој Гори — А. Јовићевић.

*

Источник, духовни лист за црквено просветне потребе српско православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Власник Њихова Високопреосвештенства српско-православни босанско-херцеговачки Архиепископ Уредник Иларион Радонић, проф. Богословије.

Год. XV. *Бр. 10.* Садржај: Званично — Душа и бесмртност — Учење Св. Јована Златоустог о пастирској служби — Беседа на Ђурђев-дан 1901. год. — Књижевне оцене и прикази, — Кратак преглед црквено школског и просветног живота — Разно — Јавне благодарности — Званични огласи. Исправка. Лист излази дванут месечно, Годишња цена 10 круна.

*

Школски одјек, излази двапут месечно у Новом Саду под уредништвом Авакума Травња. Годишња цена 10 динара. *Бр. 10.* Садржај: Поновљени пркос — В., О учбеницима за основне школе — П. Т., Наставно градиво мађарског језика — К. Малеташки, Учитељски зборови Ментор, Прикази, Белешке.

Бр. 11. Садржај: 11 § Уредбе о српским вишим девојачким школама 2. Нов начин предавања природних наука — Св. Поповић, Наставно градиво мађарског језика — К. Малеташки, Из страних листова — Д. Калићева, Учитељски зборови, Прикази.

*

Женски свет, лист добротворних задруга Срикиња. Уредник Аркадије Варађанин. Лист излази једанпут месечно. *Бр. 6.* Садржај: О васпитању — М. Р., Чаролија — М—ћа, Говор г-ђе Савке Суботићке, Опет из живота Краљице Викторије, Својој пријатељици, Завичај (превод), Олги — Максим, Шумски цветови — Јеша, — Стара мајка — В. Луњевица, Гласник, Белешке, За домаћице.

*

Учитель, педагошко-књижевни лист. Орган Учитељског Удружења. Власник Учитељско Удружење. Уредник Мих. М. Станојевић. Свеска за мај и јуни. Садржај: Истина о научној педагогији — Др. Ст. Окановић, Учитель педагог у савременом друштву — Н. М. Чолаковић, О естетичком васпитању — Соф. Симић, Утицај народног образовања на привредни развјатк народа — М. Бречковић и Ј. Јовановић, Основи стварног васпитања — Д. Тодоровић, Одговори код ученика, Школе у Хрватској — Ш. Љотић, Конфесионалне школе на западу — М. Дедовић, Прилог ка методици рачунице у основним школама — Ј. Петровић, Вежбања у посматрању слика — Св. Поповић, Најновији описи животињских врста — М. Томић, Школско кретање, Реферат о пољопривредној читанци др. Ђ. Радића, Просветни записи, Учитељско Удружење, Поменик, Листак. Годишња цена за нечланове 10 динара, а за чланове 5.

*

Napredak, glasilo hrv. pedagoško-književnog zbora, uređuje Stjepan Bazarček. Izlazi u Zagrebu, сваке недеље, годишња му је цена 10 круна. *Бр. 23.* Садржај: *Veselje u uzgoju* — D. Trstenjak, *Više djevojačke škole, Lumbroso i Baer o moralu djece*, — M. Grujić, *Iz škole za školu* — dr. J. Turić, *Prihod od zemljišta*, *Vjesnik*.

Бр. 24. *Više djevojačke škole, Veselje u uzgoju* — D. Trstenjak, *Iz škole za školu, Školski vrt, Prihod od zemljišta, Rad hrv. učit. društava*, *Vjesnik*.

Бр. 25. Садржај: *Preustrojstvo viših ženskih škola* — Knjiga, zname-nito pomagalo obrazovanju, *Iz škole za školu* — *Obzor po pedagoškom svetu, Književna smotra* — *Rad hrv. učit. društava* — *Vjesnik*.

*

Српски Књижевни Гласник, Уредник Богдан Поповић, Власник Свет. Симић, Излази у Београду 1 и 15 дана у месецу. Годишња цена 20 динара. Књига II бр. 5. Садржај: I. Гила, приповетка, (крај) — Б. Б—вић. II. Евгенија Гранде, роман V—X. де Балзак. III. Песма — Милорад Ј. Митровић, IV. Преглед национално-политичког живота српског у XIX веку. I. — Љ. Јовановић. V. Карневал у Цариграду 1524. год. I. — Јов. Н. Томић. VI. О ентропији васионе (Крај) — Др. Бранислав Петронијевић. VII. Молим за карте, господе. Цртица. Ж. Куртелин. VIII. Књижевни преглед: Страна књижевност: Оливер Кромвел од Џона Морлија — Слободан Јовановић. IX. Позоришни преглед: Војислављево ваче — Драг. М. Јанковић. X. Уметнички преглед: Изложба аматерских фотографских снимака — Rhacusinus. XI. Оцене и прикази: „Песме“ Цветка Јаковљевића — Д. Л. Ђокић. Историја Политичке Економије од Џона К. Ингрема — Др. Момчило А. Нинчић. Латинско хрватски рјечник за школе — Др. В. Ђерић. XII. Белешке: Књижевност. — Нове књиге.

Бр. 10. Садржај: I. Краљевић Марко по други пут међу Србима. Приповетка. I — Радоје М. Домановић. II. Евгенија Гранде. Роман. VI — X. де Балзак, III. Залазак сунца. Песма — Ј. Дучић. IV. Преглед национално-политичког живота српског у XIX веку. I — Љ. Јовановић. V. Карневал у Цариграду 1524. г. (Крај) — Јов. Н. Томић. VI. Политичка и јавна права жена — Др. М. С. Полијевић. VII. Књижевни преглед: Српска књижевност: Додатак поменику од 1888. од М. Ђ. Милићевића — Др. Ст. Станојевић, Страна књижевност: Рефлексије једног монархисте од Евгена Дифеја — Др. В. С. Вељковић. VIII. Позоришни преглед: Представе за ђаке. — Репертоар и гости — „Гејша“ — Драг. М. Јанковић. IX. Уметнички преглед: Од старе уметности ка „Сецесији“ — М. Турчин. X. Оцене и прикази: Из школске хигијене од др. Ђ. Николића — Nugićenicus. XI. Белешке: Књижевност. — Нове књиге.

*

Vienas, забави и поуци. Излази у Загребу сваког четвртка. Цена 14 круна. Уредник Dr. Gjuro Arnold. *Бр. 22.* Садржај: *Zagoras, Tužna majka, Iz listova contesse Olge, Pjesme Rikarda Katalinića* — *Jeretova, Tuba, Uz tebe kad sam, Posljednji pogled, Eliza Orzeskova, Leopold I. i Turci, Listak*.

Бр. 24. *Nevini, Bilo je, Iz listova contesse Olge, Pjesme Sane Kurjakovića, Grančica jasmína, Kameleon, Književno pismo, Eliza Orzeszkova, Leopold I. i Turci, Listak*.

Бр. 25. Nevini, Pjesme Miroljuba, Iz listova contesse Olge, U gluhom mraku, Obitelj, Kratki san, Književno pismo, Eliza Orzeszkova, Leopold I. i Turci, Listak.

*

Српски Сион, недељни лист српске православне митрополије карловачке. Власник патријарх Георгије, Уредник Јован Јеремић. *Бр. 22.* Садржај: Извештај о раду Саборског одбора 1897—1900, Неколико практичних питања о одношају наше овострани цркве према држави — Ђ. Вукичевић, Силазак Св. Духа на апостоле, Још нешто о саборском изборном раду од 1879, Књижевне оцене и прикази, Листак. *Бр. 23.* Садржај: Продужење чланака из броја 22. Нови чланци: Одломци из учења о молитви, Избор васељенског патријарха цариградског Јоакима III., Листак, Нове књиге.

*

Школски вјесник, стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину, уредник Љубоје Длуштун. Лист излази у Сарајеву, једанпут месечно. Свеска за април. Садржај: Оцена Палмотићева енципедија о смрти Михаила Градића — Милан Будисављевић, Светска изложба и интернационални наставни конгрес 1900. у Паризу — Љубоје Длуштун. Паљетковање по мојим школским дневницима — Недељко Лазаревић, О делима Јосина Бетондића — Др. Јулије Голик, Осветници Фра Грге Мартића — Јово Дујмушић, Бачки излет кроз Босну, Далмацију и Херцеговину — Стјепан Штродул-Сријемац, Примери практичне наставе — Шњенић, Из прошлости, Листак, Службени додатак.

*

Учитељски весник, лист за српске учитеље, уређује и издаје Јов. Максимовић учитељ у Београду. Излази у Београду недељно, Садржај: Утисци са сасстанака српских и бугарских учитеља у Београду — Т. Ивковић, Формализам и принцип саморађје — Ј. Срећковић, Кратке вести. Уз Учитељски весник иде *Дом и школа* и *Школско Звонце*.

Бр. 23. Садржај: Просвета у Тунису — Таса С. Ивковић, Формализам и принцип саморађје — с руског Јован Л. Срећковић, Кратке вести. У овај број иде 23 број *Дом и школа* и 23 бр. *Школско звонце*.

*

Nastavni vjesnik, časopis za srednje škole. На свет издају и уређују Dr. A. Musić, kr. sveuč. prof., Dr. O. Kučera, kr. gymn. prof., Dr. D. Körbler, kr. gymn. učitelj. Knjiga IX. sv. 8. Zagreb. Садржај: Nastavak iz u adjektiva sa osnovom na k — V. Božić, Pokušaj komentara o pjesmi „Uroš i Mrnjavčevići — K. Pavlečić. Hor. Carm. I. 1. — M. Kuzmić, Koje zamjenice upotrebljava Nijemac za lice s kojim govori — Dr. S. Tropsch, O cinizmu Panonijevih epigrama — Dr. M. Strepel, Prinos za eksp. obradivanja elekt. veličina — I. Mihelić, Dodatak harmoniskoj kolineaciji — Dr. J. Majcen, Prilog k nauči o kongruenciji likova u srednjoj školi — M. Zdelar, Primjedbe na dva poučka u Neninovoj geometriji za III razred srednjih škola — M. Zdelar, Apersepcija u svezi s glavnijim pojavama duševnim — P. Jemeršić, O Vrazovim pjesničkijem prijevodima s engleskoga — W. Dukal, Sitni sintukički prilosi — M. Kuzmić, Kako je vizantiski car Justinijan postao Slaven — Dr. T. Šišić, Maxwelova teorija o elektricitetu — Stjepazek, Interferencija svjetlosti na običnim ravnim zrealima — V. Pavlat, Izvodi iz dvostruke simetrije

WWW.UNILIB.BG

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

sjekotina stošca — Dr. J. Majcen, „Misić“ ili „misica“ za „Musket“ — M. Medić, Djevojke u srednjim učilištima — G. Fleischer, O nuždi reforme pjevačke obuke u našim srednjim školama — Vjenceslav Novak, Estetička analiza dviju narodnih pjesama — Stj. Bosanac, Latinska gramatika — Dr. F. Golik, O novijem shvaćanju načela aritmetike i infinite zurnoga računa — M. Sertić, Nekoliko primjedbi na formulu za sumu aritmetičkih progresija I. reda — M. Zdelar, Matematičke osnove osiguravanju djece — O. Kučera, Zoološke novosti I. — A. Laughofier, Ocjena Dellabeline gramatike — Stj. Bosanac, Pokusi o interferencije svjetlosti — V. Pavlat, O konjektivnim involucijama na prostornim krivuljama trećega reda — Dr. J. Majcen, Metodička obuka — Dr. D. Gruber, Kako da zabavimo učenike viših razreda srednjih škola o velikim praznicima — J. Purić, Književne obznanе, Različne biljeske.

*

Училищен преглед, мјесечно списание. Издава Министерството на народното просвјещение. Софија. *Бр. V.* Садржај: Официален оддјел, — Неофициален оддјел: Учението на Хербарта за степенитѣ на обучението — Др. Никола Тончев, Идеалитѣ на женското образование — превод С. Н. Л., Приносъ къмъ исторјата на учебно то дјело въ Софија — Еѣобщава, Спрепорановъ, Достојни дјела за подражавање — Хр. Георгиевъ, Идеалитѣ на дјелата — Н., По въпроса за дѣвическото образование въ Австрија — А., Новитѣ програми по математиката за срднитѣ училища въ Италија. — превод Ёорд. Д. Ковачевъ, Явления които зависать отъ особеноститѣ на дѣтското въображение — А. Тончевъ, Литературнитѣ беседи въ срднитѣ учебни заведения — Ст. Станимировъ. Критически поглед върху съгласуването на подлоги съ сказуеното — М. Ивановъ. Рецензији и библиографија. — Излази један пут месечно, цена 8 лева.

*

Весник српске цркве, орган свештеничког удружења, *Бр. VI.* За хришћанску поуку и свештеничко усавршење — Власник и издавалац Свештеничко Удружење. Уредник Ник. Д. Божић. *Бр. 6.* Садржај: Стање фонда Свештеничког Удружења — А. Петровић, Космолшке идеје — А. Живановић, О картању по Н. Троицком — превод П. Милојевића, Веронаука у нашим средњим школама од П. М., Манастир Савина у Боци Которској — Мил. Црногорчевић. Реч Главног Одбора Свештеничког Удружења. Хришћанском Веснику, Похвалан пример свештеничког братољубља — Д. Л., Говор пона Лазе Богдановића о 150 годишњици Св. Успенског манастира у Осеку, Реч на Видов-дан — М. Ј. Путниковић, Живот свештеничког удружења, Дописи Веснику Српске цркве Црквени гласник.

*

Българска Сбирка, списание за книжинна, исторически и обществени знањия излазија под редакција на Стефана С. Бобчевъ. Книшка VI. Съдржаніе: Прѣдъ България — Ив. Гроѣвъ, Приготовљеното въ Търново възстание на 1862 год. — П. Кисимовъ, Нашето акционерно дјело, П. Теодоровъ, Есенни мотиви — Д. Бабеѣвъ, Македонски пѣсни — Вещий Олегъ, Въ Панагюрище — Н. Начевъ, Фридрих Шпилхагенъ — Л. Барберъ, Драмата прѣзъ срднитѣ вѣкове — Д. Мирчевъ, Спомени за генералъ Гурко отъ врѣме на ослободителната война — Д. В. Храпов; Национализъмъ — С. Л., Малки очерки и разкази, книгописъ, какво става по свѣта, Лѣтописъ, Разни вѣсти, Разни објавления. Сбирка излази у Софији једанпут месечно, 9 лева годишња цена.

*

Караџић, лист за српски народни живот, обичаје и предање. Издаје и уређује Тих. Р. Ђорђевић, професор учитељ. школе у Алексинцу. Лист излази једанпут месечно. Бр. 6. и 7. Садржај: Ђорђевић-дан у Левчу од Ст. М. Мијатовића, Медицински обичаји у Срба, Народна предања о местима — М. Ђ. Ивковић и Никола Костић, Животиње и биље у народном предању — Мих. А. Стојановић, Белешке од Тих. Р. Ђ., Ситне белешке, Прикази, Гласник.

*

Нада, поуци, забави и уметности. Излази у Сарајеву два пут месечно. Уређује Коста Херман. Годишња цена 12 круна. Бр. 11. Садржај: Нова времена — Едхем Мулабдић, Источна прича — Мурза Сафвет, Цезар Ахмет паша — Др. Теофило Кечет, Кнегиња Јелена — Иванов, Dr. Stendhal — Густав Шаме, Рај без Адама — Иван Васин Поповић, Узалуд — Gabriela d' Annunzio, С далеког истока — Приједорски, Уз наше слике, Смotra, Књижевност, Дописи уредништва.

Бр. 12. Садржај: Марко Борчец — Вацлав Новак, Из књиге љубави — М. Савић, Цезар Ахмет паша — Др. Теофил Кечет, Кнегиња Јелена — Иванов, За ноћи — Рикард Каталанић-Јеретов. F. Brunetière и најмодернији књижевни покрет — Стј. Илић, Рај без Адама — Иван Васин Поповић. С далеког истока — Приједорски, Опрости — Владислав. Наша писма, Уз наше слике, Смotra, Књижевност, Умјетнос, Дописи уредништа.

*

Коло, књижевни и научни лист. Власник и уредник Дан. А. Живаљевић. Свеска 10. Садржај: Редовни гости — Св. Зоровић, Животне сезоне — песма Драгослава, Порекло Сибињана Јанка — И. Руварац, Шта је песма? песма од Јеле, У грозници — превод, Фразерство у језику — Марко Цар, Пијаница М. Рајковић, Кућа и живот на Косову — Бр. Ђ. Нушић, Кобан поклон — превод, Термометерска снага — П. В., Аркулин комедија Мерина Држића — Д. А. Живаљевић, Писма, Књижевне оцене, Из позоришта, Мала књижевна смotra. Белешке.

КЊИГЕ

Додатак поменику од 1888. Знаменити људи у српскога народа, који су преминули до краја 1900 године. Написао М. Ђ. Милићевић, (45 издање Чупићеве задужбине) у Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1901. 8^о стр. III. и 193.

*

Мостар некад и сад. Пише Лука Грђић-Бјелокосић. Прештампано из Звезде. Београд. Милош Велики — штампарија Бојовића и Мићића 1901. 8^о стр. 32.

*

Спољашњи одношаји Србије новијега времена. Трећа књига. 1869—1872. Написао Јов. Ристић, Београд. Штампарија код „Просвете“ С. Хоровица, 1901. М. 8^о стр. XV и 358.

*

Сунцокрет, књига за децу. Саставили наставници народних школа у Београду. Уредио Мих. Јовић. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1901. М. 8. стр. 144.

*

WWW.UNILIB.RS

Љубичица, књига за децу. II струк. Написао Мих. Јовић, Београд. Издање књижаре Велимира Валожкића. 1901. Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица. М. 8^о стр. 74.

*

Приче из Светога Писма. Израдио Ђ. Ивковић, учитељ. Београд. Накладом књижаре Велимира Валожкића. 1901. Штампарија С. Хоровица. М. 8. стр. 80.

*

Бул-Марикина приказња. Приповетка. Написала Јелена Јов. Дмитријевића. Прештампано из Нове Искре. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1901, 12. стр. 109.

*

Развитак технике у 19 столећу и њен утицај на културу. Предавање држао у дворници Велике Школе 6. маја 1901, К. Савић. Електрична нова штампарија 1901. М. 8^о стр. 44.

*

Пријојевићи и Црна Гођа (1479—1528). Историска расправа Јов. Н. Томића. Из LVIII, LX и LXII Гласа Српске Краљевске Академије. Београд 1901, 8. стр. 143—200, 65—152 47—111.

*

Из историје Црне Горе, две расправе: Цетињски владика Висарион (1685—1692), Бадње вече и истрага потурица у Црној Гори (1709). По архивским подацима написао Јов. Н. Томић. У Земуну. Штампарија Јована Пуље. 8. стр. 58.

*

Племенита крв, прича за омладину од Ернста Вилденбруха. Превели са тридесетог немачког издања Ђ. и М. Миловановић. Мостар. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 1901. М. 16. стр. 63.

*

Слава креног имена у Мостару. Попис српско-православних породица у Мостару, Њихово крено име са кратким предговором о значају кренога имена и тропарима светитеља. Мостар 1901. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића у Мостару. 32 стр. 92.

*

Извештај о Богословији Светога Саве за школску 1900—1901 годину. Б. 8^о — 1—64. Садржај: Говор заступника ректора, архимандрита Кирила, на свршетку школске године, Говор заступника ректора — Драг. М. Поповића на Св. Саву 1900. Насртај папства на босанску цркву за време бана Матије Никошлага — Др. Поповић, Краљица Теодора, мати српскога цара Душана Силног — М. Вукићевић, Грчка и латинска граматика и класична филологија — М. Ј. Поповић. После овога штампан је *Извештај*.

*

Извештај о епископској вишој девојачкој школи у Новоме Саду на крају двадесет-седме а школске 1900—1 године. Садржај: † Др. Илија Огњановић, Наша виша девојачка школа у Панчеву и Београду, *Извештај*.

*

Извештај о гимназији Краља Милана I за школску 1900—1901 годину. Садржај: † Његово Величанство Краљ Милан. Трагови претхришћанских божанстава вода у нашим народним предањима — Павле Софрић. *Извештај*. Б. 8 — 1—72.

*

Извештај о гимназији Кнеза Милоша Великог за школску 1900—1901 годину. Садржај: Откриће споменика Кнезу Милошу Великому у дворници крагујевачке гимназије 17—XII 1900, У славу Андрије Качића, Светосавски говор Милутина К. Драгутиновића, Службени део, Крагујевац 8° 1—85.

*

Извештај о гимназији Кнеза Михаила за школску 1900—1 годину. Садржај: Михаило М. Обреновић III кнез српски — Б. Борђевић сулентат, Географски положај Србије и његов значај — Л. Јовановић, сулентат. *Извештај*. Пожаревац 8° 1—80.

*

Извештај о гимназији господара Јеврема Обреновића за школску 1900—1 годину. Говор директора гимназије, Историја гимназије господара Јеврема Обреновића с кратком историском сликом културних прилика у српској држави ранијег времена — Петар Стокић, *Извештај*. Београд 8° 1—120.

*

Извештај о гимназији Вука Стефановића-Караџића о раду и ученичком напретку у школској 1900—1 год. Садржај: Говор директоров о школској видовданској свечаности 15 јуна 1901, Реформна гимназија — д-р Миливоје Јовановић, *Извештај о школи*. Б. 8° 1—96.

*

О платама чиновника са вишом спремом, прилог за решење чиновничког питања, од д-ра П. А. Вукићевића (оштампано из Наставника). Б. 8° — 1—40, 0-50 дин.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Срвију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

ВЛАД. Т. СПАСОЈЕВИЋ

ШТАМПА

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ЗНАМЕНИТИ СРБИ XIX-ог ВЕКА

И Српски је Народ предао вечности свој деветнаести век... Обично се узима, да је минуло столеће дошло наглашено страшним бурама; да му је на освитку судбина наменила задаћу обухватити крупна и необична дела народа и појединаца на свима пољима, где се снага рода људскога имада објавити. У суморном завршетку минулога столећа многи су о њему изrekli суд који, у кратко сведен, гласи: деветнаести је век оставио највећу задаћу своју, највидније обележје бића свога — питање о народности — неодлучено! И Српски Народ може потписати тај суд. Па ипак — минуло столеће не прође за Народ Српски тихо ни на празно. Ако Народ Српски и бележи у њему многе преварене наде и многе отклоњене успехе, ипак је радом својим, борбом на свима пољима часнога делања, не само казао свету да је жив, већ је дао толике доказе свога узвишенога и племенитога бића, да је извојевао себи права и признања у колу просвећених народа европских, да је задобио за се љубав и одушевљење највећих умова и најбољих представника првих народа. А како Српски Народ стајаше у деветнаестом веку међу својом словенском браћом? Место одговора довољно је сетити се колико интереса за њ, колико љубави према њему, показиваху словенски бесамртници: Копитар, Добровски, Шаварик, Востоков и онај сјајни поменик њихових другова из свих племена словенских.

Па шта бејаше то што у томе столећу изазва толику важну просвећенога света према васцелом Народу Српском? Многе су одлике тога доба: праска пушача, која у дојој Шумадији објави да је настало ново доба; зветак ханџара, који у крсној Црној Гори нигда и не бејашу стављани у корице; њима слична борба готово у свима другим покрајинама српским а у различитим периодима минулога столећа; пробуђен дух народни, који се у свој величини својој јави класичним народним песмама српским. Ту бејашу, посебнице, први синови рода нашега: умни Доситије, Ђенијални Вук, учени Даничић, неуморни Панчић, заслужни Мушички и Милутиновић, бесамртни Његош и Бранко, учени Томазео и Пуцић, благи Боројевић и мудри Љубиша, изрази душе народне: слени Вишњић и Ђуро, велики добротвори: Зелић и Текелија, Гавриловић и Игуманов. А шта тек да речемо за владика Светога Петра, за Војда Карађорђа, за првога Кнеза Милоша Великога, за див-јунаке: Бирчанина, Пенадовића, Синђелића, Хајдук-Вељка? А колики је, опет, списак свих оних великана из свих покрајина српских, који достојно могу стати поред наведених великих имена!... Ко их гледа бљеште му се очи!

И сад — хоћемо ли та, и таква имена предати само историји, да се њиховим делима диве тек позни нараштаји, да се тек нека поколења на њима уче како треба за народ живети, радити и мрети? Или ћемо — за срећу своју, за славу рода свога — заћи са сјајним помеником имена њихових по свему Српству, од дома до дома, од школе до школе, из цркве у цркву, са славе на саборе, и показати своје народу шта је дао дух његов у минулом столећу, те га храбрити новом снагом и изазивати на нова, Богом благословена, дела? На таква се питања одговор сам собом јавио: не плашећи се труда ни жртава, брига и несаница; не бојећи се да нас Народ неће разумети; не очекујући да нас неће потпомоћи; а у уверењу да тиме вршимо своју српску дужност —

*Српска Штампарија у Загребу ирегла је да Народу Српском да дело, у коме ће се — сликом и речју — огледати велики дух његов у најбољим му синовима из свих земаља у којима Србин живи, те још једном изазвати признање ученога тугега света према богатом духу рода нашега. То се дело зове: **Знаменити Срби деветнаестог века.***

Дело ће изићи у 36 свезака, свакога месеца тачно по једна свеска, почињући месеца 1. (14.) јула 1901. год.

Свака ће свеска имати по **шест ликова**, који ће бити израђени на независним посебним картонима, величине великог кварта, после сваких шест ликова долазе *кратки* живописи тих личности. Они ће се штампати на најфинијој хартији исте величине, и тај ће део имати своју засебну пагинацију, која ће се продљивати из свеске у свеску тако, да ће се на завршетку моћи тај књижевни део — који ће тада добити

свој посебни патисни лист с потребним предговором, прегледом садржине и регистром — издвојити и засебно повезати као књига што објашњава ликове, који се могу по вољи и личној нахођењу различито разређивати. Нарочита је пажња обрађена на савршеност уметничке израде, која је поверена најбољим таквим заводима у Европи. Уверени смо да нећемо бити постидни ни пред својима ни пред туђинама.

Велики је, хвала Богу, избор, који даје једновековни живот васцелога Народа Српскога. Да би, пак, у одабирању грађе било и реда и постуности, узет је *у главном* за основу *ред хронолошки*. Али ће се од њега и одступити у неколико — управо само у толико колико је потребно да свака свеска прикажује, по могућности, преглед већег броја српских покрајина, и да, по занимању и карактеру лица, буде што разноврснија и интереснија. Имајући све то на уму, прве три свеске доносе ове ликове с кратким животописима:

I. Доситије Обрадовић, владика Петар I, Карађорђе Петровић, Кнез Милош Велики, Сава Текелија, Филип Вишњић.

II. Никола Луњевица, митрополит Стефан Стратимировић, Вук Ст. Караџић, Јован Гавриловић, Кнез Иво Семберац, Сима Игумњив.

III. Јеврем Обреновић, Алекса Ненадовић, Илија Вирчанин, Сима Ненадовић, Димитрије Давидовић, Никола Томасео.

Пре но што смо приступили извршењу овога предузећа, ми смо се споразумевали с највиђенијим књижевницима српским. У стању смо објавити да су сви, на које смо се обратили, обећали своју помоћ да наша замисао буде што боље изведена. Та ће господа бити на руци Г. Андри Гавриловићу, професору у Београду, који је главни уредник овога дела.

Споразумели смо се и са нашим српским уметницима сликарства, који на овом делу већ у велике и раде. Наш врли и признати уметник г. Урош Предић израдио је патисни лист.

Сви су културни народи већ добили овакве прегледе својих знаменитих људи у XIX веку. Сад га, у име Божје, добија и Српски Народ, до кога стоји да и овом приликом потврди свој положај на Словенском Југу, да покаже и докаже осталој браћи нашој Словенцима, па и туђину, да је Српски Народ крај небројених патњи и зала знао себе одржати и однеговати синове, којих се васцело Српство с поносом сећа и којима се подицити може. Ми предајемо српском двадесетом веку као аманет ово српско дело, нека га чува и поштује, нека се на њега угледа, јер сумњамо, да ће и једно будуће столеће бити у стању, та у таквим групама однегује синове као што је то учинио XIX век. То беше бурни век за васцело Српство, јер се у њему пружаху такве прилике: да се могао одликовати владар, војсковођ, јунак, песник, књижевник, композитор и добротвор. Да ли ће те прилике пружити и двадесети век, то је питање, на баш за то прегнимо сви да узмогнемо ово огромно дело крају привести, јер оно ће нам бити за вечита времена од велике користи, а служиће нам на дилу и понос.

Прве три свеске већ су готове. Нарочито смо сачекали да се ове три свеске суситину, само да бисмо поштованој публици показали и доказали, да смо овај посао најозбиљније предузели, те да нема никакве бојазни, да би се започето дело могло прекинути. Прва свеска разамиле се 1 (14) јула 1901 год.

Ми смо у ово највеће и најзначајније књижевно издање српско уложили огромна средства материјална, што ће лако појмити сваки, који је и мањи сличан посао кушао. Али да би издање ово, коме је циљ и да ошлемени и да поучи, што више продрао у Народ, ми смо одредили цену најнижу која се могла учинити, а то је:

СВАКА СВЕСКА СТАЈЕ 3 КРУНЕ ИЛИ 4 ДИНАРА

Ко жели да се претплати на ово целокупно монументално дело, нека нам пошаље поштанском упућеницом 3 круне (или 4 дин.) и тачно своју адресу, а будуће свеске слаћемо тачно свакога првога у месецу.

У најдешњим надама, остајемо с поштовањем

На Духове 1901 године

Загреб — Београд.

УПРАВА СРПСКЕ ШТАМПАРИЈЕ
(деоничарско друштво)
у Загребу.

Stojan
2